

รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการ
วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

สวณีย์ ภิรมย์ไกรภักดิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
มีนาคม 2559
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ สวนีย์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ ฉบับนี้แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

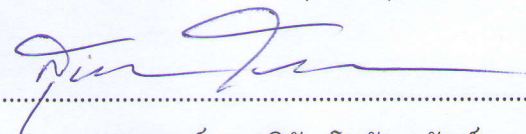

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชร สุนทรายุทธ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ชารี มณีศรี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชร สุนทรายุทธ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์)

..... กรรมการ
(นาวาตรี ดร.พงศ์เทพ จิระโร)

คณะศึกษาศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิจิต สุรัตน์เรืองชัย)

วันที่ 23 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2559

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ชร สุนทรายุทธ ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิชัย โกศัลยวัฒน์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระพีพันธ์ ฉายวิมล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ ดร.ชัยพนธ์ รั้งงาม และดร.สมนึก ทองเอี่ยม อาจารย์ประจำศูนย์วัฒนธรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา รองศาสตราจารย์ ดร.ประยูทธ ไทยธานี ประธานสาขาวิชา จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมร แสงอรุณ ประธานโปรแกรม วิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ที่กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะความคิดเห็นที่ทรงคุณค่า ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดร.อภิชา ธีระพันธ์ ผู้อำนวยการเชี่ยวชาญโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ที่กรุณาให้คำแนะนำ และให้ความอนุเคราะห์ในการสนับสนุนสถานที่ การเก็บรวบรวมข้อมูล นายสันติ สกุลเดช รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารวิชาการ คณะครูและบุคลากร ตลอดจนนักเรียนโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการมีส่วนร่วมของรูปแบบ การเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ซึ่งทำให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อมานิตย์ และคุณแม่บุญลักษณ์ ภริมย์ไกรภักดิ์ ครอบครัว และพี่ ๆ ทุกคนที่ให้กำลังใจ รวมทั้งให้การสนับสนุน ตลอดจนผู้มีพระคุณที่มีส่วนร่วม ในการสนับสนุนจนทำให้วิทยานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จและผ่านไปได้ด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูตเวทิตาแด่ บุพการี บุรพจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีการศึกษา และประสบความสำเร็จมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

สวนีย์ ภริมย์ไกรภักดิ์

56990054: สาขาวิชา: การบริหารการศึกษา; กศ.ม. (การศึกษามหาบัณฑิต)

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนรู้/ ตระหนักรู้ตนเอง/ ความรับผิดชอบ/ เด็กด้อยโอกาส/ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50

สวนีย์ ภิรมย์ไกรภักดิ์: รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น (A MODEL OF LEARNING SELF AWARENESS IN RESPONSIBILITY OF UNEQUAL OPPORTUNITY CHILDREN BY PARTICIPATORY ACTION RESEARCH FOR RAJAPRAJANUGROH 50 SCHOOL, KHONKEAN PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: ธร สุนทรายุทธ, Ph.D., สุวิชัย โกศัลยวัฒน์, ปร.ด. 142 หน้า. ปี พ.ศ. 2559.

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส และเพื่อประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส เทคนิคที่ใช้ในการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ตามแนวคิดของเคมเมส และแมคแทกเกิร์ต (Kemmis & McTaggart, 1998) ระยะเวลาเป็นการเตรียมก่อนการวิจัย โดยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง ศึกษาบริบท สร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียน สร้างเครือข่ายทีมวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม การจัดกลุ่มสนทนา (Focus group) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) คณะครูและผู้บริหารสถานศึกษา หลังจากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้แบบสังเกตพฤติกรรมกับกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากโรงเรียน จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส พบว่า รูปแบบการเรียนมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเองโดยการจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง มีบทบาทหน้าที่ คือ 1.1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายดูระเบียบ 1.2) มีความอดทนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 1.3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย มีบทบาทหน้าที่ คือ 2.1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2.2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 2.3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉัน มีบทบาทหน้าที่ คือ 3.1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 3.2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3.3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม มีบทบาทหน้าที่ คือ 4.1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4.2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 4.3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี

2. ประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส พบว่า 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจน มีความสำคัญ เห็นคุณค่าตนเอง มีสุขภาพแข็งแรง มีความอดทน รู้จักควบคุม มุ่งมั่นในทุกสิ่งเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในครอบครัว เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน ช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นนักเรียนให้ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย ช่วยเหลือส่วนรวม รักษาชื่อเสียงและผลประโยชน์ของโรงเรียน และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน ศรัทธา รักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์

56990054: MAJOR: EDUCATIONAL ADMINISTRATION; M.Ed. (MASTER OF EDUCATION)

KEYWORD: A MODEL OF LEARNING/ SELF AWARENESS/ UNEQUAL OPPORTUNITY
CHILDREN RESPONSIBILITY/ PARTICIPATORY ACTION RESEARCH/
RAJAPRAJANUGHOR 50 SCHOOL, KHONKAEN.

SAWANEE PIROMKRAIPAK: A MODEL OF LEARNING SELF AWARENESS IN
RESPONSIBILITY OF UNEQUAL OPPORTUNITY CHILDREN BY PARTICIPATORY ACTION
RESEARCH FOR RAJAPRAJANUGHOR 50 SCHOOL, KHONKAEN PROVINCE. ADVISOR THESIS:
DHORN SUNTRAYUTH, Ph.D., SUWICHAI KOSAIYAWAT, Ph.D., 142 P. 2016.

The purposes of this study were to build model of learning self awareness in responsibility and Evaluate its effectiveness. This study was conducted through participatory action research (PAR) according to the action research spiral of Kemmis & McTaggart (1998). Pre research phase by choose area to study be specific context to build up friendship with school and network team research. The data collection through questionnaire focus group and In-depth interviews was used teacher pilot study and used the observed behavior for student from choose school with 20 people then followed by the participatory action research.

The results show that: 1) A model of learning self awareness in responsibility of unequal opportunity children, A model of learning have 4 activity as follows: 1) In responsibility for my self by activity duty to 1.1) Clean my self and be correct dress 1.2) endure attention study and work receive successfully 1.3) know one for pay 2) In responsibility for family by relationship activity duty to 2.1) obey parent 2.2) help member in family 2.3) preserve of family 3) In responsibility for school by My school activity 3.1) clean area school my receive 3.2) preserve of school 3.3) to join activity school. 4) In responsibility for social by portion for public duty to 4.1) to be loyal to country religion and great king 4.2) to join activity public 4.3) know duty and behave is people nice.

2. The effectiveness of the model; A model of learning self awareness in responsibility of unequal opportunity children as follows: 1) In responsibility for my self know duty appreciate my self have endure attention and be engrossed in successfully 2) In responsibility for family know duty obey, help and preserve for member family and parent 3) In responsibility for school know duty my self for student help, preserve and benefit for school and 4) In responsibility for social know duty my self help for member social, portion out and to be loyal to country religion and great king.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
คำถามการวิจัย.....	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
สภาพทั่วไปของการจัดการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.....	11
หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ เด็กด้อยโอกาส การตระหนักรู้ ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	20
ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย.....	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	59
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	63
ระยะที่ 1 การเตรียมก่อนการวิจัย.....	64
ระยะที่ 2 การวางแผนและสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส (Plan)	68
ระยะที่ 3 ปฏิบัติการตามรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส (Act).....	68

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ระยะที่ 4 ประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง	
ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส (Observe and reflect).....	69
ระยะที่ 5 สังเคราะห์รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ	
ของเด็กด้อยโอกาส.....	69
4 ผลการวิจัย.....	71
การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของ	
เด็กด้อยโอกาส.....	71
การดำเนินการตามการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง	
ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส.....	74
การประเมินประสิทธิภาพของการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง	
ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส.....	86
การสังเคราะห์การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ	
ของเด็กด้อยโอกาส.....	90
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	94
สรุปผลการวิจัย.....	95
อภิปรายผล.....	99
ข้อเสนอแนะ.....	104
บรรณานุกรม.....	107
ภาคผนวก.....	115
ภาคผนวก ก.....	116
ภาคผนวก ข.....	121
ภาคผนวก ค.....	126
ภาคผนวก ง.....	129
ภาคผนวก จ.....	131
ภาคผนวก ฉ.....	134
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	142

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	แผนการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของ เด็กด้อยโอกาส..... 73
2	การทบทวนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส..... 76
3	การทบทวนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1..... 77
4	การทบทวนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 2..... 82
5	ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1-2..... 86
6	ผลการสังเคราะห์ของรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1-2..... 90

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
2 แผนภูมิโครงสร้างการแบ่งส่วนงานสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ	18
3 โครงสร้างอัตรากำลังของสายงาน.....	27
4 ภาพหน้าต่าง โจฮารี.....	34
5 การแสดงการกำหนดซึ่งกันและกัน ของปัจจัยทางพฤติกรรม (Behavior หรือ B) สภาพแวดล้อม (Environmental factor หรือ E) และส่วนบุคคล (Personal factor หรือ P) ซึ่งได้แก่ ปัญหา ชีวิต และสิ่งภายในอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำ.....	36
6 ความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา นักวิจัย และชาวบ้านก่อนและหลังการวิจัยแบบ PAR....	46
7 กระบวนการวิจัยของเลวิน.....	48
8 วงจรกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท.....	51
9 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น.....	70
10 แผนผังแสดงรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส	135
11 ปกรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสของนักเรียนหญิง.....	136
12 กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองและกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใยในรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสของนักเรียนหญิง.....	137
13 กิจกรรมโรงเรียนของฉันและกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมในรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อย โอกาสของนักเรียนหญิง.....	138
14 ปกรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสของนักเรียนชาย.....	139
15 กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองและกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใยในรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสของนักเรียนชาย.....	140
16 กิจกรรมโรงเรียนของฉันและกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมในรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อย โอกาสของนักเรียนชาย.....	141

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดและบัญญัติกรอบแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา ทั้งในเรื่องสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา โดยจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย มีการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ โดยจัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และบุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) ภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เน้นนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ยิวัดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลกเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป, หน้า 4)

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555, หน้า 1) พบว่า การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและความยั่งยืน จะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาคนหรือทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคน ทั้งในเชิงสถาบัน ระบบโครงสร้างของสังคมให้แข็งแรง สามารถเป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อคนและสังคมไทยหลายประการ เช่น คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญา ด้านคุณภาพการศึกษา และด้านพฤติกรรมที่เสี่ยงทางสุขภาพ เป็นต้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524) กล่าวว่า ประเทศไทยกำลังเร่งรัดพัฒนาประเทศ เพื่อความอยู่รอดของชาติ และเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชน แต่การพัฒนาประเทศ จะดำเนินการไปได้ด้วยปริมาณและคุณภาพเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของพลเมืองส่วนใหญ่ ในประเทศนั้นเป็นสำคัญ พฤติกรรมต่าง ๆ ของพลเมืองนั้นจะช่วยสนับสนุนไม่ขัดขวางการพัฒนา ประเทศทางด้านต่าง ๆ ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญสามประการ คือ ประการที่หนึ่ง การจำกัดจำนวน การเกิดของประชากรในประเทศ โดยชักจูงให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการคุมกำเนิด ซึ่งทำให้ พลเมืองไม่เพิ่มเร็วจนเกินไป ประการที่สอง ปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่ประชากร นั้นคือ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวและประการที่สาม สร้างนิสัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ ให้แก่ประชาชน เช่น มีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยความมานะพยายาม ในทางที่ถูกต้อง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้ความสามารถในงานที่ทำ มีลักษณะความเป็นผู้นำ เป็นต้น หากประเทศไทยสามารถทำให้ประชากรในประเทศของตนมีคุณภาพ คือ มีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ มีทักษะเชี่ยวชาญ มีสุขภาพอนามัยดี มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมและจริยธรรม ประเทศนั้นย่อมเจริญรุดหน้าไปได้และผู้คนก็อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2551, หน้า 2) คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมและมี คุณสมบัติเฉพาะคือ เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม และค่านิยมพื้นฐานการเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย มี 5 ประการ คือ การพึ่งพาตนเอง ความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ ประหยัดและเก็บออม และประการสุดท้าย มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีคุณธรรม รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ (สำนักเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร, 2555) ธวัชชัย ชัยจริยฉายากุล (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาคุณสมบัติ ของค่านิยมพื้นฐานทางจริยธรรมของคนไทย ผลการวิจัยพบว่า การจัดลำดับความสำคัญของค่านิยม พื้นฐานทางจริยธรรม 10 ลำดับ ได้ผลสอดคล้องกันว่า ความรับผิดชอบเป็นค่านิยมพื้นฐาน ทางจริยธรรมที่สำคัญ และควรจะปลูกฝังให้กับคนไทยเป็นอันดับหนึ่ง

ปัจจุบันสังคมที่อ่อนแอลง ได้ส่งผลให้เห็นถึงความขัดแย้ง และการขาดความรับผิดชอบ ซึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายด้าน โดยเฉพาะกระแสของสังคมที่เน้นการแข่งขันทำให้ผู้คนละเลย คุณธรรม ขณะเดียวกัน สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การรับสื่อที่เข้าถึงได้ง่ายและมีมากมาย ส่งผลทำให้ เยาวชนขาดภูมิคุ้มกัน ระบบการศึกษาก็มีความสำคัญ เราเน้นการศึกษาสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว จนอาจลืม การพัฒนาตนเอง ดังนั้น ต้องกลับมาทบทวนเพื่อเน้นองค์ความรู้ที่ช่วยสร้างคุณธรรม ความรับผิดชอบ ในตัวผู้เรียนให้มากขึ้น เพราะคุณธรรมเล็ก ๆ ในตัวจะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เป็นคนที่มีคุณภาพของ สังคมและเยาวชนไทย มีลักษณะการแสดงออกทางคุณลักษณะที่แตกต่างออกไปจากในอดีต

ไม่กล้าที่จะแสดงออกถึงการเสียสละและทำความดี ขณะเดียวกัน แนวโน้มความรับผิดชอบ ทั้งต่อตัวเองและสังคมลดลง เช่น การขาดระเบียบวินัย การไม่ตรงต่อเวลา สิ่งเหล่านี้หากมองผิวเผิน อาจดูเล็กน้อย แต่สิ่งนี้ คือ การเริ่มต้นของความรับผิดชอบในสิ่งที่สำคัญมากขึ้นทั้งต่อตนเอง ต่อคนรอบข้างและต่อสังคมเมื่อเติบโตใหญ่ไป สอดคล้องกับสำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) กล่าวว่า คนไทยให้ความสำคัญกับวัตถุและความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น ความเสื่อมทางศีลธรรมจึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย และนับวันปัญหาดังกล่าวยิ่งมีความรุนแรงมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่ช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุขและมีสันติสุข คือ ต้องหันมาสนใจที่จะสร้างให้พลเมืองเกิดการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทร์ (2520, หน้า 8) กล่าวว่า การปลูกฝังจริยธรรมเริ่มตั้งแต่วัยทารก และวัยเด็กเล็กเป็นวัยแห่งการเตรียมตัว เพื่อเข้าเป็นสมาชิกในสังคมใหญ่ ในช่วงแรกชีวิตนี้เด็กจะได้รับการปลูกฝังทางจริยธรรมมากกว่าในช่วงอื่น ๆ ของชีวิต กลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กมากที่สุด คือ สมาชิกในครอบครัวของเด็กเอง รองลงมา คือ โรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษา นอกจากนี้ ในปัจจุบันก็ยังมีสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ เป็นต้น สอดคล้องกับอัจฉรา สุขารมณ์, วัฒนา ลักษณ์ ชวัลลดี, และอรพินทร์ ชูชม (2543, หน้า 53) ได้กล่าวว่า เด็กเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ เป็นอนาคตของครอบครัวและชุมชน การที่จะพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพได้ ก็ต้องเริ่มที่ครอบครัว ซึ่งสถาบันแรกที่เด็กจะได้รับการปลูกฝัง วางรากฐานและการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง ไม่มีสถาบัน ที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กได้ดีเท่าครอบครัว ซึ่งเป็นการเลี้ยงดู เด็กให้เติบโตขึ้นในสังคมได้ดี เพราะสถาบันนี้เด็กจะได้ทั้งความรัก ความอบอุ่น จะหาจากที่อื่นใดไม่มีอีกแล้ว ฉะนั้น ครอบครัวที่มีความอบอุ่น ประกอบด้วย พ่อแม่ที่ดูแลให้ความรัก ความเข้าใจแก่ลูก หวังให้ลูกเติบโตพัฒนาเป็นประชากรที่มีคุณภาพ จึงพร้อมทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา จากสภาพพื้นฐานของครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลในอบรมเลี้ยงดู ปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งความรักความอบอุ่น สุพจน์ จักขุทิพย์ (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยบางประการ ที่มีผลต่อการประพฤติตนไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบรัก หมายถึง การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็ก เข้าใจเด็กและแสดงความรักใคร่เด็กอย่างชัดเจน ยกย่องเมื่อเด็กทำดี และเปิดโอกาสให้เด็กร่วมในกิจกรรมของตนซึ่งเป็นวิธีการเบื้องต้นในการปลูกฝังจริยธรรมและค่านิยมในเด็ก แต่วิธีการแบบนี้ยังมีใช้น้อยมากในครอบครัวไทยทั่วไป โดยเฉพาะครอบครัวที่แตกแยกและครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ทำให้คาดได้ว่า เด็กจากครอบครัวเหล่านี้มีปัญหাজริยธรรมได้

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในสังคม เพราะทำหน้าที่ในการหล่อหลอม และขัดเกลาความเป็นมนุษย์ ทั้งการอบรมเลี้ยงดูให้ความรัก ช่วยเหลือเกื้อกูล ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม แต่สถานการณ์ครอบครัวในปัจจุบันกำลังมีปัญหาอ่อนแอ ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ที่น่าวิตกมากที่สุด คือ บุคคลขาดหลักคิด คุณธรรม และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่ครอบครัวต้องเผชิญกับสภาวะเปลี่ยนแปลงหลากหลาย ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ได้แก่ ชุมชน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันครอบครัวของประชากรส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวและสมาชิกในครอบครัวที่อยู่คนเดียว มีจำนวนมากขึ้น อีกทั้งยังมีแนวโน้มครอบครัวที่มีพ่อแม่เลี้ยงคนเดียว และถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพัง มากขึ้น และเด็กเร่ร่อน ถูกทอดทิ้งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว, 2552, หน้า 1-3) สอดคล้องกับจากรูวรรณ แก่นทรัพย์ และสมหมาย แจ่มกระจ่าง (2549) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพชีวิตเด็กด้อยโอกาสที่ถูกทอดทิ้ง: กรณีศึกษา โรงเรียนใจดี จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการดำเนินชีวิตของเด็กด้อยโอกาสที่ถูกทอดทิ้ง คือ ขาดความรัก และความอบอุ่นในครอบครัว ขาดอาหารและสารอาหาร มีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยมีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ มีความเสี่ยงอันตรายจากกระแสไฟฟ้า มีแนวโน้มการออกเรียนกลางคัน สอดคล้องกับสุนทรี เรือนตระกูล (2545) กล่าวว่า เด็กด้อยโอกาสมักจะมีความรู้สึก หวาดกลัว ไม่มั่นใจในตนเอง ขาดการเห็นคุณค่าในตนเอง และมีแนวโน้มที่เกิดปัญหาด้านบุคลิกภาพ และปัญหาทางพฤติกรรมอื่น ๆ ตามมา

จากปัญหาของสถาบันครอบครัวที่อ่อนแอ นั้น ส่งผลทำให้เด็กและเยาวชนมีต้นทุนชีวิต ในการเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในสังคมเป็นอย่างมาก จากข้อมูลการสำรวจต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทย พบว่า เด็กและเยาวชนไทยยังมีจุดอ่อนด้อยหลายประการ ที่สำคัญคือการพูดจริงและความซื่อสัตย์ แม้กระทั่งเด็กเรียนดีก็ยังสามารถขโมยเงินได้ รวมทั้งยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ค่อนข้างน้อย ซึ่งเป็นภาพสะท้อนว่า เด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันยังขาดหลักยึดเหนี่ยวที่พึงทางใจ รวมไปถึงการขาดคุณธรรม จริยธรรม เช่น เรื่องของการให้อภัยและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบร่มเย็น เป็นต้น นอกจากนี้ ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบำเพ็ญประโยชน์และการได้รับมอบหมายบทบาทหน้าที่ ที่มีคุณค่าและประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สะท้อนเรื่องจิตอาสา ในการสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม (สุริยเดว ทรีปาตี, 2552)

โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่นเป็นโรงเรียนประจำ จัดการศึกษา สำหรับเด็กด้อยโอกาส จากสถิติการรับนักเรียนประจำปีการศึกษา 2556 พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเด็ก ประเททยากจน (มากพิเศษ) และเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กประเทเหล่านี้จะขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน

มีชีวิตอยู่อย่างลำบาก หรือเป็นบุตรของกรรมกรก่อสร้าง เด็กไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดา อาจมาจากสาเหตุ ปัญหาการหย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก ขาดความรัก พ่อแม่ปล่อยทิ้งไว้ให้อยู่ลำพังหรืออยู่กับบุคคลอื่น มีต้นทุนชีวิตที่ค่อนข้างอ่อนแอ เมื่อนักเรียนเข้ามาอยู่ประจำในโรงเรียน จะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบหลายอย่าง ตามกิจวัตรประจำวันของนักเรียนประจำ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2555, หน้า 11) เช่น เวลา 05.00 น. นักเรียนต้องตื่นนอนและจัดเก็บเครื่องนอน ทำธุระส่วนตัวและปฏิบัติกิจศาสนา เวลา 05.30 น. ออกกำลังกาย พัฒนาร่างกายและจิตใจ เวลา 06.00 น. กิจกรรมพัฒนาหอพักและกิจกรรมอื่นที่ได้รับมอบหมาย เวลา 06.30 น. อาบน้ำ แต่งกาย เตรียมเข้าแถวรับประทานอาหารเช้า เวลา 07.00 น. รับประทานอาหารเช้า เวลา 08.00 น. เข้าแถวเคารพธงชาติ เพื่อฝึกทักษะชีวิตด้านกิจกรรมหลักไตรรงค์ เวลา 08.30 น. เข้าเรียนภาคเช้า เป็นต้น การกิจเหล่านี้คือหน้าที่ที่นักเรียนต้องปฏิบัติประจำวัน ประเทศชาติมีกฎหมายใช้ในการปกครองให้พลเมืองปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่น โรงเรียนก็ย่อมจะมีกฎระเบียบเพื่อเป็นแนวทางในการปกครองนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในขอบเขต เพื่อความสงบสุข โดยส่วนรวม

ในปีการศึกษา 2556 ที่ผ่านมานั้นปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในโรงเรียนจากการพูดคุยสนทนากับเพื่อนครูในโรงเรียน พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมไม่เอาใจใส่ต่อการเรียน ไม่ส่งการบ้านตามกำหนด ไม่ตั้งใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องของใช้ส่วนตัว และทรัพย์สินของโรงเรียน ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน พฤติกรรมเหล่านี้แสดงถึงความไม่รับผิดชอบของนักเรียน ทั้งต่อตนเอง ต่อโรงเรียน ต่อครอบครัว และต่อสังคม จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2556 นั้น จุดที่ควรพัฒนานักเรียนมีหลายประการ ซึ่งผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง มีมานะการเรียน มีความขยัน รวมทั้งเป็นคนดีมีคุณค่า เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมอยู่อย่างพอเพียง จากปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. 2548 มี 4 สถาน ดังนี้ ว่ากล่าว ตักเตือน ทำทัณฑ์บน ตัดคะแนนความประพฤติ และทำกิจกรรมเพื่อให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อีกทั้งโรงเรียนได้แก้ปัญหาพร้อมกับผู้ปกครอง เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 26 กล่าวว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาการพัฒนาของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทรัพยากรมนุษย์ในสังคม เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเด็ก

ด้วยโอกาสที่มีปัญหาทางครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดปัญหาทางจริยธรรมที่สำคัญอันดับหนึ่ง คือ เรื่องความรับผิดชอบ ทำให้เกิดปัญหาและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่พึงประสงค์ และเมื่อเข้ารับการศึกษา โรงเรียนเป็นสถาบันที่จะช่วยในส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนเป็นสถาบันรองจากสถาบันครอบครัวที่จะต้องจัดกระบวนการเรียนหรือรูปแบบการศึกษาให้เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับชั้น เพื่อจะสร้างความเข้มแข็งในจิตใจ ปลุกฝังการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อ โรงเรียน ต่อครอบครัวและต่อสังคม ให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ พร้อมเผชิญกับปัญหาอุปสรรคในสังคมให้ดำรงตนอยู่อย่างมีความสุข ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส
2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส

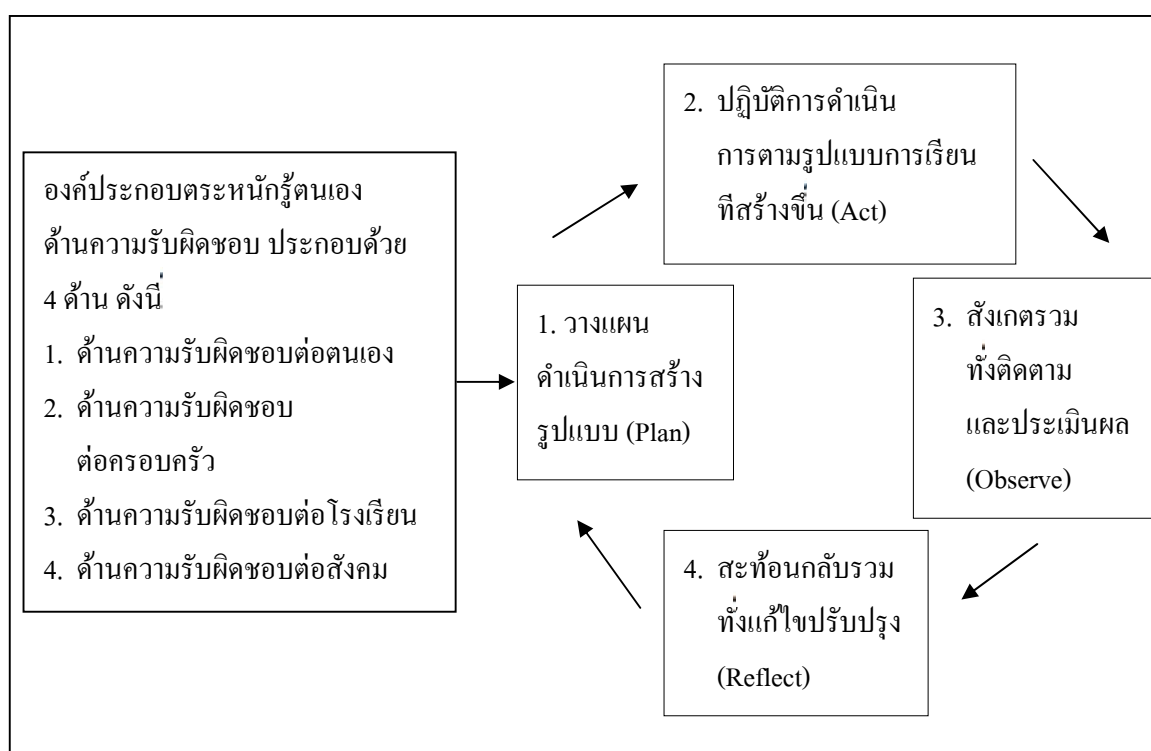
คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาสเป็นอย่างไร
2. ผลของการสร้างรูปแบบการเรียนวิธีการตระหนักรู้ความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาสมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เอกสารที่เกี่ยวข้อง ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมพร้อมกับการขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จนได้องค์ประกอบตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ตามแนวคิดของแกมมิต

และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 1988) มีการศึกษาบริบทสร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียน นักเรียน สร้างเครือข่ายทีมงานวิจัย โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 โดยการวางแผนดำเนินการสร้างรูปแบบ (Plan) เข้าสู่แผนการปฏิบัติและดำเนินการตามรูปแบบที่สร้างขึ้น (Act) สังเกตรวมทั้งติดตามและประเมินผล (Observe) สะท้อนกลับรวมทั้งแก้ไขปรับปรุง (Reflect) อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล เป็นไปตามวงจรการพัฒนาแบบขดลวด ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส
2. สถานศึกษาสามารถนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ได้จากการวิจัย ไปปรับใช้และแก้ปัญหาในการพัฒนาการตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1.1 รูปแบบการเรียน ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างโครงสร้างหรือกระบวนการขั้นตอนหรือกิจกรรมการสอนต่าง ๆ ร่วมกับผู้ช่วยวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างรูปแบบการเรียนให้ชัดเจน

1.2 ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พร้อมขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จนได้องค์ประกอบของตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

1.2.1 ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง

1.2.2 ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว

1.2.3 ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน

1.2.4 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

1.3 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 1988) ประกอบด้วย

1.3.1 วางแผนดำเนินการสร้างรูปแบบ (Plan)

1.3.2 ปฏิบัติการดำเนินการตามรูปแบบการเรียนที่สร้างขึ้น (Act)

1.3.3 สังเกตรวมทั้งติดตามและประเมินผล (Observe)

1.3.4 สะท้อนกลับรวมทั้งแก้ไขปรับปรุง (Reflect)

2. ขอบเขตของกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกพื้นที่ที่ศึกษาและเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย

2.1 ผู้ร่วมวิจัย จำนวน 4 คน

2.2 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่

2.2.1 รองผู้อำนวยการบริหารงานฝ่ายวิชาการหรือหัวหน้างานฝ่ายวิชาการ

2.2.2 นักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากผู้บริหารและคณะครูจากโรงเรียน

ราชประชานุเคราะห์ 50 จำนวน 20 คน

2.2.3 คณะครูและผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ จำนวน

46 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง โครงสร้างหรือกระบวนการขั้นตอนหรือกิจกรรม การสอนต่าง ๆ โดยที่ผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันคิดและสร้างขึ้น โดยกระบวนการ เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้เป็นรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ให้กับนักเรียนในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50

2. ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ (Self awareness in responsibility) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการจะปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความเพียรพยายามด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติหน้าที่นั้นให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ รวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถแบ่ง องค์ประกอบการตระหนักรู้ความรับผิดชอบเป็น 4 ด้าน ได้ดังนี้

2.1 ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ในงานวิจัยครั้งนี้ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออก ถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ ด้วยดี และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น การรักษาสุขภาพ ร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ขยันอดทนต่ออุปสรรค การรู้จักประมาณตน ในการใช้จ่าย การประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย เป็นต้น

2.2 ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว ในงานวิจัยครั้งนี้ หมายถึง พฤติกรรมที่ แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในการเป็นสมาชิกของ ครอบครัว (พ่อครู แม่ครู) และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวอย่างเหมาะสม รักษา และเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว เป็นต้น

2.3 ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ในงานวิจัยครั้งนี้ หมายถึง พฤติกรรมที่ แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิก ในโรงเรียน ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียนและพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึก ผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณ โรงเรียน รักษาผลประโยชน์ของ สถาบัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถาบันตามความสามารถของตนเอง รักษาชื่อเสียงของ โรงเรียน เป็นต้น

2.4 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ในงานวิจัยครั้งนี้ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออก ถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมและพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหา

ที่จะเกิดขึ้น เช่น มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมตามความสามารถของตนเอง รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี เป็นต้น

3. เด็กด้อยโอกาส (Disadvantaged children) หมายถึง เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่อยู่ในสถานะยากลำบาก มีชีวิตความเป็นอยู่ด้อยกว่าเด็กปกติทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัย

4. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเด็กด้อยโอกาสประเภทเด็กยากจนและเด็กถูกทอดทิ้ง ซึ่งหมายถึง เด็กที่ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง หรือเด็กจากครอบครัวอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล ขาดโอกาสที่ได้รับการศึกษา และเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพัง หรืออยู่กับบุคคลอื่น โดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาการหย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก ตลอดจนถึงเด็กขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู อันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น

5. นักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากผู้บริหารและคณะครู โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น หมายถึง นักเรียนที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของโรงเรียน มีปัญหาอยู่บ่อยครั้ง และโรงเรียนเห็นสมควรที่ต้องหาวิธีแก้ไขเพื่อปรับพฤติกรรมนักเรียนดังกล่าวให้ดีขึ้น

6. ผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครูของ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

7. การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ให้แก่นักเรียน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

8. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) หมายถึง การที่ผู้วิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส อย่างมีระบบและเป็นกระบวนการ ตามแนวคิดของ เคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 1988) โดยมีขั้นตอน ดังนี้ การวางแผน ดำเนินการสร้างรูปแบบ (Plan) ปฏิบัติการดำเนินการตามรูปแบบการเรียนที่สร้างขึ้น (Action) สังเกต รวมทั้งติดตามและประเมินผล (Observe) และสะท้อนกลับรวมทั้งแก้ไขปรับปรุง (Reflect)

9. ผู้ร่วมวิจัย หมายถึง บุคลากรที่ได้รับการคัดเลือกในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 ซึ่งมีส่วนร่วมและบทบาทในการวิจัย พัฒนาศักยภาพของนักเรียนและมีความพร้อมในการทำวิจัยร่วมจำนวน 4 คน และทำหน้าที่ช่วยเหลือทั่วไป มีความรู้ความสามารถในการทำกิจกรรมกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จัดบันทึกการสนทนาและอำนวยความสะดวก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างรูปแบบการเรียน รวมทั้งการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์จากหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการจัดการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
2. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ รูปแบบการเรียน เด็กด้อยโอกาส การตระหนักรู้ตนเอง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาพทั่วไปของการจัดการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

พันธสัญญาสากลนานาชาติ ประเทศ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 กำหนดให้รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษาบนพื้นฐานของ โอกาสที่เท่าเทียมกัน และปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน ได้มีการประชุมและจัดทำเป็นพันธกรณี เพื่อให้การบริการการศึกษา เป็นไปอย่างเสมอภาคทั่วถึงและเป็นธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 49 กำหนดไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่งและการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ระบุไว้ในมาตรา 10 วรรคแรกว่า “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน” แม้ว่าจะมี

หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนมูลนิธิต่าง ๆ ได้จัดบริการในรูปแบบที่หลากหลาย แต่ยังไม่ทั่วถึง เด็กด้อยโอกาสอย่างแท้จริงปัจจุบันยังมีกลุ่มเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาจำนวนมากกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ เพื่อให้เด็กด้อยโอกาสได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกับเด็กทั่วไป มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข มีอาชีพเลี้ยงตนเองและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดให้มีแผนยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2555-2559) เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดมรรคผลอย่างจริงจัง โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

เจตนารมณ์

เด็กด้อยโอกาสในสังคมต้องได้รับการคุ้มครอง พิทักษ์สิทธิ และหลักประกันพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมดุลรอบด้าน

วิสัยทัศน์

เด็กด้อยโอกาสทุกคนเข้าถึงโอกาสการเรียนรู้แบบองค์รวมเชิงบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับอัตลักษณ์แห่งตน

พันธกิจ

พันธกิจที่ 1 ประกันโอกาสการศึกษา

“จัดบริการการศึกษาอย่างกว้างขวาง เพียงพอ ทั่วถึงและเหมาะสมกับอัตลักษณ์”

พันธกิจที่ 2 ประกันคุณภาพการศึกษา

“พัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ”

พันธกิจที่ 3 ประกันประสิทธิภาพการศึกษา

“พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ที่เน้นการบริหารจัดการแบบองค์รวมเชิงบูรณาการ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน”

เป้าประสงค์

เด็กด้อยโอกาสทุกคนได้รับโอกาสการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ทักษะสังคม และทักษะวิชาชีพ มีศักยภาพพึ่งพาตนเองมีเจตคติที่ดี เห็นคุณค่าวิถีวัฒนธรรมไทย มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนาชุมชนและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

สภาพทั่วไปของการจัดการศึกษาของสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

ประวัติความเป็นมา

พ.ศ. 2523 มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ กรมสามัญศึกษากำหนดให้มีกองการศึกษาพิเศษรับผิดชอบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและผู้ด้อยโอกาส จึงแบ่งออกเป็นฝ่ายส่งเสริมการศึกษาพิเศษ และฝ่ายส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์

พ.ศ. 2541 ได้ออกพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมสามัญศึกษาเป็นกองการศึกษาพิเศษเพื่อคนพิการและกองการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้มีการจัดการศึกษาให้แก่คนพิการและผู้ด้อยโอกาสอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

พ.ศ. 2546 เนื่องจากมีการปฏิรูประบบราชการได้มีการปรับโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ให้มีสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวม 3 กรม คือ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการ และออกกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ จัดตั้งสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยรวมกองการศึกษาเพื่อคนพิการและกองการศึกษาสงเคราะห์เข้าด้วยกัน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นหน่วยงานทางการศึกษาสังกัดสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งขึ้นตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำข้อเสนอนโยบายและแผนการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการและเด็กด้อยโอกาส รวมทั้งประเมินและรายงานผล ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการและเด็กด้อยโอกาส จัดระบบสื่อสิ่งอำนวยความสะดวก วิจัยและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของคนพิการและเด็กด้อยโอกาส

วิสัยทัศน์

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นหน่วยงานที่มีระบบการบริหารจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและผู้ด้อยโอกาส ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เหมาะสมสอดคล้องตามความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

พันธกิจ

1. จัดระบบบริหารจัดการศึกษาให้ทันสมัยตามหลักธรรมาภิบาล
2. จัดการศึกษาให้เด็กพิการและผู้ด้อยโอกาสได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึง มีคุณภาพด้วยรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล
3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา

เป้าประสงค์

1. เด็กพิการและด้อยโอกาส ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมทั่วถึงและเสมอภาค
2. เด็กพิการและผู้ด้อยโอกาส ได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ

ด้วยรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล

3. ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา

**สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการและเด็กด้อยโอกาส ที่อยู่ในความดูแล
ของสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีทั้งหมด 171 แห่ง จำแนกได้ 3 กลุ่ม ดังนี้**

1. โรงเรียนเฉพาะความพิการ 43 แห่ง ใน 35 จังหวัด

1.1 ประเภทพร่องทางสติปัญญา 19 แห่ง ใน 19 จังหวัด (รับเด็กอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลายแบบอยู่ประจำ)

1.2 ประเภทโสตศึกษา 20 แห่ง ใน 19 จังหวัด (รับเด็กอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลายแบบอยู่ประจำ)

1.3 ประเภทพร่องทางการเห็น 2 แห่ง ใน 2 จังหวัด (รับเด็กอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลายแบบอยู่ประจำ)

1.4 ประเภทพร่องทางร่างกาย 2 แห่ง ใน 2 จังหวัด (รับเด็กอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลายแบบอยู่ประจำ)

2. ศูนย์การศึกษาพิเศษเพื่อพัฒนาสมรรถภาพเด็กพิการ มี 77 ศูนย์ ใน 77 จังหวัด

2.1 ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 13 ศูนย์ใน 13 จังหวัด

2.2 ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัด 64 ศูนย์ใน 64 จังหวัด

3. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ 51 แห่ง ใน 43 จังหวัด

3.1 โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 25 โรงเรียน ใน 22 จังหวัด (รับเด็กอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลายแบบอยู่ประจำ)

3.2 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ 26 โรงเรียน ใน 24 จังหวัด (รับเด็กอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลายแบบอยู่ประจำ) (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2555, หน้า 2-4)

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ได้ดำเนินการจัดการศึกษา ซึ่งสรุปได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านคุณภาพการจัดการศึกษา

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีสถานศึกษาในกำกับดูแลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและผู้ด้อยโอกาส จำนวน 171 แห่ง ให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1.1 โรงเรียนเฉพาะความพิการ จำนวน 43 แห่ง ใน 35 จังหวัด รับนักเรียนพิการที่มีความพิการในระดับ รุนแรงในวัยเรียนทั่วประเทศทั้ง 9 ประเภทความพิการ ได้แก่ 1) บุคคลที่มี

ความบกพร่องทางการเห็น 2) บุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 3) บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 4) บุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือ สุขภาพ 5) บุคคลที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ 6) บุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ 7) บุคคลที่มีความบกพร่องทางการพูดและภาษา 8) บุคคลออทิสติก 9) บุคคลพิการซ้อน เข้าเรียนแบบประจำในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น 4 ประเภทสถานศึกษา ได้แก่ 1) โรงเรียนที่สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน จำนวน 20 แห่ง ใน 20 จังหวัด จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 2) โรงเรียนที่สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จำนวน 19 แห่ง ใน 19 จังหวัด จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 3) โรงเรียนที่สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น จำนวน 2 แห่ง ใน 2 จังหวัด จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเห็น 4) โรงเรียนที่สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสุขภาพ จำนวน 2 แห่ง ใน 2 จังหวัด จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสุขภาพ ในปี พ.ศ. 2555 สามารถจัดการศึกษาให้กับนักเรียนพิการได้ 13,230 คน

1.2 ศูนย์การศึกษาพิเศษ จำนวน 77 แห่ง ใน 77 จังหวัด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา จำนวน 13 แห่ง ใน 13 จังหวัด 2) ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัด จำนวน 64 แห่ง ใน 64 จังหวัด โดยให้บริการทางการศึกษาทั้งนอกระบบหรือตามอัธยาศัย ตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการจนตลอดชีวิต และจัดการศึกษาอบรมแก่ผู้ดูแลคนพิการ บุคลากร ชุมชน รวมทั้งจัดสื่อ เทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก บริการและ ความช่วยเหลืออื่นใดในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น ให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม (Early intervention: EI) และเตรียมความพร้อมภายในศูนย์แบบหมุนเวียน (ประจำและไป-กลับ) ส่งเสริมและร่วมจัดการศึกษาในโรงเรียนเรียนร่วม โรงเรียนเฉพาะความพิการ และจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเด็กเจ็บป่วยเรื้อรังในโรงพยาบาล จัดการศึกษาให้กับเด็กพิการรุนแรงตามบ้านที่ไม่สามารถเข้ารับบริการทางการศึกษาจากองค์กรต่าง ๆ ได้ส่งเสริมสนับสนุนและร่วมจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการในทุกระดับและทุกสังกัด รวมทั้งการให้บริการฟื้นฟู สมรรถภาพ การพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิต การพัฒนาทักษะพื้นฐานจำเป็น การฝึกอาชีพ หรือบริการอื่นใดที่เกี่ยวข้องตลอดจนประสานส่งเสริม สนับสนุน ความร่วมมือจากชุมชนหรือนักวิชาชีพเพื่อให้คนพิการได้รับการศึกษาในทุกระดับได้รับบริการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล โดยในปี พ.ศ. 2555 สามารถให้บริการเด็กพิการได้จำนวน 64,046 คน

1.3 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จำนวน 51 แห่ง ใน 43 จังหวัด รับเด็กด้อยโอกาส 10 ประเภท จากทั่วประเทศเข้าเรียนแบบอยู่ประจำ ได้แก่ 1) เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก 2) เด็กเร่ร่อน 3) เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศหรือโสเภณีเด็ก 4) เด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือ

กำพร้า 5) เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ 6) เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) 7) เด็กในชนกลุ่มน้อย 8) เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด 9) เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือ โรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ 10) เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน การจัดการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาที่มีเป้าหมายหลักเพื่อช่วยเหลือคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของเด็กด้วยโอกาส ให้มีโอกาสดูแล การศึกษาและการพัฒนาตนเองเท่าเทียมกับเด็กปกติทั่วไป ได้มีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ ทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย ด้านอาชีพ ด้านความรู้ทั่วไป ด้านกฎหมาย ด้านคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เพื่อให้มีทักษะในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข มีคุณค่าและศักดิ์ศรีสามารถที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาประเทศได้ โดยในปี พ.ศ. 2555 สามารถจัดการศึกษาให้กับเด็กด้วยโอกาสได้ จำนวน 36,538 คน

2. ด้านโอกาสทางการศึกษา

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและผู้ด้อยโอกาส ยังเปิดโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย โดยมีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาในโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม จำนวน 5,014 แห่ง โดยดำเนินการกับ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา รวม 4,265 แห่ง และสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา รวม 699 แห่ง เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษา และจัดการเลือกปฏิบัติให้แก่เด็กและเยาวชนพิการ ให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพ ในโรงเรียนเรียนร่วมอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ ครอบคลุมทุกพื้นที่ เป็นการสร้างความเข้มแข็ง ให้โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม (Inclusive schools) โดยจัดให้บุคลากรได้รับการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง เป็นศูนย์บริการนักเรียนที่มีคุณภาพกระจายทุกพื้นที่ เป็นศูนย์รวมสื่อการเรียนรู้ นวัตกรรม ที่เป็น Best practice ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ (Resource center) ทั้งด้านหลักสูตร การเรียน การสอน และการวัดผลสำหรับเด็กพิการ

3. ด้านประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์/ โรงเรียนเฉพาะความพิการและศูนย์การศึกษาพิเศษ เพื่อการพัฒนา และยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยขับเคลื่อน และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยการประสาน สัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายทางวิชาการ ที่ครอบคลุมการพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้เครือข่ายดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมาย และเพื่อกระจายอำนาจ การบริหารจัดการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษา โดยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการศึกษา ด้วยการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา การสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีความร่วมมือของผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น

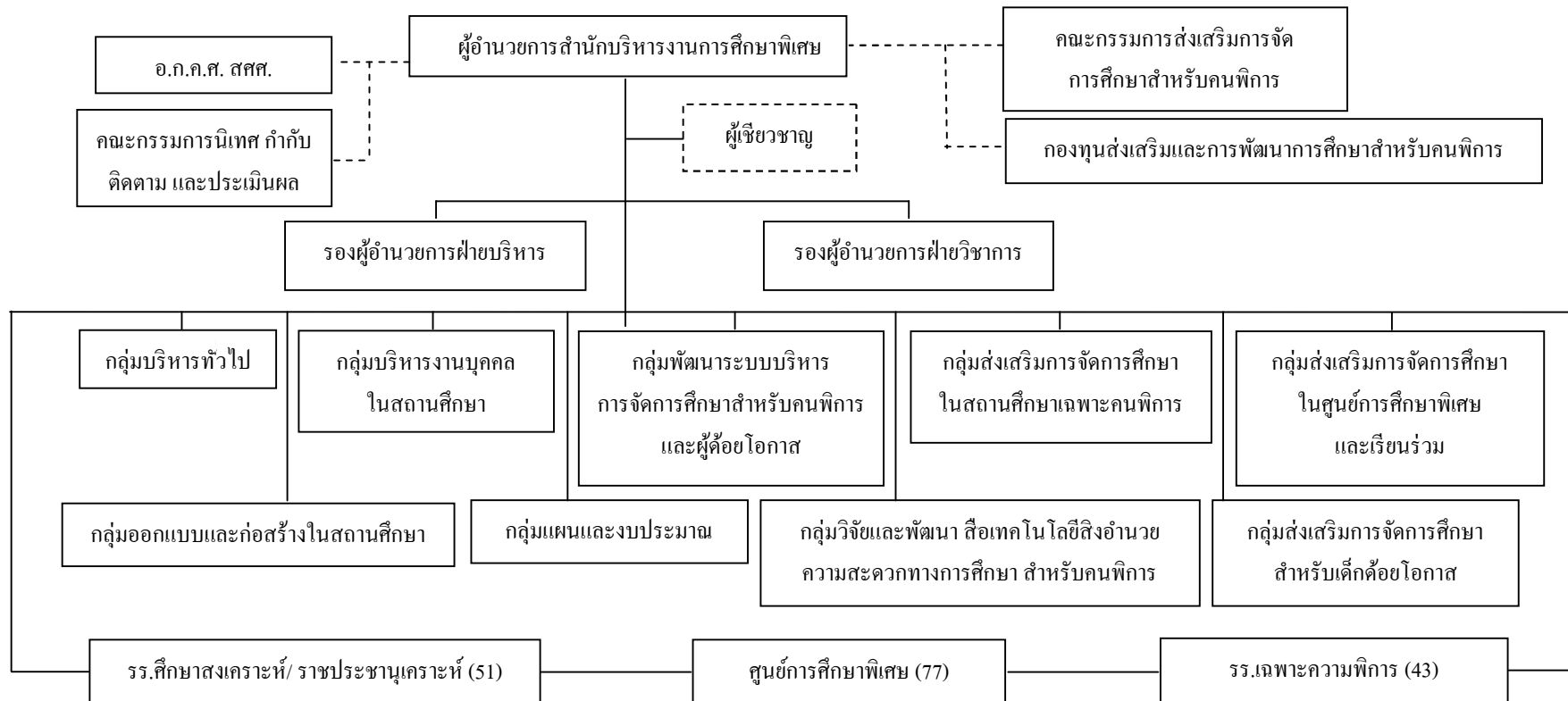
ต่อการบริหารจัดการศึกษา และเป็นกลไกสำคัญในการนำไปสู่ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2555, หน้า 3-5)

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ได้กำหนดกรอบแนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและเด็กด้อยโอกาสในแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 ให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีจุดเน้น ปี พ.ศ. 2556 ดังนี้

1. เร่งพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหาร
2. มุ่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริฯ
4. มุ่งพัฒนาระบบสนับสนุนการจัดการเรียนร่วม
5. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำ
6. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้เฉพาะความพิการ
7. เตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน

8. ประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและผู้ด้อยโอกาส สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีหน้าที่ประสาน ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาให้กับ โรงเรียนการศึกษาพิเศษ 44 แห่ง โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ และ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 51 แห่ง ศูนย์การศึกษาพิเศษ 77 แห่ง และ โรงเรียนที่จัดการศึกษาเรียนร่วม เพื่อให้ภารกิจดังกล่าวสามารถตอบสนองสภาพปัญหาและรองรับการขับเคลื่อนของรัฐบาลกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2555)

โครงสร้างการแบ่งส่วนงานสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

ภาพที่ 2 แผนภูมิโครงสร้างการแบ่งส่วนงานสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2555, หน้า 1)

บริบทโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ด้วยมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีความประสงค์ที่จะรับโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 แห่ง เป็นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีพระชนมายุครบ 84 พรรษา โดยรับเข้าอยู่ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ แต่เดิมเมื่อปีพุทธศักราช 2534 ถึงปัจจุบันเป็นชื่อโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ขอนแก่น เปลี่ยนจากชื่อโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ โนนสมบูรณ์ ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นโรงเรียนรัฐบาล ประเภทสหศึกษา เพื่อรับบุตรหลานผู้ป่วยโรคเรื้อนมาเรียนชั้นการศึกษาภาคบังคับ เป็นนักเรียนไป-กลับ โดยประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ก่อตั้งเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2519 สังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ

โรงเรียนมีพื้นที่ทั้งหมด 200 ไร่ ดิถดถนนมิตรภาพ จัดการศึกษา ระดับการประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นโรงเรียนประจำประเภทศึกษาสงเคราะห์ รับนักเรียนด้อยโอกาสและบกพร่องทางสติปัญญา (I.Q. ระหว่าง 50-70) โดยมีเขตพื้นที่บริการของโรงเรียน คือ จังหวัดขอนแก่นทั้ง 26 อำเภอและจังหวัดอุดรธานีอีก 6 อำเภอ คือ อำเภอโนนสะอาด อำเภอกุมภวาปี อำเภอประจักษ์ศิลปาคม อำเภอวังสามหมอ อำเภอศรีธาตุ และอำเภอหนองแสง โดยภาระหน้าที่หลัก คือ การจัดบริการทางการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสใน 10 ประเภท และเด็กบกพร่องทางสติปัญญา (I.Q. ระหว่าง 50-70) ให้ความสำคัญตามลำดับ ดังนี้

1. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง ถูกทำร้ายทารุณ กำพร้าบิดา-มารดา หรือ ไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู หากไม่ได้รับ การช่วยเหลือจะเป็นภาระต่อชุมชนและสังคมในท้องถิ่น
2. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ หรือ โรคติดต่อที่ร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ
3. เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด รวมทั้งเด็กที่ได้รับผลกระทบจากปัญหายาเสพติด กรณีบิดา-มารดาติดยาเสพติด หรือต้องโทษคดียาเสพติด
4. เด็กที่ครอบครัวมีฐานะยากจนมากเป็นพิเศษ
5. เด็กด้อยโอกาสประเภทอื่น ๆ เช่น เด็กชาวไทยภูเขา (ชนกลุ่มน้อย)

เด็กจากสถานพินิจ แรงงานเด็ก เด็กเร่ร่อน เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศ หรือเด็กที่มีปัญหาทางการเรียน (ปฏิเสธบ้าน/ ปฏิเสธโรงเรียน) เด็กที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันสมควรจะพิจารณาช่วยเหลือตามสภาพ เหตุผลและความจำเป็นเป็นรายบุคคล

การจัดการเรียนการสอน

เปิดสอนนักเรียนปกติตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นนักเรียนกลุ่มด้อยโอกาสทางการศึกษา 10 ประเภท และเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา (I.Q. ระหว่าง 50-70) ได้แก่

1. เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก
2. เด็กเร่ร่อน
3. เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศหรือโสเภณีเด็ก
4. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง/เด็กกำพร้า
5. เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ
6. เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ)
7. เด็กในชนกลุ่มน้อย
8. เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด
9. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ
10. เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
11. เด็กบกพร่องทางสติปัญญา IQ 50-70

นอกจากโรงเรียนจะเปิดรับนักเรียนด้อยโอกาส 10 ประเภทแล้ว โรงเรียนยังเปิดรับนักเรียนบกพร่องทางสติปัญญาเรียนรวมในชั้นเรียนปกติ โดยจัดชั้นเรียนแบบคู่ขนานตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีจำนวน 3 ห้องเรียน นักเรียน 27 คน ปัจจุบันมีนักเรียนรวมทุกประเภททั้งสิ้น 725 คน

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเรียน เด็กด้อยโอกาส การตระหนักรู้ตนเอง ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการเรียน

ความหมายของรูปแบบการเรียน

จากการศึกษาความหมายของรูปแบบ มีผู้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน คือ รูปแบบการเรียน หมายถึง แบบแผนการสอนหรือรูปแบบที่ออกมาเพื่อใช้จัดการเรียนการสอน มีโครงสร้างที่แสดงถึงองค์ประกอบ กระบวนการขั้นตอนและกิจกรรมการสอนเอาไว้อย่างมีระเบียบและระบบตามแนวคิด หลักการ ทฤษฎี หรือความเชื่อต่าง ๆ บนพื้นฐานเดียวกัน องค์ประกอบทั้งหลาย ได้แก่ สื่อการสอนประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือ ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง ยุทธศาสตร์การสอน โปรแกรมคอมพิวเตอร์ มาผสมผสาน บูรณาการเข้าด้วยกัน แล้วใช้ดำเนินการสอนภายใต้เงื่อนไขของกระบวนการ

การสอนตามลำดับขั้นตอนของรูปแบบการสอนนั้น ๆ เพื่อมุ่งให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ด้านต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ (ทิสนา แคมมณี, 2548; อภรณ์ ใจเที่ยง, 2537; วรณี โสมประยูร, 2541; บุญชม ศรีสะอาด, 2541)

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียน หมายถึง โครงสร้างหรือกระบวนการ ขั้นตอนหรือกิจกรรมการสอนที่จัดขึ้นเป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยหลักการแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ นำมาบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์อย่างสมบูรณ์

องค์ประกอบของรูปแบบ

คีเวส (Keeves, 1997, pp. 386-387 อ้างถึงใน ทิสนา แคมมณี, 2550, หน้า 2) กล่าวว่า รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (Prediction) ผลที่ตามมา ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ทดสอบได้
2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) สามารถใช้อธิบายเรื่องนั้น ๆ ได้
3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้
4. รูปแบบควรจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural relationships) มากกว่า ความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships)

ทิสนา แคมมณี (2550, หน้า 4) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น ๆ
2. มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ
4. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนที่สำคัญ ประกอบด้วย หลักการแนวคิดที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการสอนนั้น ๆ มีการกำหนดโครงสร้างอย่างเป็นระบบ รวมทั้งขั้นตอน วิธีการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนได้อย่างชัดเจน

ประเภทของรูปแบบการเรียนการสอน

ทิสนา แชมมณี (2550, หน้า 7) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นสากล สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 5 หมวด ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอน ที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive domain) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหาสาระนั้นอาจอยู่ในรูปของข้อมูล ข้อมูลเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด
2. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องยากแก่การพัฒนา หรือปลูกฝัง การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่เพียงช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มักไม่เพียงพอต่อการช่วยผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักการและวิธีการอื่น ๆ เพิ่มเติม
3. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psycho-motor domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำหรือการแสดงออกต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการ วิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยหรือพุทธิพิสัย
4. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process skills) เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญา เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ หรือกระบวนการคิดต่าง ๆ อาทิ การคิดวิเคราะห์ การอุปนัย การนิรนัย การใช้เหตุผล การสืบสอบ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น หรืออาจเป็นกระบวนการทางสังคม เช่น กระบวนการทำงานร่วมกัน เป็นต้น

เด็กด้อยโอกาส

ความหมายของเด็กด้อยโอกาส

เด็กด้อยโอกาส (Disadvantaged children หรือ Under privileged children) หมายถึงกลุ่มเด็กที่ประสบปัญหาต่าง ๆ หรือตกอยู่ในสถานะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม หรืออยู่ในสภาพที่ด้อยกว่าเด็กโดยทั่วไป และต้องการความช่วยเหลือจากสังคมเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องกับวัยและบรรลุถึงศักยภาพสูงสุด ตามความหมายดังกล่าวนี้ อาจเรียกเด็กด้อยโอกาส ว่าเป็น “เด็กที่อยู่ในสถานะยากลำบาก” (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2529)

จากการศึกษาความหมายของเด็กด้อยโอกาสและการจำแนกประเภทของเด็กด้อยโอกาสนั้น มีผู้ให้ความหมายและจำแนกประเภทไว้คล้ายคลึงกัน คือ เด็กด้อยโอกาส หมายถึง เด็กที่อยู่ในสถานะยากลำบากมีชีวิตความเป็นอยู่ด้อยกว่าเด็กปกติทั่วไป จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ

เป็นกรณีพิเศษเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัย จำแนกได้ 10 ประเภท (ศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน จังหวัดกาฬสินธุ์, ม.ป.ป.); สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2555, หน้า 5) ดังนี้

1. เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) หมายถึง เด็กซึ่งเป็นบุตรหลานของคนยากจนที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ (ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 20,000 บาทต่อปี) ครอบครัวอยู่รวมกันหลายคน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัด หรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง หรือเด็กจากครอบครัวอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล ขาดโอกาสที่ ได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ
2. เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด หมายถึง เด็กที่ติดสารระเหยหรือยาเสพติดให้โทษ หรือเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกชักนำให้ประพฤตินั้นไม่เหมาะสมเกี่ยวข้องกับกลุ่มมิชชันนารี ผู้มีอิทธิพลหรือบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบอาชีพผิดกฎหมาย เป็นเด็กด้อยโอกาส ที่มีแนวโน้มสูงต่อการก่อปัญหาในสังคม
3. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง หมายถึง เด็กที่มารดาคลอดทิ้งไว้ในโรงพยาบาลหรือสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้ให้มีชีวิตอยู่ตามลำพัง หรืออยู่กับบุคคลอื่น โดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาการหย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก มีสภาพชีวิตอยู่ท่ามกลางความสับสน ขาดความรักความอบอุ่น ตลอดจนถึงเด็กขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู อันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น ๆ
4. เด็กที่ถูกทำร้ายอย่างทารุณ หมายถึง เด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางร่างกาย ทางเพศ หรือทางจิตใจ มีชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นสุข ระวัง หวาดกลัว เนื่องจากถูกทำร้ายทารุณ ถูกบีบบังคับกดดันจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งมีสภาพจิตใจหรืออารมณ์ไม่เป็นปกติ หรือล่วงละเมิดทางเพศ ในลักษณะต่าง ๆ จากบุคคลที่อยู่ใกล้ตัว
5. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ หมายถึง เด็กที่ติดเชื้อเอดส์หรือมีพ่อแม่เจ็บป่วยด้วยโรคเอดส์ เป็นเด็กที่มักจะถูกมองอย่างรังเกียจ ไม่สามารถเข้ารับการศึกษา หรือบริการอื่น ๆ ร่วมกับเด็กปกติทั่วไปได้
6. เด็กในชนกลุ่มน้อย หมายถึง เด็กที่เป็นบุตรหลานของบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทย จนเป็นสาเหตุให้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือบริการอื่น ๆ ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศไทย
7. เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ทิศทาง ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เสี่ยงต่อการประสบอันตรายและเป็นปัญหาสังคม

8. เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก หมายถึง เด็กที่ต้องทำงานหรือถูกบังคับให้ใช้แรงงานหรือหารายได้ด้วยการขายแรงงานก่อนวัยอันสมควร ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามหลักพัฒนาการอันเหมาะสมกับวัย

9. เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศหรือโสเภณี หมายถึง เด็กที่มีความสมัครใจ หรือถูกบังคับ ล่อลวงให้ขายบริการทางเพศ หรือถูกชักจูงให้ขายบริการทางเพศหรือถูกชักจูงให้ตกอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการประกอบอาชีพขายบริการ

10. เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กที่กระทำและถูกควบคุมอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามกฎหมาย ตลอดถึงเด็กที่ตั้งครรภ์นอกสมรสซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทอดทิ้งทารก

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเด็กคือโอกาส ประเภทเด็กยากจนและเด็กถูกทอดทิ้ง ซึ่งให้ความหมายดังนี้ เด็กที่ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง หรือเด็กจากครอบครัวอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลขาดโอกาสที่ได้รับการศึกษา และเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้ไม่มีชีวิตอยู่ตามลำพัง หรืออยู่กับบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาการหย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก ตลอดจนถึงเด็กขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู อันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น ๆ

การตระหนักรู้ตนเอง (Self awareness)

แนวคิดกลุ่มปรากฏการณ์นิยมหรือมนุษยนิยม (Phenomenological or Humanistic approach)

จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์ (2556, หน้า 8) ได้กล่าวถึงแนวคิดกลุ่มปรากฏการณ์นิยมหรือมนุษยนิยม (Phenomenological or Humanistic approach) ผู้นำแนวคิดนี้ คือ คาร์ล อาร์ โรเจอร์ และอับราฮัม มาสโลว์ ทั้ง 2 ท่านนี้เป็นจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นอินทรีย์ทั้งหมด ซึ่งแต่ละคนมีเอกลักษณ์ของตนแตกต่างกันไป แนวคิดนี้แสดงปฏิกิริยาต่อต้านแนวคิดของนักจิตวิทยา กลุ่มพฤติกรรมนิยมและกลุ่มจิตวิเคราะห์ กล่าวคือ นักจิตวิทยา กลุ่มมนุษยนิยมไม่เชื่อว่า มนุษย์ถูกควบคุมโดยสิ่งเร้าภายนอกหรือสัญชาตญาณ ไร้สำนึก แต่เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรี มีคุณค่าในตนเอง มีอิสระในการเลือกกระทำหรือกำหนดการกระทำของตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่ และสามารถกำหนดอนาคตของตนเอง นอกจากนั้นมนุษย์ยังสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามต้องการได้ มนุษย์ทุกคนมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สมบูรณ์ขึ้น นั่นคือ มนุษย์แต่ละคนรู้จักรับผิดชอบเกี่ยวกับการกระทำของตนเอง การที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติของบุคคลได้นั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาถึงการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และตีความปรากฏการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล ทั้งนี้พฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนตัว

ซึ่งส่งผลให้แต่ละบุคคลรับรู้และตีความเกี่ยวกับโลกที่เขาอาศัยอยู่ และสถานการณ์ในขณะนั้นแตกต่างกัน

ประสิทธิ์ ทองอ่อน (2542, หน้า 11) กล่าวว่า ในการศึกษาพฤติกรรมกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้ คือ มาสโลว์ (Maslow) และ โรเจอร์ส (Rogers) กลุ่มนี้ให้ความสำคัญต่อบุคคลในฐานะส่วนร่วมที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมุ่งใช้ศักยภาพของตนเพื่อสร้างสรรค์ความมีศักดิ์ศรีและคุณค่าของตน นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้จึงสนใจความรู้สึกและการตระหนักรู้ในตนเองของบุคคล

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า แนวคิดกลุ่มปรากฏการณ์นิยมหรือมนุษยนิยม (Phenomenological or Humanistic approach) นั้น เป็นการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ และเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง เกิดจากการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับตนจากประสบการณ์ส่วนตัว รวมถึงความรู้สึก การกระทำของตน สามารถกำหนดอนาคตของตนเอง โดยการใช้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่อย่างสร้างสรรค์ ให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมเพื่อเกียรติยศและศักดิ์ศรีของตนเอง

การรับรู้ (Perception)

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2543, หน้า 58) กล่าวว่า การรับรู้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ ในชีวิตประจำวันมนุษย์จะพบเห็นเพื่อนมนุษย์ หรือ “คน” และสิ่งแวดลอมต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิต ไม่มีชีวิต มนุษย์จะใช้จิตสำนึก (Cocious) ในการสัมผัสโดยผ่านประสาทสัมผัส (ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง และใจ) กลายเป็นภาพปรากฏการณ์ (Phenomenon) ซึ่งต้องมีการแปลความหมายจึงจะก่อให้เกิดการรับรู้ คือ

1. ความหมายของการรับรู้ หมายถึง กระบวนการแปลความหมายในสิ่งที่ได้สัมผัส โดยใช้ระบบประสาทและสมอง
2. การรับรู้ทางสังคม เป็นการกระบวนการที่จะเรียนรู้และเข้าใจเพื่อมนุษย์ตามแนวคิดของบารอน บางกรณีเรารู้จักกันโดยจำหน้าได้ แต่อาจจะไม่รู้จักชื่อ หรือรู้จักชื่อแล้ว แต่ก็อาจจะยังไม่รู้จักใจ การที่บุคคลจะคบกันอาจจะต้องคุบหน้าก่อน เพื่อเป็นข้อมูลพิจารณาในการรับรู้ทางสังคม ย่อมต้องผ่านระบบประสาทและสมอง ตามกระบวนการของจิตสำนึก (Cocious) การคิด (Thinking) ความเชื่อ (Belief) และประสบการณ์หรือความรู้ (Experience or Cognition) ตามแนวคิดของอรุณ รักธรรม
3. ธรรมชาติของการรับรู้ การรับรู้ของบุคคลเป็นไปโดยธรรมชาติตามระบบทางสรีรวิทยา ซึ่งมีจุดที่น่าสนใจ ดังนี้

3.1 หลักการเลือกสิ่งที่รับรู้ (Selectivity) มนุษย์จะเลือกรับรู้เฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง หรือจัดว่าเป็นสิ่งเร้าที่มีลักษณะเด่น แปลก ใหญ่ น่าสนใจ และสอดคล้องกับความต้องการของตน

3.2 หลักการจัดหมวดหมู่ของการรับรู้ (Organization) ก่อนที่มนุษย์จะรับรู้สิ่งเร้าใดนั้น จะจัดระเบียบของสิ่งเร้าเข้าเป็นหมวดหมู่

ประสิทธิ์ ทองอุ่น (2542, หน้า 3) กล่าวว่า กระบวนการทำงานของจิตจะมีขั้นตอน คือ การรู้สึก การรับรู้ การมีอารมณ์ ความต้องการ ความนึกคิด การตัดสินใจ และสั่งการให้แสดงออก ซึ่งกระบวนการนี้จะเร็วไปอย่างรวดเร็ว จนเจ้าของจิตใจไม่ตระหนักในขั้นตอนเหล่านี้ในหลาย ๆ พฤติกรรม กระบวนการทำงานของจิต เริ่มต้นที่สิ่งเร้ากระทบปลายประสาทรับรู้ที่มียู่ในอวัยวะสัมผัสกระแสประสาทจะนำความรู้สึกนั้น ไปยังศูนย์ความรู้สึก ดังกล่าวกับประสบการณ์เดิมในสมอง ทำให้เกิดการรับรู้ (Perception) คือ การแปลความหมายของสิ่งที่รับสัมผัสโดยอาศัยประสบการณ์เดิม จากการรับรู้จะทำให้เกิดอารมณ์ (Emotion) ถ้าสิ่งเร้ามีคุณค่าเชิงบวก จิตใจจะรู้สึกพอใจ (Pleasant) เกิดความต้องการ (Needs) อยากมี อยากได้ หรืออยากใกล้ชิด แต่ถ้าสิ่งเร้ามีคุณค่าทางลบ จิตใจจะรู้สึกไม่พอใจ (Unpleasant) ส่งผลให้เกิดความต้องการ อยากหนี อยากทิ้ง หรืออยากทำลาย เพื่อให้ความต้องการบรรลุก็ต้องนึกคิด (Thinking) ส่งผลให้เกิดความคิด (Thought) หลาย ๆ ความคิด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ เช่น อายุ เชาวน์ปัญญา การเรียนรู้สติสัมปชัญญะ ความจำ และการระลึกได้ นำไปสู่การตัดสินใจ (Judgment) แล้วสมองจะสั่งการเพื่อให้เห็นแสดงออก โดยส่งไปตามกระแสประสาท

วาลี (Wylie, 1968) กล่าวว่า โครงสร้างของอัตมโนทัศน์ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. อัตมโนทัศน์ที่เป็นจริง (Actual self-concept) คือ เจตคติและการรับรู้ว่าตนเอง คือใครเป็นอย่างไร เป็นภาพสะท้อนของตนเอง เช่น ตนเองเป็นคนมีเหตุผล เป็นคนดี เป็นต้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิด ดังนี้

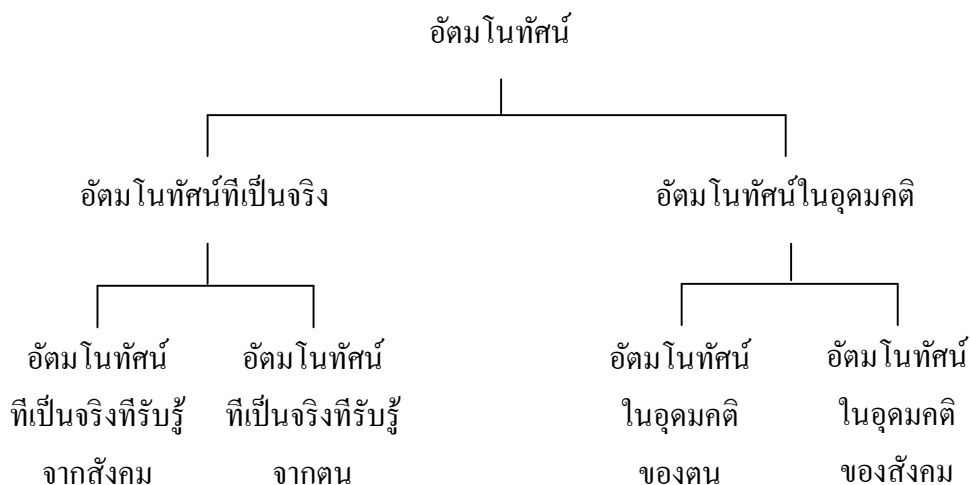
1.1 อัตมโนทัศน์ที่รับรู้จากสังคม (Social self-concept) เป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนเองที่เกิดจากเจตคติหรือความคิดเห็นของบุคคลอื่นในสังคมที่สะท้อนให้เราทราบว่า เราเป็นอย่างไร

1.2 อัตมโนทัศน์ที่รับรู้จากตน (Private self-concept) เป็นการรับรู้จากการที่บุคคลได้มองตนเองแล้วว่าเป็นคนอย่างไร

2. อัตมโนทัศน์ในอุดมคติ (Idea self-concept) คือ เจตคติหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองว่าจะเป็นคนในอุดมคติอย่างไร เช่น ตนอยากเป็นคนที่สวยงามที่สุด อยากเรียนเก่ง เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

2.1 อัตมโนทัศน์ตามอุดมคติของตน (Own idea self-concept) เป็นอุดมคติของตนเองว่าตนเองอยากจะเป็นอย่างไร

2.2 อัตมโนทัศน์ตามอุดมคติของสังคม (Concept of other's idea for one) เป็นการรับรู้ตนในอุดมคติจากคนอื่นในสังคมว่าคนที่คนอื่นตั้งไว้น่าจะเป็นอย่างไรได้บ้าง

ภาพที่ 3 โครงสร้างอัตมโนทัศน์ของวายลี (Wylie, 1968, p. 743)

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การรับรู้ (Perception) คือ สิ่งที่ได้รับจากการสัมผัส โดยใช้ระบบประสาทและสมองของตนเอง โดยอาศัยประสบการณ์เดิม ภาพสะท้อนของตนเอง และเจตคติ ความคิดเห็นในอุดมคติเป็นอย่างไร ส่งผลให้เกิดอารมณ์ (Emotion) ถ้าสิ่งเร้ามีคุณค่าทางบวก จิตใจจะรู้สึกพอใจในสิ่งนั้น ๆ ถ้าสิ่งเร้ามีคุณค่าทางลบ จิตใจจะรู้สึกไม่พอใจ

ความหมายของการตระหนักรู้ตนเอง (Self awareness)

เมเยอร์ และสโลเวย์ (Mayer & Salovey, 1997) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในอารมณ์ตนเอง (Know one's emotions) หมายถึง การสังเกตและรับรู้ว่ามีอารมณ์ของตนเองเป็นอย่างไร ทั้งในยามปกติและยามอารมณ์ไม่ปกติ รู้ถึงลักษณะของอารมณ์ การแสดงออกตามอารมณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลย้อนกลับจากการเกิดอารมณ์ของตนตามความเป็นจริง

โกลแมน (Goleman, 1998) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) หมายถึง การตระหนักรู้ความรู้สึก และอารมณ์ของตนว่าตั้งอยู่ในอารมณ์ใด เช่น อิจฉา ริษยา กลัว รัก เป็นการรู้โดยสำรวจตนเอง รู้ถึงความเป็นไปได้ของตนเองต่อการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ รอบตัว และความพร้อมของตนเอง

รอสส์ (Ross, 1992) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการตระหนักรู้ที่เกิดจากการมุ่งความสนใจเข้าสู่ตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่มากระตุ้น

วูห์เลอร์ และลอนดอน (Wohler & London, 1989) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในตนเอง คือ ระดับที่บุคคลเข้าใจในจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง

เรียม ศรีทอง (2542, หน้า 200) กล่าวว่า การตระหนักรู้ตนเอง (Self-awareness) คือ การสำรวจตรวจสอบพฤติกรรมและการแสดงออกของตนเอง พิจารณาผลที่เกิดขึ้น อาจขอรับข้อมูลย้อนกลับจากผู้อื่น หรือการสำรวจด้วยตนเอง

มนัส บุญประกอบ และสาธิตา เมธนาวิณ (2544, หน้า 50) กล่าวว่า การตระหนักรู้ตนเอง (Self-awareness) เป็นทักษะภายในตนเอง เป็นการหยั่งรู้ความเป็นไปได้ของตน มองตนเองภายในได้ วิเคราะห์ตนเอง เข้าใจ และยอมรับ มีสติ รู้เท่าทันในอารมณ์ของตนเอง ในขณะนั้นได้รู้ว่ากำลังอยู่ในอารมณ์ใด และรู้สาเหตุของการเกิดอารมณ์นั้น รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง มีความมั่นใจในคุณค่าและความสามารถของตนเอง

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2543) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง การรู้จักและเข้าใจ ความรู้สึกของตนเอง จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง สามารถควบคุม จัดการ และแสดงอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีสติที่สามารถรับรู้ และตระหนักรู้ได้ว่าขณะนี้กำลังทำอะไร รู้สึกอย่างไร ตลอดจนสามารถรับรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

เทอดศักดิ์ เดชคง (2543) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการเข้าใจในความรู้สึกของตนเอง เข้าใจและมีจุดมุ่งหมายของชีวิต (Goal) ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนรู้ข้อเด่นและจุดด้อยของตนเองอย่างไม่ลำเอียงเข้าข้างตนเอง

สโลเวย์ และการ์คเนอร์ (Salovey & Garner, 1995 อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2543, หน้า 109; Goleman, 1998) กล่าวว่า การตระหนักรู้ (Self-awareness หรือ Knowing one's emotion) เป็นความสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจความรู้สึก ความคิดและอารมณ์ของตนเองได้ตามความจริง สามารถประเมินตนเองได้อย่างชัดเจนตรงไปตรงมา มีความเชื่อมั่น รู้จักจุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เป็นคนซื่อตรง พุดแล้วรักษาคำพูด มีจรรยาบรรณ มีสติ เข้าใจตน

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การตระหนักรู้ตนเอง (Self-awareness) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน อันเกิดจากการรับรู้หรือประสบการณ์หรือเหตุการณ์ที่ผ่านมา เพื่อแสดงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการตระหนักรู้

ประสาธ อิศรปริดา (2523, หน้า 177) กล่าวว่า การตระหนักรู้ (Awareness) เป็นพฤติกรรมทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective domain) ซึ่งคล้ายกับความรู้ (Knowledge) ซึ่งเป็น

พฤติกรรมขั้นต่ำสุดของความรู้ ความคิด (Cognitive domain) ปัจจัยด้านความรู้สึกหรืออารมณ์นั้น จะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้สึกความคิดเสมอ

ทงศักดิ์ ประสบกิติคุณ (2534, หน้า 22-23) กล่าวว่า เนื่องจากความตระหนักของผู้ของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้น ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้จึงมีผลต่อความตระหนักผู้ด้วยเช่นกัน ได้แก่

1. ประสบการณ์ที่มีต่อการรับรู้
2. ความเคยชินต่อสภาพแวดล้อม ถ้าบุคคลใดที่มีความเคยชินต่อสภาพแวดล้อมนั้น ก็จะทำให้บุคคลนั้นไม่ตระหนักผู้ต่อสิ่งที่เกิดขึ้น
3. ความใส่ใจและความเห็นคุณค่า ถ้ามนุษย์มีความใส่ใจเรื่องใดมาก ก็จะมี ความตระหนักผู้ในเรื่องนั้นมาก
4. ลักษณะและรูปแบบของสิ่งเร้านั้นสามารถทำให้ผู้พบเห็นเกิดความสนใจ ย่อมทำให้ผู้พบเห็นเกิดการรับรู้และความตระหนักผู้ขึ้น
5. ระยะเวลาและความถี่ในการรับรู้ ถ้ามนุษย์ได้รับการรับรู้บ่อยครั้งเท่าใดหรือนานเท่าไรก็ยิ่งทำให้มีโอกาสเกิดความตระหนักผู้ได้มากขึ้น

สุขฤดี ชัชศฤงการสกุล (2543, หน้า 92) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตระหนักผู้ประกอบด้วย

1. การรับรู้ คือ การที่บุคคลได้รับข้อมูล หรือข้อเท็จจริงของปรากฏการณ์ สถานการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการได้รับประสบการณ์ตรง เช่น การได้สัมผัส ก็มี ส่วนร่วมและประสบการณ์ทางอ้อม ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีความรู้ในเรื่องสิ่งนั้น
2. ความรู้สึกหรืออารมณ์ เป็นการใส่ใจหรือการไตร่ตรอง คิดหาสาเหตุต่อปรากฏการณ์ สถานการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลได้รับรู้มา ซึ่งจะ ทำให้มองเห็นความสำคัญ ความจำเป็น หรือเห็นคุณค่าของเรื่องหรือสิ่งนั้น ๆ
3. เจตนาธรรม หรือความต้องการต่าง ๆ ของบุคคล เป็นการแสดงออก ซึ่งความสนใจ ความคาดหวัง และความต้องการของบุคคลที่มีต่อเรื่องหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตระหนักผู้ คือ การรับรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากความรู้สึก ความคิดที่เป็นลักษณะและรูปแบบของสิ่งเร้าต่าง ๆ หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้เกิดความสนใจ ความใส่ใจและเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น ๆ อีกทั้งเกิดจากประสบการณ์ที่มีต่อการรับรู้ ความเคยชินต่อสภาพแวดล้อม และระยะเวลาในการรับรู้ของแต่ละบุคคล

การวัดความตระหนักรู้

ชวาล แพรัตกุล (2526, หน้า 201) กล่าวว่า การวัดและการประเมินการตระหนักรู้นั้นมีวิธีดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) อาจเป็นการสัมภาษณ์ชนิดโครงสร้างแน่นอน (Structure item) โดยสร้างคำถามและมีคำตอบที่เลือกเหมือนกัน แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ และคำถาม จะต้องตั้งไว้ก่อน เรียงลำดับก่อนหลังไว้อย่างดี หรืออาจเป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructure item) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่มีไว้แต่หัวข้อใหญ่ ๆ ให้ผู้ตอบมีเสรีภาพในการตอบ
2. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามอาจจะเป็นชนิดปิดหรือเปิดก็ได้
3. แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นเครื่องมือวัดชนิดที่ตรวจสอบว่าเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือมีไม่มีสิ่งที่กำหนดตามรายการ อาจอยู่ในรูปของการทำเครื่องหมายตอบ หรือเลือกว่าใช่ ไม่ใช่ก็ได้

4. มาตรวัดอันดับคุณภาพ (Rating scale) เครื่องมือนี้เหมาะสำหรับวัดอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการทราบความเข้าใจ (Intensity) ว่ามีมากน้อยเพียงไรในเรื่องนั้น

5. การเข้าใจความหมายภาษา (Semantic differential technique หรือ SD) เทคนิคการวัดโดยใช้ความหมายของภาษาชาลล์ ออสกูด เป็นเครื่องมือที่วัดได้ครอบคลุมชนิดหนึ่ง เครื่องมือชนิดนี้จะประกอบด้วยเรื่องซึ่งถือเป็น “สัปดาห์” และจะมีคุณศัพท์ที่ตรงข้ามกันเป็นคู่ ประกอบสัปดาห์นั้นหลายคู่ แต่ละคู่จะมี 2 ขั้ว ช่องจะห่างระหว่าง 2 ขั้วนี้ บ่งด้วยตัวเลข ถ้าใกล้ข้างใดมากก็จะมีคุณลักษณะตามคุณศัพท์ของขั้วนั้นมาก

ทิสนา เขมมณี (2546, หน้า 125) กล่าวว่า กระบวนการวัดการตระหนักรู้นี้เป็นกระบวนการกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความสนใจ เอาใจใส่ รับรู้ เห็นคุณค่าในปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ขั้นตอนการดำเนินการมีดังนี้

1. สังเกตให้ข้อมูลที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เอาใจใส่ และเห็นคุณค่า
2. วิจารณ์ ให้ตัวอย่าง สถานการณ์ ประสบการณ์ตรง เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์หาสาเหตุ และผลดีผลเสียที่เกิดทั้งระยะสั้นและระยะยาว
3. สรุปให้อภิปรายหาข้อมูลหรือหลักฐานมาสนับสนุนคุณค่าของสิ่งที่จะต้องตระหนัก และวางเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเองในเรื่องนั้น

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556) กล่าวว่า วิธีการประเมินพฤติกรรม (Method of behavioral assessment) สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ๆ ด้วยกัน คือ

1. วิธีการประเมินโดยตรง (Direct method of assessment) ซึ่งประกอบด้วย

1.1 การสังเกตพฤติกรรม (Observation) เป็นวิธีการประเมินพฤติกรรมที่ได้รับ การยอมรับมากที่สุด และเป็นวิธีการหลักที่ใช้ในการประเมินพฤติกรรม ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมนี้ สามารถดำเนินการได้ใน 2 สภาพการณ์ คือ ในสภาพการณ์ที่เป็นธรรมชาติ และในสภาพการณ์จัดขึ้น ในคลินิก สิ่งหนึ่งที่ผู้สังเกตจะต้องพึงระวังไว้ก็คือการเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวในสภาพการณ์นั้น ข้อควรพิจารณาก่อนการดำเนินการสังเกตพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมของบุคคลมักจะ แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา สถานที่ และเหตุการณ์เกิดขึ้น ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณา ถึงปัจจัยต่าง ๆ ต่อไปนี้

- สภาพการณ์และสถานที่ที่สังเกตพฤติกรรม จำเป็นจะต้องกำหนดการแสดง พฤติกรรมของบุคคลให้ชัดเจนว่าจะทำการสังเกตในสภาพการณ์ใดและสถานที่ใด การกำหนด ขึ้นอยู่กับลักษณะของพฤติกรรมของปัญหา หรือลักษณะของพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการให้ เกิดขึ้นในสภาพการณ์และสถานที่ใด

- จำนวนครั้งที่สังเกต ตามหลักทั่ว ๆ ไปควรสังเกตพฤติกรรมทุก ๆ วัน และอาจสังเกต ทุก ๆ ชั่วโมง ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมจะถี่มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับความแปรปรวนของ พฤติกรรมตามช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละวัน และความพร้อมของผู้สังเกต

- ความยาวนานของเวลาที่ใช้ในการสังเกต ควรจะทำสังเกตตลอดช่วงเวลาที่พฤติกรรม เป้าหมายเกิดขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของผู้สังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก

- ควรจะสังเกตพฤติกรรมเมื่อใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทางเลือกวิธีการสังเกตว่าจะสังเกต แบบใด ถ้าเลือกสังเกตแบบช่วงเวลาก็อาจจะสุ่มสังเกตในช่วงเวลานั้น ๆ ในแต่ละวันหรือตลอด ทั้งวันก็ได้ ซึ่งทำให้สามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไปใน แต่ละวันได้

1.2 การสังเกตและบันทึกพฤติกรรมตนเอง (Self-monitoring) เป็นการสังเกต ตามสภาพที่เป็นจริง โดยผู้สังเกตจะไม่ตีความ หรือแสดงความคิดเห็นใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งการบันทึก แบบระเบียบพฤติกรรมนี้ มักจะใช้ในกรณีที่ยังไม่มีกำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตอย่างเฉพาะเจาะจง หรือมีความต้องการที่จะเห็นลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกโดยทั่วไปของบุคคลเป้าหมาย เช่น การสังเกตพฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมไม่สนใจเรียน หรือพฤติกรรมร่วมมือกันทำงาน เป็นต้น

1.3 การวัดผลที่เกิดขึ้น (Measurement of product) คือ การนำผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ พฤติกรรมของบุคคลบันทึกรวบรวมเท่านั้น โดยที่ไม่จำเป็นต้องนำไปเกี่ยวข้องหรือรบกวน การกระทำของบุคคลเป้าหมาย เช่น การรวบรวมข้อมูลจากผลการสอบ ข้อดีของการวัดข้อนี้ คือ รวบรวมได้ง่าย ไม่รบกวนการแสดงออกของบุคคลเป้าหมาย มีความแม่นยำ และเชื่อถือได้ ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะที่ถาวร

1.4 การวัดทางสรีระ (Physiological measures) เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของสรีระของบุคคล เมื่อต้องเผชิญกับสิ่งเร้าต่าง ๆ จุดเด่นการวัดข้อนี้ คือ ผู้ถูกวัดจะรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสรีระของตนทันที และค่อนข้างมีความเที่ยงสูงมาก

2. วิธีการประเมินทางอ้อม (Indirect method of assessment) ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีที่มีความสำคัญมากต่อการประเมินและวิเคราะห์พฤติกรรม เนื่องจากจะได้ข้อมูลเบื้องต้นที่จะนำไปกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายเพื่อการกำหนดขอบเขตในการรวบรวมข้อมูล และเป็นแนวทางในการดำเนินการปรับพฤติกรรมต่อไปในอนาคต ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ถูกปรับพฤติกรรม และนักปรับพฤติกรรม อันอาจจะส่งผลทำให้เกิดความร่วมมือเป็นอย่างดี ในระหว่างการดำเนินการปรับพฤติกรรมอีกด้วย ในการสัมภาษณ์เพื่อการประเมินพฤติกรรม นอกจากจะต้องเน้นที่พฤติกรรมที่บุคคลกระทำ ตลอดจนตั้งคำถามโดยขึ้นต้นว่า “อะไร” และ “เมื่อใด” แทนคำว่า “ทำไม” ตามที่แกมบริลล์ (Gambriell) ได้เสนอแนะไว้ ข้อดีของการสัมภาษณ์ทำให้เราสามารถได้ข้อมูลในเชิงลึกมากขึ้น ทำให้เข้าใจถึงความรู้สึกและความคิดของผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ ถ้ายังมีข้อสงสัย สามารถถามเพิ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่กระจ่างขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นจุดเด่นของการสัมภาษณ์

2.2 การรวบรวมข้อมูลจากบุคคลอื่น (Information from other people) เป็นการเก็บข้อมูลจากบุคคลที่ถือว่ามีความสำคัญต่อบุคคลที่จะได้รับการปรับพฤติกรรม บุคคลเหล่านี้อาจได้แก่ผู้ปกครอง เพื่อน สามิ/ ภริยา หรือผู้ร่วมงาน ส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นหลัก ส่วนการตั้งคำถามมีลักษณะคล้ายคลึงกับวิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับการปรับพฤติกรรมโดยตรง

2.3 การรายงานตนเอง (Self-report) เป็นการที่บุคคลบอกว่าเขาสนใจอะไร มีเจตคติเช่นใด มีบุคลิกภาพอย่างไร ตลอดจนมีความรู้สึกนึกคิดเช่นใด ส่วนใหญ่มักทดสอบทางจิตวิทยาเป็นแบบสอบถาม หรือไม่ก็ให้จดบันทึกประจำวัน ทางที่ดีควรจะใช้ร่วมกับวิธีประเมินแบบอื่น ๆ

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การวัดการตระหนักรู้ สามารถทำได้หลากหลายวิธี ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ทั้งชนิดแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างแน่นอน แบบสอบถาม ทั้งแบบเปิดหรือปิดก็ได้ แบบตรวจสอบรายการ มาตรวัดอันดับคุณภาพ หรือเครื่องมือวัดสำเร็จรูปที่สร้างขึ้นมาเพื่อวัดการตระหนักรู้โดยเฉพาะ

การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2543, หน้า 93) กล่าวว่า การศึกษาตนเองเพื่อจะได้เข้าใจและรู้จักตนเองได้ดีที่สุด ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการแสดงพฤติกรรมหรือกระบวนการพัฒนาตนเองมีดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เป็นการสร้างความคิด ความเข้าใจ (C) ตนเอง เกี่ยวกับ ภาพลักษณ์ รูปร่าง และทรวดทรง ตลอดจนความรู้สึก (A) การยอมรับหรือไม่ยอมรับ เพื่อเปิดเผย หรือไม่เปิดเผยตนเอง (B)

2. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน อาจศึกษาในเรื่อง ชาติตระกูล สภาพครอบครัว สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพของสังคมประภคิต สภาพความคาดหวังของบิดา มารดา สภาพการได้รับการศึกษาอบรม สภาพโภควาสนา และดวงชะตาชีวิต และประวัติการเจ็บป่วย

3. การศึกษาข้อมูลปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลในการแสดงพฤติกรรมหรือกระบวนการพัฒนาตนเองต่อไป ซึ่งมีเนื้อหาสาระพอสังเขป ดังนี้

3.1 การศึกษาตนเองตามทฤษฎีของโรเจอร์ ได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

3.1.1 ตนตามอุดมคติ (Idea self) หมายถึง ตนตามจินตนาการที่ตนคิดอยากจะเป็น และอยากจะมี เช่น อยากจะเป็นคนดี คนเด่น คนดัง อยากร่ำรวย และอยากได้คู่ครองที่ดี

3.1.2 ตนตามที่รับรู้ (Perceived idea) หมายถึง ตนตามที่ได้รับรู้ ทั้งที่ตนเองปกปิด และเปิดเผย รวมทั้งตนตามที่ผู้อื่นคาดหวัง (Other expectation) เช่น เพื่อนคาดหวังว่าเราควรเป็นคนดี ไม่ประพฤติผิดกฎหมายและศีลธรรมจรรยา พฤติกรรมดังกล่าวทำให้ตนเองมีความคิดเกี่ยวกับตนเองขึ้นมา เรียกว่า “อัตมโนทัศน์” (Self concept) ซึ่งประกอบด้วย 1) ส่วนจริง เป็นพฤติกรรมจริง ๆ ของตนเอง ทั้งที่มีอยู่และเป็นอยู่ 2) พฤติกรรมส่วนเกิน เป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่เป็นอยู่จริง เช่น การคุยโม้ โอ้อวด โกหก หลอกลวง สร้างภาพลวงตาให้ผู้อื่นหลงเชื่อและคล้อยตาม เป็นต้น และ 3) พฤติกรรมส่วนเกิน เป็นพฤติกรรมที่มีจริงและเป็นจริงแต่เป็นการเสแสร้ง หรือบังคับให้เป็น เช่นนั้น เช่น อ่อนน้อม ถ่อมตน และการปฏิเสธความจริง

3.1.3 ตนตามความเป็นจริง (Real self) หมายถึง ตนที่เป็นจริง ซึ่งมีทั้งจุดเด่น และจุดด้อย ทั้งที่ทราบและไม่ทราบ ซึ่งเป็นธรรมชาติของบุคคล ว่าไม่มีบุคคลใดที่สมบูรณ์แบบดังกล่าวที่ว่า “Nobody perfect”

3.2 การศึกษาตนเองตามลักษณะค่านิยม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่บุคคลยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตนซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และเข้าใจในตัวผู้อื่นด้วย แบ่งได้เป็น 6 ประเภทตามแนวคิดของฮอดเกิ้ลส์ ได้แก่ ค่านิยมทางวิชาการ ค่านิยมทางเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสุนทรียภาพ ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางศาสนา และค่านิยมทางการเมือง

3.3 การศึกษาตนเองตามทฤษฎีบุคลิกภาพ

มีสาระสำคัญ ดังนี้

3.3.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพของเชลคอน จำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทพอม ประเภทฮ้วน ประเภทสมส่วน

3.3.2 ทฤษฎีบุคลิกภาพของจุง จำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทแสดงตัว ประเภทเก็บตัว ประเภทกลาง ๆ

3.3.3 ทฤษฎีบุคลิกภาพของเบลค และมูตัน จำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ ประเภทใจเย็น ประเภทแสดงอำนาจ ประเภทยอมตาม ประเภทกลาง ๆ ประเภทต้องปรับปรุง

3.3.4 ทฤษฎีบุคลิกภาพของโรเบิร์ต เอช ลอร์ชัน จำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ ประเภทดีอีร์น ประเภทเฉื่อยชา ประเภทขี้ขลาด ประเภทก้าวร้าว ประเภทอารมณ์อ่อนไหวง่าย

3.3.5 ทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวทางของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกบุคลิกภาพของบุคคลเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ประเภทราคะจริต ประเภทศรัทธาจริต ประเภทพุทธิจริต ประเภทโทสะจริต ประเภทโมหะจริต ประเภทวิตกจริต

3.4 การศึกษาข้อมูลอนาคต

เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกของเราให้มองไปถึงอนาคตข้างหน้า ว่ามีความคิดหรือวิสัยทัศน์ (Vision) อย่างไร จะต้องเป็นคนดีมีคุณภาพ มีความหวัง และมีเป้าหมายที่ชัดเจน แจ่มแจ้ง เปรียบเสมือนการกำหนดปรัชญาชีวิตในอนาคตตนจะทำอะไร หรือจะเป็นอะไร (อาชีพ) (What) และทำไม หรือมีเหตุผลอะไรที่จะประกอบอาชีพนั้น ๆ

ลูฟท์ (Luft, 1970) ได้พัฒนาทฤษฎี Johari' window นั่นคือ “หน้าต่างโจฮารี” เป็นทฤษฎีเพื่อแสดงให้เห็นถึงการตระหนักรู้ตนของบุคคลในสถานการณ์ ที่แสดงพฤติกรรมติดต่อกับบุคคลอื่น โดยมีลักษณะดังภาพ

	ตนเองรู้	ตนเองไม่รู้
ผู้อื่นรู้	1. Open Area (OA)	2. Blind Area (BA)
ผู้อื่นไม่รู้	3. Hidden Area (HA)	4. Unknow Area (UA)

ภาพที่ 4 ภาพหน้าต่างโจฮารี (Johari' window) (Luft, 1970)

จากแผนภาพแสดงให้เห็นถึงภาพหน้าต่าง 4 บริเวณด้วยกัน คือ

1. หน้าต่างบานที่ 1 คือ บริเวณที่เปิดเผย (Open area) เป็นบริเวณที่แสดงถึงข้อมูลเกี่ยวกับตนเองที่ตนเองรู้และในขณะที่เดียวกันคนอื่นรู้ด้วย (Open self) หรือพฤติกรรมเจตนาที่บุคคลแสดงออกแล้วรู้ว่าตนเองแสดงพฤติกรรมอะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไรให้บุคคลอื่นรับรู้พฤติกรรมและเจตนาของเรา ในขณะที่เดียวกันเราก็รับรู้พฤติกรรมและเจตนาของผู้อื่นด้วย เช่น ฉันทิพชาวจันตัวเล็ก เป็นต้น

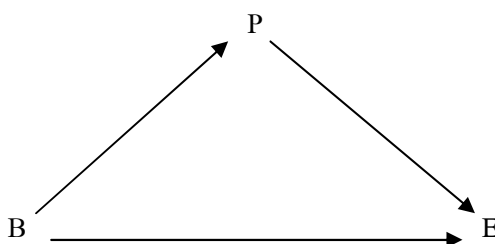
2. หน้าต่างบานที่ 2 คือ บริเวณจุดบอด (Blind area) แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมบางอย่างของตนเองคนอื่นรู้แต่ตนเองไม่รู้ เป็นข้อมูลที่ตนเองไม่เห็นหรือพฤติกรรมที่แสดงออกไปโดยไม่รู้ตัว ไม่มีจุดมุ่งหมาย และไม่มีเจตนาที่จะแสดงออกไป แต่คนอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ การที่บางคนพูดหรือแสดงการกระทำบางอย่างโดยไม่รู้ตัวจะทำให้เสียบุคลิกภาพ อาจทำให้คนอื่นเบื่อหน่ายและไม่พอใจได้ เช่น เราคิดว่าเราเป็นคนมีเหตุผลยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แต่ผู้อื่นมองเราว่าเป็นคนยึดเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นหลัก หรือมองว่าเราเป็นคนใจกว้างมีน้ำใจ แต่ผู้อื่นมองเราว่าเป็นคนเอาแต่ใจ

3. หน้าต่างบานที่ 3 คือ บริเวณปกปิดหรือซ่อนเร้น (Hidden area) บริเวณนี้ถือว่าเป็นความลับ คือ สิ่งที่ตนเองรู้แต่ผู้อื่นยังไม่รู้และยังไม่เปิดเผยให้ผู้อื่นรู้ เป็นพฤติกรรมหรือความรู้สึกนึกคิดบางอย่างที่บุคคลเก็บซ่อนไว้ในใจไม่เปิดเผยให้ผู้อื่นรู้ตนเองเท่านั้น เช่น ความรู้สึกที่ไม่ดีต่อผู้อื่น พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมภายใน ได้แก่ ความจำ การรับรู้ ความคิด บุคคลจะไม่แสดงพฤติกรรมดังกล่าวออกมา เพราะต้องการปิดบังแต่อาจจะแสดงพฤติกรรมอย่างอื่นกลบเกลื่อน

4. หน้าต่างบานที่ 4 คือ บริเวณที่ไม่มีใครรู้หรืออวิชชา (Unknow area) เป็นพฤติกรรมหรือความรู้สึกบางอย่างที่บุคคลกระทำไปโดยทั้งที่ตนเองและผู้อื่นไม่รู้ ซึ่งอาจเป็นจิตใต้สำนึกที่บุคคลแสดงออกโดยไม่รู้ตัว ตนเองไม่เคยรู้ไม่เคยเข้าใจมาก่อน และบุคคลอื่นไม่เคยรู้ไม่เคยสนใจมาก่อนเช่นกัน พฤติกรรมในส่วนนี้จะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์บางอย่างทำให้เกิดพฤติกรรมนี้ขึ้นมาได้ เช่น บุคคลบางคนมีกิริยามารยาทเรียบร้อย สุภาพเรียบร้อย สุขุม เยือกเย็น แต่เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์คับขัน พฤติกรรมก้าวร้าวเพื่อเอาชนะคู่ต่อสู้จึงเกิดขึ้น

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556) กล่าวว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม จัดเป็นทฤษฎีที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเทคนิคการปรับพฤติกรรมในปัจจุบัน โดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา แบนดูรา (Bandura) มองว่า การเรียนรู้นั้นไม่ได้มองในแง่ของการแสดงออก หากแต่ว่าการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ ๆ ถือว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าจะยังไม่มีการแสดงออกก็ตาม ดังนั้น การเรียนรู้ของแบนดูรา (Bandura) นั้นมักจะเน้นที่การเปลี่ยนแปลงที่พฤติกรรมภายใน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็น

ถึงการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมคนเรา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคล (ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่น ๆ) ร่วมด้วย และการร่วมปัจจัยของส่วนบุคคลนั้น ซึ่งจะต้องร่วมกันในลักษณะที่กำหนดซึ่งกันและกัน (Reciprocal determinism) กับปัจจัยทางด้านพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจจะเขียนได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5 การแสดงการกำหนดซึ่งกันและกัน ของปัจจัยทางพฤติกรรม (Behavior หรือ B)

สภาพแวดล้อม (Environmental factor หรือ E) และส่วนบุคคล (Personal factor หรือ P)

ซึ่งได้แก่ ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำ

จากภาพดังกล่าวสามารถแสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่กำหนดซึ่งกันและกันที่ละคู่ ดังนี้ คู่แรกระหว่าง $P \leftrightarrow B$ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความรู้สึกและการกระทำ ความคาดหวัง ความเชื่อ การรับรู้เกี่ยวกับตนเอง เป้าหมาย และความตั้งใจ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวกำหนดลักษณะและทิศทางของพฤติกรรม สิ่งทีบุคคลคิด เชื่อ และรู้สึกจะกำหนดว่าบุคคลจะแสดงพฤติกรรมเช่นใด ในขณะที่เดียวกันการกระทำของบุคคลก็จะเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดลักษณะการคิดและการสนองตอบทางอารมณ์ของเขา ลักษณะร่างกายและระบบการรับรู้และระบบประสาทมีผลต่อพฤติกรรม และศักยภาพของบุคคล การกำหนดซึ่งกันและกันของ $E \leftrightarrow P$ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของบุคคลและสภาพแวดล้อม ความคาดหวัง ความเชื่อ อารมณ์ และความสามารถทางปัญญาของบุคคลนั้นจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลง โดยอิทธิพลทางสังคมที่ให้ข้อมูลและกระตุ้นการสนองตอบทางอารมณ์ โดยผ่านตัวแบบการสอนและการชักจูงทางสังคม ขณะเดียวกัน สถานภาพทางสังคมของเขาและลักษณะที่ปรากฏนั้น สามารถมีผลต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมก่อนที่เขาจะพูดหรือกระทำสิ่งใดนั่นเอง การกำหนดซึ่งกันและกันของ $B \leftrightarrow E$ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม และสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวันของคนเรา พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปสภาพแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปนั้น ก็ทำให้

พฤติกรรมถูกเปลี่ยนไปด้วยสภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อบุคคล จนกว่าจะมีพฤติกรรมบางอย่างเกิดขึ้น

ในการกำกับพฤติกรรมของบุคคลที่เคยเรียนรู้มาแล้ว แบนคูรา (Bandura) เชื่อว่า คนเราส่วนใหญ่จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้โดยการสังเกตพฤติกรรมจากผู้อื่นมาแทบทั้งสิ้น จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม ของแบนคูรา (Bandura) จึงได้เน้นแนวคิด 3 ประการด้วยกัน คือ

1. แนวคิดของการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational learning) เชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้ประสบการณ์ตรงที่ต้องอาศัยการลองผิดลองถูก เพราะนอกจากจะสูญเสียเวลาแล้วยังอาจมีอันตรายได้ในบางพฤติกรรม ดังนั้น การรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการได้ยินและได้เห็น โดยไม่มีประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมโดยผ่านทางสื่อแทบทั้งสิ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับตนเอง (Self-regulation) เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์เรานั้นไม่ได้เป็นผลพวงของการเสริมแรงและการลงโทษจากภายนอก แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ว่ามนุษย์เราสามารถกระทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อควบคุม ความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง ด้วยผลกรรมที่เขาหามาเองเพื่อสำหรับตัวเอง การกำกับตนเอง ต้องฝึกฝนและพัฒนา ความตั้งใจ และความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนเรานั้นยังไม่เพียงพอ บุคคลควรได้รับการฝึกฝนจากกลไกการกำกับตนเอง ซึ่งประกอบด้วย 1) กระบวนการสังเกตตนเอง (Self observation) 2) กระบวนการตัดสินใจ (Judgment process) และ 3) การแสดงปฏิกิริยาต่อตนเอง (Self reaction)

3. แนวคิดของการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-efficacy) เป็นการที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะจัดการ และดำเนินการกระทำพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีปัจจัยเกี่ยวข้อง 4 ปัจจัย ดังนี้ 1) ประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ (Mastery experiences) 2) การใช้ตัวแบบ (Modeling) 3) การใช้คำพูดชักจูง (Verbal persuasion) 4) การกระตุ้นทางอารมณ์ (Emotional arousal)

โกลแมน (Goleman, 1995) ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาการรู้จักอารมณ์ในตนเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การควบคุมอารมณ์ และการแสดงออกที่เหมาะสมต่อไป ขั้นตอนของการรู้จักอารมณ์ของตนเอง เริ่มจากการรู้ตัวหรือการมีสติ ตามปกติ เมื่อคนเราเกิดอารมณ์ใด ๆ ขึ้น เราจะตกอยู่ในภาวะหนึ่งใน 3 ภาวะ ได้แก่ การถูกครอบงำด้วยอารมณ์ มาสามารถฝืนอารมณ์ได้ และแสดงพฤติกรรมไปตามสภาพการณ์ การไม่ยินดียินร้ายกับอารมณ์ที่เกิดขึ้น

หรือละเลยไม่สนใจเพื่อบรรเทาการแสดงอารมณ์และการรู้เท่าทันอารมณ์ ซึ่งการรู้ตัวจะมีพลังเหนือความรู้สึกและอารมณ์ที่ไม่ดีต่าง ๆ รู้ว่าในสภาพอารมณ์นี้ควรจะทำเช่นไรจึงจะเหมาะสมที่สุด แนวทางในการพัฒนาการรู้จักตนเอง ทำได้ดังนี้ คือ

1. ใช้เวลาทบทวนอารมณ์ของตนเอง พิจารณาว่าตนเป็นคนที่มีลักษณะอารมณ์เช่นไร คล้อยตามตนเอง ผู้อื่น หรือสิ่งแวดล้อม ทบทวนลักษณะการแสดงอารมณ์และผลย้อนกลับจากการแสดงอารมณ์ของเราว่า รู้สึกพอใจ ไม่พอใจ คิดว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ถ้ารู้สึกว่าพอใจ และเหมาะสมแล้ว ต้องแน่ใจว่าไม่ได้เข้าข้างตัวเอง แล้วใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

2. ฝึกให้เกิดการรู้ตัวเสมอและมีสติอยู่กับการรู้ตัว โดยให้รู้ว่าขณะนี้เรากำลังรู้สึกอย่างไรกับตัวเองหรือสิ่งที่เกิดรอบ ๆ ตัว รู้สึกสบายใจ ไม่สบายใจ คิดอย่างไรกับความรูสึกนั้น และความคิด ความรูสึกนั้น มีผลอย่างไรกับการแสดงออกของตนเอง

แสงอุษา โลจนานนท์ และกฤษณ์ รุยาพร (2543, หน้า 58-59) กล่าวว่า แนวทางในการพัฒนาตัวเองเพื่อทำความรู้สึกกับอารมณ์ของตนเอง สามารถทำได้โดยการให้เวลากับตนเอง ในการทบทวนอารมณ์ของเรา ทบทวนดูว่า เราทำอะไรได้ดีและทำอะไรได้ไม่ดี ถ้าจะต้องปรับปรุงความสามารถทางอารมณ์ของเรา เราจะพัฒนาจุดใด ในรูปแบบใดบ้าง นอกเหนือจากการฝึกการรู้จักอารมณ์ตนเองด้วยการหมั่นวิเคราะห์และทบทวนอารมณ์ของเรา สังเกตสาเหตุของการเกิดอารมณ์ การแสดงออกทางอารมณ์ และผลกระทบจากการแสดงออกซึ่งอารมณ์นั้น ๆ ของตัวเราเองแล้ว ขั้นตอนต่อไป ก็คือ การฝึกการรู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง การรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองนี้ คือความสามารถในการติดตามอารมณ์ของตนเองได้ตลอดเวลา สามารถรับรู้ได้ว่า ตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร ด้วยการหมั่นสื่อสารกับตนเอง ณ ช่วงเวลานั้น ๆ อาทิ กำลังดีใจก็รับรู้ได้ถึงอารมณ์ดีใจ และบอกกับตัวเองได้ว่า ฉันกำลังรู้สึกดีใจอยู่นะ และในกรณีที่มีความรู้สึกในทางลบเกิดขึ้น ก็สามารถติดตามและรับรู้ได้ถึงความรู้สึกในทางลบนั้น อาทิ กำลังโกรธก็รับรู้ได้ถึงอารมณ์โกรธ รู้ว่าทำไมถึงโกรธ รู้สึกถึงอารมณ์โกรธที่เกิดขึ้นและมองเห็นถึงผลกระทบของอารมณ์โกรธ

นันทนา วงษ์อินทร์ (2544, หน้า 136-137) กล่าวว่า การรู้จักอารมณ์ในตนเองเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความเฉลียวฉลาด ทางอารมณ์ ทำให้สามารถจัดการอารมณ์ที่ไม่ดีออกไปได้ แล้วรู้จักปรับใช้อารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ผลที่ตามมาจะทำให้รู้สึกสบายใจ มีความสุขขึ้น มีประสิทธิภาพในการใช้ความคิดขึ้น มีการแสดงออกที่ดีขึ้น แนวทางในการพัฒนาการรู้จักอารมณ์ตนเอง ทำได้ดังนี้ คือ

1. ใช้เวลาแก่ตนเองในการทบทวนอารมณ์ของตน พิจารณาว่าเราเป็นคนที่มีลักษณะอารมณ์เช่นไร มักจะคล้อยตามอารมณ์ของตนเอง คล้อยตามอารมณ์ของผู้อื่น หรือคล้อยตามสิ่งแวดล้อมภายนอก

- 1.1 ทบทวนลักษณะการแสดงอารมณ์
- 1.2 เราได้แสดงอาการอะไรออกไป
- 1.3 ทบทวนผลย้อนกลับจากการแสดงอารมณ์ของเรา
- 1.4 รู้สึกอย่างไรกับผลย้อนกลับ (พอใจ ไม่พอใจ)
- 1.5 คิดอย่างไรกับผลย้อนกลับ (เหมาะสม ไม่เหมาะสม)
- 1.6 ถ้ารู้สึกไม่พอใจ คิดว่าไม่เหมาะสม หาวิธีการที่ดีกว่าสำหรับใช้ในคราวต่อไป
- 1.7 ถ้ารู้สึกว่าพอใจ เหมาะสมแล้ว ต้องแน่ใจว่าไม่มีการเข้าข้างตัวเองหรือหลอกตัวเอง แล้วใช้ให้เกิดประโยชน์

2. ฝึกการรู้สึกตัวบ่อย ๆ มีสติอยู่กับการรู้ตัว

- 2.1 ขณะนี้เรากำลังรู้สึกอย่างไรกับตัวเองหรือกับสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว
- 2.2 รู้สึกไม่สบาย ไม่สบายใจ
- 2.3 คิดอย่างไรกับความรู้สึกนั้น
- 2.4 ความคิด/ ความรู้สึกนั้นมีผลอย่างไรกับการแสดงออกของตนเอง

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองนั้นมีหลากหลายวิธี ซึ่งเกิดจากพฤติกรรม การกระทำ ความรู้สึก นึกคิด และอารมณ์ของตนเอง อาจจะโดยประสบการณ์เดิมหรือมีตัวแบบในการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสรุปได้ 2 ขั้นตอน คือ 1) การให้เวลากับตนเอง ในการทบทวนความรู้สึก อารมณ์ของตนเอง พิจารณาว่าตนเองมีลักษณะอารมณ์เช่นไร จากการศึกษาตนเอง โดยวิธีการสังเกตตนเอง กระบวนการตัดสินใจของตนเองและการแสดงปฏิกิริยาของตนเอง 2) การรู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง คือ การฝึกมีสติ กำกับตนเอง ความสามารถในการติดตามอารมณ์ของตนเองได้ตลอดเวลา สามารถรับรู้ได้ว่า ตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร

ความรับผิดชอบ

ความหมายความรับผิดชอบ

ภิญโญ สาร (2519, หน้า 134) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือ อำนาจชนิดหนึ่งในจิตใจของบุคคลซึ่งสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ คนบางคนเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะกระทำการให้ตรงกันข้ามกับทำนองคลองธรรม หรือหลักปฏิบัติขององค์การของตน หรือมีโอกาส โกง อดโกงแต่ไม่โกง คือผู้ที่เรียกว่ามีความรับผิดชอบ

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก (2524, หน้า 35) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือ ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับหน้าที่ เป็นคนที่มีความตั้งใจ ด้วยความเพียรพยายาม และยอมรับผลของการกระทำนั้น ตามภารกิจในหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ ไม่ว่าจะมีความรับผิดชอบหรือความรับผิดชอบโดยเต็มใจไม่หลีกเลี่ยง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (2533) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือ ความตระหนักรู้ในหน้าที่ และคิดจะทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ด้วยความเต็มใจ และผู้ที่มีความรับผิดชอบควรมีลักษณะ 3 ประการ คือ ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ ไม่ละหน้าที่ และไม่ทุจริตต่อหน้าที่

อมรรัตน์ แก้วผ่อง (2542, หน้า 65) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจของบุคคลในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายการรักษาสิทธิหน้าที่ของตน ขอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ความเต็มใจ เกิดจากการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์

องค์ประกอบความรับผิดชอบ

เพ็ชรินทร์ ปฐมวาณิชกะ (2535, หน้า 11) กล่าวว่า องค์ประกอบความรับผิดชอบ สรุป 4 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมให้ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพทันตามเวลากำหนด ซึ่งรวมถึง ความรับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียนด้วย นั่นคือ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียร ละเอียดรอบคอบ อดทน ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย
2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การรู้จักฐานะหน้าที่ของตนที่มีครอบครัวปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม
3. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษารักษาผลประโยชน์ เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้สถานศึกษา
4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรู้บทบาทหน้าที่ของตนที่มีต่อส่วนรวม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม รวมทั้งชักจูงให้บุคคลอื่นปฏิบัติกิจกรรมเพื่อความผาสุกของสังคม

พรชัย รอดสมจิตร (2527) กล่าวว่า องค์ประกอบของความรับผิดชอบแบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ หรือปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
  - 1.1 ระวังสุขภาพและสามารถจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค ได้อย่างเหมาะสม

- 1.2 ตั้งใจเล่าเรียน หมั่นหาความรู้ ขยันขันแข็ง และอดทนต่ออุปสรรค
- 1.3 ประพฤติตนเหมาะสม ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ และมีความสามารถควบคุมตนเองได้
  - 1.4 มีความเชื่อมั่นในตนเอง พึ่งตนเอง ตรงต่อเวลา และมีลักษณะผู้นำ
  - 1.5 ยอมรับการกระทำของตนเองตลอดจนรักษาสิทธิของตนเอง
  - 1.6 มีความประหยัดและรอบคอบ
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ หรือประพฤติปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
  - 2.1 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่ ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม โดยการรักษาสัมบัติส่วนรวม ให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตราย ช่วยแก้ไขตามความสามารถ ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี มีความซื่อสัตย์
  - 2.2 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว การเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของปกครอง ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ไม่นำความเดือดร้อนมาให้ ช่วยรักษาและเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว
  - 2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่ สนใจบทเรียน เคารพเชื่อฟังครู ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียน ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ช่วยเหลืองานโรงเรียนตามความสามารถ ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณ โรงเรียน ถนอมเครื่องใช้ในโรงเรียน ไม่ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียน รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน
  - 2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ ช่วยตักเตือนและแนะนำเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่เอาเปรียบเพื่อน ไม่รังแกซึ่งกันและกัน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

ไชยรัตน์ ปราณี (2531, หน้า 54-55) กล่าวว่า สามารถแบ่งองค์ประกอบของความรับผิดชอบเป็น 2 ด้าน ดังนี้

  1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม และหมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ
  2. ความรับผิดชอบต่อการทำงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงการงานของตนให้ดีขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของความรับผิดชอบแบ่งได้เป็น 4 ด้าน คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี เช่น การรักษาสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ขยันอดทนต่ออุปสรรค การรู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย การประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์และมีระเบียบวินัย เป็นต้น

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในการเป็นสมาชิกของครอบครัว เช่น เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวอย่างเหมาะสม รักษาและเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว เป็นต้น

3. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกในโรงเรียน ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียน เช่น ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน รักษาผลประโยชน์ของสถาบัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสถาบันตามความสามารถของตนเอง รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน เป็นต้น

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม เช่น มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างของสังคมตามความสามารถของตนเอง รู้จักหน้าที่ และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี เป็นต้น

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ (Self awareness in responsibility) ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติหน้าที่นั้นให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ รวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งองค์ประกอบการตระหนักรู้ความรับผิดชอบเป็น 4 ด้าน ได้ดังนี้

1. ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น การรักษาสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ขยันอดทนต่ออุปสรรค การรู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย การประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย เป็นต้น

2. ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในการเป็นสมาชิกของครอบครัว

และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน ของบิดามารดา ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวอย่างเหมาะสม รักษาและเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว เป็นต้น

3. ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกในโรงเรียน ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียนและพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อ ปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน รักษาผลประโยชน์ของสถาบัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถาบันตามความสามารถของตนเอง รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน เป็นต้น

4. ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน โดยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมและพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น เช่น มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างของสังคม ตามความสามารถของตนเอง รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี เป็นต้น

การมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาความหมายของการมีส่วนร่วม มีผู้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน คือ การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ ประชาชน ชาวบ้านหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม กระบวนการตัดสินใจและมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมหรือ โครงการนั้น ๆ โดยเริ่มตั้งแต่การเริ่ม กิจกรรมหรือโครงการ ค้นหา ปัญหา ความต้องการ ตลอดจนกระบวนการดำเนินกิจกรรมหรือ โครงการนั้น ๆ ติดตามและประเมินผลจนสิ้นสุดโครงการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และการมีส่วนร่วมนั้นต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในสภาพปัจจุบันของประชาชน ชาวบ้าน หรือชุมชนนั้น ๆ ด้วย (สมพันธ์ เตชะอธิก, 2547; นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2538; วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2530)

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ชาวบ้านหรือ ชุมชน เข้ามามีบทบาทด้วยความสมัครใจ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในกระบวนการ ดำเนินกิจกรรมหรือ โครงการนั้น ๆ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งกิจกรรมหรือ โครงการ ดังกล่าวต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในสภาพปัจจุบันของประชาชน ชาวบ้านหรือชุมชนด้วย

หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2538, หน้า 14) ได้ให้หลักการพื้นฐานสำคัญ 10 ประการ ที่ควรคำนึง คือ

1. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
2. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วตั้งแต่เกิด โดยเหตุที่เขาอาจจนอยู่นั้นมิใช่จากกรรมเก่า
3. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้
4. เชื่อว่าชาวชุมชนต่าง ๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตน

ในระดับหนึ่ง

5. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น
6. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสม
7. เชื่อว่าตนต่างกับจากชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง
8. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ
9. ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี
10. การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่น

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

รุ่ง แก้วแดง (2542) ได้ให้ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของครอบครัวและชุมชนนั้นมีความสำคัญมาก ถือว่าจุดเริ่มต้นที่ครอบครัว เป็นศูนย์การเรียนรู้ซึ่งเป็นหน่วยสังคมเล็กที่สุด ครอบครัวมีบทบาทและมีความสำคัญทุกด้าน ดังนั้น ครอบครัวและชุมชนจึงเป็นองค์กรที่มีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งกล่อมเกลาคณะธรรม จริยธรรมเป็นการให้เด็กเรียนรู้จากแบบอย่างมาตรฐานความประพฤติของบุคคลในชุมชน ตลอดจนอาชีพที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

เกษม วัฒนชัย (2546) ได้ให้ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาทำได้หลากหลายรูปแบบทั้งชุมชน สังคม และครอบครัวก็สามารถเข้ามาจัดการศึกษาได้ ระบบประกันคุณภาพจะช่วยให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์และการที่ให้ชุมชน สังคม และครอบครัวมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะเป็นเครื่องมือของผู้บริหารและกรรมการโรงเรียนที่จะดูแลการเรียน การสอนและพัฒนาตนเองของครู

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และสังคม ในจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสามารถจัดการศึกษาได้หลากหลายรูปแบบ อีกทั้งส่งผลต่อการประกันคุณภาพการจัดการศึกษาในการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม ของโรงเรียน เป็นเครื่องมือบ่งบอกถึงศักยภาพของโรงเรียน คณะผู้บริหารและ

บุคลากรในโรงเรียนในการจัดการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบให้กับนักเรียน ตามการจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความหมายของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช (2549) ได้ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) โดยกล่าวว่า เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัย การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การปฏิบัติการ (Action) และการมีส่วนร่วม (Participation)

นลินี กังศิริกุล (2547, หน้า 3) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการในการแสวงหาความรู้ร่วมกันของผู้คนต่าง ๆ โดยยึดหลักของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบจากสิ่งที่คิดร่วมกันทำงานร่วมกัน และตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

ชอบ เข้มกัตต์ และโกวิท พวงงาม (2547, หน้า 3-4) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาโดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ การศึกษาสภาพปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงาน และติดตามประเมินผล เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้จริง

ฉวีวรรณ เฟ็งดี (2549, หน้า 19) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยกลุ่มบุคคล องค์กรหรือชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมิน เพื่อปรับปรุงพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่กลุ่มต้องการพัฒนา ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน และนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อไป

กมล สดุดประเสริฐ (2540, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) โดยกล่าวว่า เป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ในการแก้ไขปัญหา โดยประกอบด้วย การวางแผนการแก้ปัญหา การดำเนินการ การติดตามผล และการประเมินผลตลอดกระบวนการ

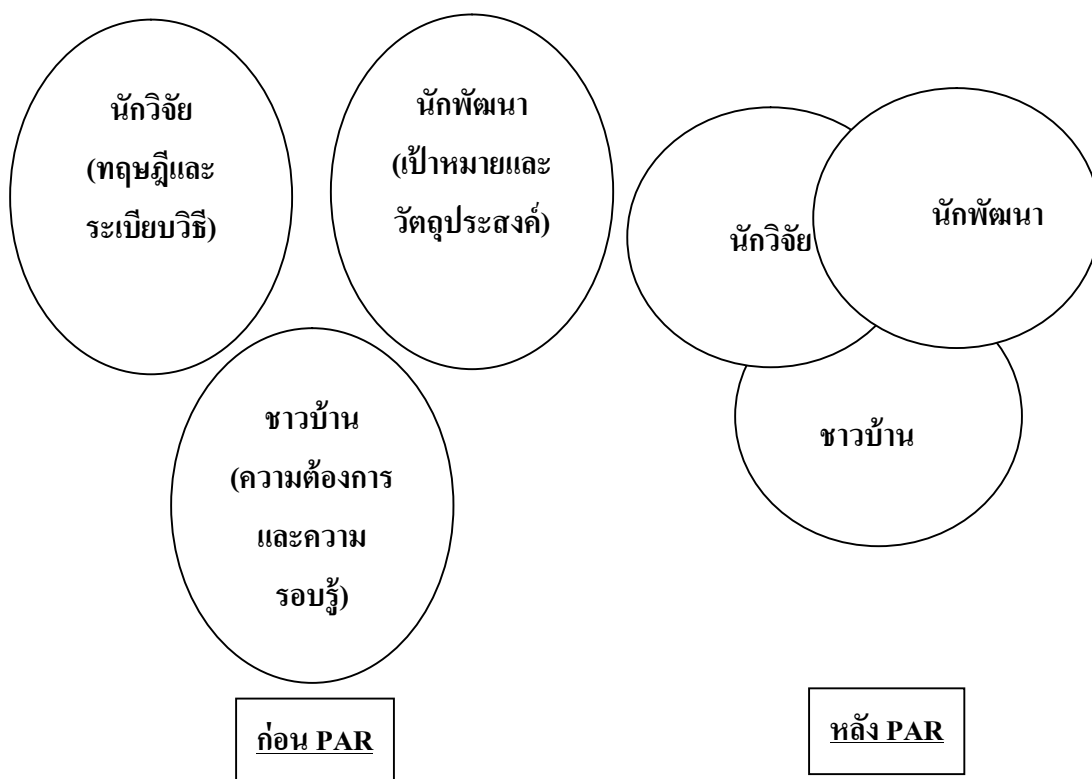
จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากกลุ่มบุคคลหรือองค์กรหรือชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ เริ่มตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นติดตามประเมินผล เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและแก้ปัญหา ปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช (2549, หน้า 69) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องจากฝ่ายชาวบ้าน ในการวิจัยชนิดนี้นักวิจัยจะต้อง

1. ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา
2. ทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นของชาวบ้านอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ในการวิจัยแบบ PAR ผู้วิจัยถือว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ดีเท่า ๆ กับนักวิจัยหรือนักพัฒนา ในการกำหนดปัญหา และการเลือกปฏิบัติการใด ๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจึงเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัย หรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว จะเห็นว่าทั้งสามฝ่าย คือ ชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหา และเลือกแนวทางปฏิบัติการ การวิจัยนี้จะเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักพัฒนาและความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ดังภาพที่ปรากฏต่อไปนี้

ภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา นักวิจัย และชาวบ้านก่อนและหลังการวิจัยแบบ PAR (สุภางค์ จันทวานิช, 2549, หน้า 70)

จากภาพดังกล่าว วงกลมแต่ละวง คือ โลกทัศน์ หรือวิธีมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับกาวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือ หลังจากที่ได้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว คนทั้งสามกลุ่มจะมี “โลกทัศน์ร่วม” และความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของการพัฒนา สิ่งนี้เป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัยจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรเอกชน และโครงการขนาดเล็กได้ใช้วิธีการเช่นนี้ได้ผลมาแล้ว

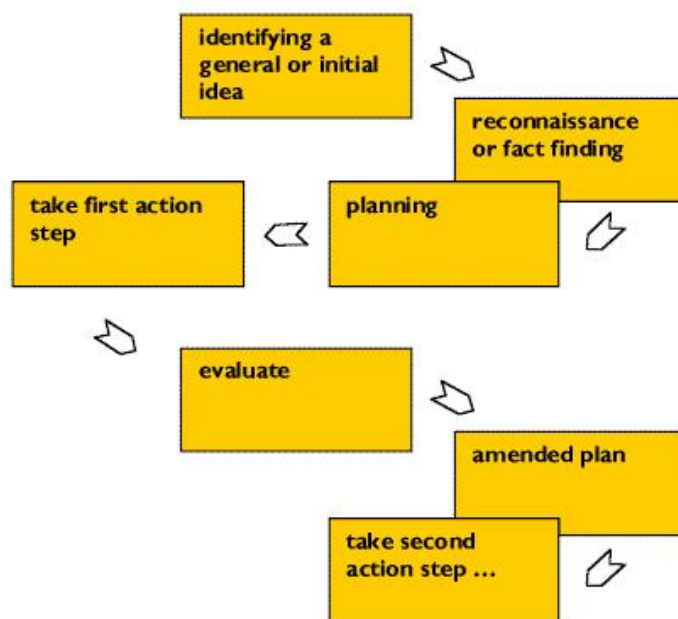
กมล สุคประเสริฐ (2540) ได้ให้แนวคิดพื้นฐานสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการพลวัตและมีชีวิต กล่าวคือ เป็นเรื่องที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ การวิจัยจะเริ่มจากสภาพการณ์จริงแล้วทำการค้นหาว่าปัญหาคืออะไร มีสาเหตุจากอะไร จากนั้นจึงมุ่งไปยังจุดหมายที่ควรจะเป็น
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบผลสำเร็จได้นั้น เมื่อผู้วิจัยและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพในการคิดและการทำงานร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้น
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะต้องเกิดจากความรู้สึกร่วมกันของบุคคลที่มีต่อปัญหาและความต้องการ จากนั้นจึงนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจและการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในตนเองและชุมชน
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกัน สามารถพึ่งพาตนเอง และเกิดการพัฒนายั่งยืน

ขั้นตอนกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เลวิน (Lewin, 1946) ได้กล่าวว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีพัฒนาการของการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ การสำรวจปัญหาเพื่อนำไปสู่การวางแผน (Plan) เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง การลงมือปฏิบัติตามแผน (Action) ผลจากการปฏิบัติซึ่งนำไปสู่การค้นพบความจริง (Fact finding) ซึ่งต่อมากระบวนการวิจัยได้พัฒนาสู่รูปแบบของเกลียว (Spiral) คือ การระบุปัญหาที่เกิดขึ้น (Identifying a general) แล้วทำการสำรวจเพื่อค้นหา ปัญหาและสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เพื่อนำไปสู่การวางแผนแก้ไขปัญหา (Planning) จากนั้นจึงปฏิบัติตามแผน ซึ่งเป็นปฏิบัติการครั้งแรก (Take first step) มีการประเมินผลการปฏิบัติ (Evaluation) และปรับแผนให้ดีขึ้นกว่าเดิม แล้วจึงทดลองปฏิบัติตามแผนเป็นครั้งที่สอง (Take second step) โดยวงจรดังกล่าววนไปเรื่อย ๆ จนกว่าผู้ปฏิบัติงานเห็นว่าอิมตัว ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 7 กระบวนการวิจัยของเลวิน (Lewin, 1946)

เลวิน (Lewin) อธิบายจุดสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่ม (Group participation) เพราะเป็นกระบวนการของระบบประชาธิปไตย พื้นฐานสำคัญในการทำงานของกลุ่ม คือ การวางแผนอย่างระมัดระวัง มีการวิเคราะห์ ค้นหาความจริงและประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นวิธีการเชิงระบบที่มีเหตุมีผล นัยสำคัญของการทำงาน คือ การแสวงหาความร่วมมือ (Collaboration) และพลวัตของกลุ่ม (Group dynamics) ไปตามวงจรของการปฏิบัติ (Cycles of action) มีเกลียวของการสะท้อนผล (Spiral of reflection)

ทาบา และเนล (Taba & Noel, 1957) ได้ประยุกต์วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเลวิน (Lewin) และกระบวนการคิดเชิงสะท้อน วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ของดิวอี้ (Dewey) เพื่อแก้ไขปัญหาของหลักสูตร มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวินิจฉัยปัญหา
2. การวิเคราะห์ปัญหา การก่อรูปทางความคิด หรือสร้างสมมติฐาน
3. การรวบรวมข้อมูลและตีความข้อมูล
4. การปฏิบัติหรือการนำไปใช้
5. การประเมินผลการปฏิบัติ

ลิปพิทท์ (Lippitt, 1949) กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มี 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. การค้นหาความต้องการของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางในการแก้ไขหรือตอบสนองความต้องการของกลุ่ม
  2. กลุ่มหรือตัวแทนร่วมกันแบ่งปันความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจที่มีต่อปัญหา เพื่อนำไปสู่การค้นหา ความรู้หรือสิ่งต้องการรู้ เทคนิคการวิจัยที่ใช้คือการตั้งคำถาม ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือและกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัย กระบวนการวิจัยเกี่ยวข้องกับคนใน (สมาชิกกลุ่ม) และคนนอก (นักวิจัยภายนอก) ที่จะช่วยกันค้นหาข้อค้นพบที่แท้จริง
  3. สร้างเครื่องมือการวิจัยตามวิธีการวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ ภายหลังจากศึกษาปัญหา นักวิจัยช่วยกันวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา นักวิจัยจะสร้างและพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการตรวจสอบผลการปฏิบัติตามความเหมาะสม เช่น แบบสอบถามที่มาตรวัดชัดเจน เช่น แบบเลือกตอบ ลำดับความสำคัญหรือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale)
  4. ตรวจสอบการปฏิบัติงานว่าประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของแผนงานหรือไม่อย่างไร โดยทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่ม ใช้เครื่องมือที่เชื่อถือได้กับกลุ่มตัวอย่าง วิธีคิดดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากการวิจัยเชิงปริมาณ
  5. ให้คำปรึกษาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยต้องสร้างความมั่นใจถึงความสำเร็จในการสร้างการเปลี่ยนแปลง สิ่งที่สูงขึ้นความสำเร็จ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลที่บ่งบอกการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ
  6. หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง เช่น ทักษะคิดของสมาชิกที่เกิดขึ้นระหว่างการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือตลอดกระบวนการวิจัย
  7. นักวิจัยมืออาชีพต้องมีทักษะเฉพาะในการสร้างความร่วมมือในกรวิเคราะห์ข้อมูล และแสดงผลที่เกิดขึ้นจริง ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ นักวิจัยและกลุ่มต้องมีการแบ่งปันประสบการณ์ และความรู้ที่ได้รับจากการเข้าถึงและวิเคราะห์ข้อมูล
  8. การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ของการปฏิบัติอาจไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในเนื้องานเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนแปลงคุณค่าต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้ใหม่ และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลไปพร้อมกัน
  9. ความจริงที่เกิดขึ้นมีการเผยแพร่ผ่านรายงาน การวิจัยทั้งด้วยการพูดและการเขียน ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำงานและก้าวเข้าสู่ขั้นตอนที่ 1 ในวงจรใหม่ต่อไป
- เคมีส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 1988) เห็นว่า กระบวนการสำคัญที่อยู่ในวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ เกลียวของการสะท้อนผล (Reflective spirals) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่แสดงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ขั้นตอนดังกล่าวขึ้นอยู่กับการวางแผน และการปฏิบัติ

ตามด้วยการสะท้อนผลของการปฏิบัติโดยตรง การออกแบบกระบวนการวิจัยของเคมมิส (Kemmis) ตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิมของเลวิน (Lewin) คือ การวางแผน การนำไปใช้ การสังเกต และสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ (Reflective critical evaluation) เพื่อทบทวนแผน

สตินเจอร์ (Stinger, 1999) ได้นำเสนอกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. มองดู (Look) คือ ขั้นตอนการเก็บข้อมูลและสร้างภาพ การประเมินผลในขั้นตอนนี้ประเมินจากการอธิบาย แจกแจงปัญหาจากการสำรวจ และดำเนินการกำหนดสภาพการณ์ที่ควรจะเป็น นักวิจัยจะอธิบายเรื่องราวทั้งหมดให้กับทุกคนที่เกี่ยวข้อง

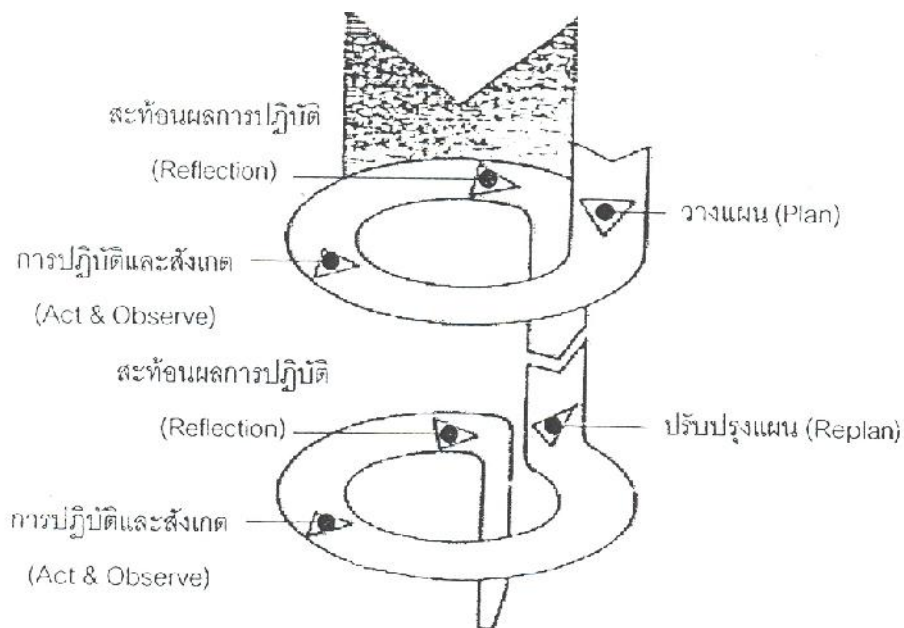
2. คิด (Think) คือ ขั้นตอนการตีความและอธิบายประเมินผล โดยประเมินผ่านตีความหมาย และวิเคราะห์สถานการณ์สะท้อนให้ผู้เข้าร่วมโครงการฟังว่า กลุ่มควรทำอะไรต่อไป

3. ลงมือทำ (Act) คือ ขั้นตอนการแก้ไขปัญหา การประเมินผลในขั้นตอนนี้ ประเมินเพื่อตัดสินคุณค่า ประสิทธิภาพที่เกิดจากการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา

องอาจ นัยวัฒน์ (2548, หน้า 343) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart) โดยจำแนกกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก คือ

1. การวางแผนงาน (Planning)
2. การลงมือปฏิบัติงาน (Action)
3. การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation)
4. การสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (Reflection)

กระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart) เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในบรรดานักวิชาการหรือผู้สนใจการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบสำหรับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีรากฐานมาจากแนวคิดของเคอร์ท เลวิน ขึ้นเป็นครั้งแรกในที่ประชุมทางวิชาการของสมาคม การวิจัยทางการศึกษาแห่งประเทศไทยออสเตรเลีย ณ เมืองซิดนีย์ ปีคริสต์ศักราช 1980 และนับจากนั้นเป็นต้นมาเคมมิส และเพื่อนร่วมงานของเขาที่มหาวิทยาลัยดีคิน (Deakin) ประเทศออสเตรเลีย ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและพัฒนาในรูปแบบกระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดดั้งเดิมของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart) ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน มีลักษณะดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8 วงจรกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท
(Kemmis & McTaggart, 1988)

จากภาพประกอบจะพบว่ากระบวนการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart) ประกอบด้วย กิจกรรมการวิจัยที่สำคัญ 4 ขั้นตอนหลัก คือ ก) วางแผนเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Planning) ข) ลงมือปฏิบัติการตามแผน (Action) ค) สังเกตการณ์ (Observation) กระบวนการและผลของการเปลี่ยนแปลง และ ง) สะท้อนกลับ (Reflection) กระบวนการและผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและปรับปรุงแผนการปฏิบัติงาน (Re-planning) และดำเนินการเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการวิจัยหลักที่หมุนเคลื่อนไปเป็นวัฏจักรของกระบวนการวิจัยดังกล่าวจึงเป็นเสมือนแหล่งที่ก่อให้เกิดความรู้เชิงปฏิบัติการและกลไกการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้แก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการดำเนินงานวิจัยที่ไม่แยกกิจกรรมการสืบค้นหาความรู้ความจริงออกจากกิจกรรมการพัฒนา ซึ่ง งามาญ นัยวัฒน์ (2548, หน้า 343-344) ได้กล่าวถึงรายละเอียดกิจกรรมการวิจัยแต่ละขั้นตอนโดยย่อ ดังนี้

1. การวางแผนงาน (Planning) เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้า โดยอาศัยการคาดคะเนแนวโน้มของผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น จากการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ กอปรกับการระลึกถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข ตามประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมของผู้วางแผน ภายใต้การใคร่ครวญไตร่ตรองถึงปัจจัย

สนับสนุนขีดความสามารถสำเร็จในการแก้ไขปัญหาต่อต้าน รวมทั้งสภาพการณ์เงื่อนไขอื่น ๆ ที่แวดล้อมปัญหาอยู่ในเวลานั้น โดยทั่วไปการวางแผนจะต้องคำนึงถึงความยืดหยุ่น ทั้งนี้เพื่อจะได้สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามเงื่อนไขหรือยากต่อการควบคุมให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนาได้ กิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่งเป็นอย่างดีและเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกลมกลืนกับบริบททางด้านสังคมวัฒนธรรม การเมืองและอื่น ๆ ที่เป็นอยู่ในสถานการณ์นั้น

2. การปฏิบัติการ (Action) เป็นการลงมือดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้อย่างระมัดระวัง และควบคุมการปฏิบัติการให้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในแผน อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงการปฏิบัติการตามแผนที่กำหนดไว้ มีโอกาสเกิดการพลิกผันหรือแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและข้อจำกัดในสถานการณ์เวลานั้นได้ ด้วยเหตุนี้ แผนปฏิบัติการที่ดีจะต้องมีลักษณะเป็นเพียงแผนทดลองหรือแผนชั่วคราว ซึ่งเปิดช่องทางให้ผู้ปฏิบัติการสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นอยู่ในขณะนั้น การปฏิบัติการที่ดีจะต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัตภายใต้การใช้ดุลยพินิจตัดสินใจ สิ่งใดควรกระทำตามแผนที่วางไว้ สิ่งใดควรปรับเปลี่ยนให้เข้ากับปัจจัยเงื่อนไขในขณะนั้น แล้วจึงดำเนินกิจกรรมอื่นต่อไป ผู้ปฏิบัติการอาจใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมา ช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนได้บางส่วน แต่ประสบการณ์เหล่านั้นก็เป็นเพียงสมมติฐานชั่วคราว ซึ่งไม่อาจสอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้นก็ได้

3. การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ลงมือกระทำลงไป รวมทั้งสังเกตการณ์ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติการตามแผนว่ามีสภาพหรือลักษณะเป็นอย่างไร การสังเกตการณ์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างคร่าว ๆ โดยจะต้องมีขอบเขตไม่แคบหรือจำกัดจนเกินไป เพื่อจะได้เป็นแนวทางสำหรับการสะท้อนกลับกระบวนการ และผลการปฏิบัติที่จะเกิดขึ้นตามมา นอกจากนี้จะต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มองเห็นได้ด้วยตา และสัมผัสได้ด้วยกายหรือใจ และจะต้องมีความยืดหยุ่นต่อการเก็บรายละเอียดของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในหลายแง่มุมและหลายรูปแบบ ดังนั้น นักวิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องมีความพร้อมตลอดเวลาในการสังเกตการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและไม่เกิดขึ้นตามแผนที่วางไว้

4. การสะท้อนกลับ (Reflection) เป็นการหวนระลึกถึงการกระทำตามที่บันทึกข้อมูลไว้จากการสังเกตอย่างครุ่นคิดไตร่ตรองในเชิงวิพากษ์กระบวนการ และผลการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนการใคร่ครวญเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยขัดขวางการพัฒนา รวมทั้ง

ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามที่พึงประสงค์หรือไม่ กลยุทธ์ประการหนึ่งที่ช่วยให้กระบวนการสะท้อนกลับเกิดขึ้นอย่างได้ผล ได้แก่ การอภิปรายซักถามในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ หรือประเมินผลการปฏิบัติงานระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวิจัยภายใต้การยึดมั่นต่อเป้าหมายของกลุ่มเป็นหลัก การสะท้อนกลับโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การรื้อถอน (Deconstruction) แนวคิดความเชื่อและการปฏิบัติงานอย่างเดิม ไปสู่การฟื้นฟูหรือปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานตามแนวทางดั้งเดิม เปลี่ยนไปเป็นการปฏิบัติงานตามวิธีการใหม่ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการทบทวน และปรับปรุงวางแผนปฏิบัติการในวงจรกระบวนการวิจัยในรอบ หรือเกลียวต่อไป

สุภางค์ จันทวานิช (2549, หน้า 72) ได้ให้วิธีการวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกล่าวว่า ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่การเข้าสนาม และสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ ซึ่งจะเน้นการมีส่วนร่วมของฝ่ายชาวบ้านออกไปจากฝ่ายนักวิจัยด้วย แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะต้องมีการปฏิบัติหรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามา ตลอดจนการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น อย่างไรก็ดี กระบวนการในการทำกิจกรรมและการติดตาม ยังใช้วิธีเชิงคุณภาพเช่นกัน

ลิม (Lim, 2007) ได้สร้างโมเดลที่สมดุลขึ้น (Balanced model) โดยแนะนำว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการต้องมี 2 ช่วง คือ ก่อนการปฏิบัติ (Pre-action phase) กับช่วงหลังการปฏิบัติ (Post-action phase) ดังนี้

1. ในช่วงก่อนปฏิบัติ ประกอบด้วย
  - 1.1 ขั้นการระบุปัญหา (Identifying) ในการวิจัย
  - 1.2 ทำความเข้าใจในปัญหา (Sensitizing) โดยการทบทวนเอกสารและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสามารถใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ
  - 1.3 สร้างยุทธศาสตร์ (Strategizing) โดยการพัฒนาแผนปฏิบัติการ (Action plan) และปฏิบัติตามแผน
2. ช่วงหลังการปฏิบัติ
  - 2.1 การให้เหตุผล (Validation) เป็นขั้นตอนการสำรวจ ตรวจสอบผลจากการปฏิบัติตามแผนว่า ประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาเพียงไร รวมไปถึงการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาได้ ในขั้นตอนนี้ข้อมูลที่ได้มาจากการตั้งคำถาม และการตอบคำถามในการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

2.2 การรายงานผล (Reporting) เป็นช่วงของการเขียนรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งหมด นอกจากนี้ วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในแต่ละขั้นตอนการวิจัยมีประโยชน์ในการช่วยเสริมความแกร่งของการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาปัญหาการวิจัย การทดลองปฏิบัติตามแผน และการวิเคราะห์ผลจากการปฏิบัติ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) และความเที่ยงตรงของข้อมูล (Validation)

ชัชวาล ทัดศิวิฐ (2549) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย จึงมักใช้สถิติเชิงพรรณนาอย่างง่าย (Simple descriptive statistics) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) ในการอธิบายข้อมูล และการใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนกระบวนการ ดังนี้

ระยะก่อนทำวิจัย (Pre-research phase)

1. สร้างสัมพันธภาพ โดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการของผู้วิจัยกับบุคคลในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและไว้วางใจในตัวผู้วิจัย ทำให้การสำรวจและการศึกษาข้อมูลชุมชนเป็นไปได้ง่าย
2. การสำรวจและการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน นับตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรของชุมชน ข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร แลวัฒนธรรม ซึ่งสามารถศึกษารวบรวมข้อมูลได้ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รวมทั้งติดต่อกับผู้นำในชุมชน เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลของชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการคัดเลือกชุมชนในกระบวนการขั้นตอนต่อไป
3. การคัดเลือกชุมชน มักให้ความสำคัญกับบุคคลในชุมชนที่ด้อยโอกาสทางสังคม เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิต และสร้างโอกาสให้เกิดความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น
4. การเข้าสู่ชุมชน ผู้วิจัยต้องเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชนด้วยการแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์และการดำเนินการวิจัย
5. การเตรียมคน การเตรียมเครือข่ายให้เกิดความพร้อมในการลงมือดำเนินงาน เพื่อเกิดประสานงานกันในการปฏิบัติ

ระยะการทำการวิจัย (Research phase) ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ คือ ขั้นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ขั้นการวางแผนและจัดทำแผน ขั้นนำแผนปฏิบัติ และขั้นติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

ขั้นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา (Problem identification and diagnosis phase)

1. การศึกษาชุมชน เป็นการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ชุมชน มีการประเมินศักยภาพและทรัพยากรของชุมชน เพื่อดูขีดความสามารถของชุมชน
2. การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน โดยพยายามกระตุ้นให้บุคคลในชุมชนแสดงความคิดเห็นออกมา เพื่อให้ทราบถึงความต้องการที่สำคัญที่สุดของชุมชน และนำปัญหาหรือความต้องการนั้นมาวางแผนเพื่อให้เกิดการนำมาปฏิบัติจริง
3. การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปของโครงการ โดยบุคคลในชุมชน ควรจะเป็นตัวหลักในการเลือกกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหาและการกำหนดกิจกรรม

ขั้นการวางแผนและการจัดทำแผน (Planning phase)

เป็นการวางแผนปฏิบัติเป็นขั้นตอนต่อเนื่อง ระหว่างการตัดสินใจกับการปฏิบัติ ประเมินความเป็นไปได้ของแผนว่าทำได้หรือไม่ อาจทำโครงการนำร่องในขนาดเล็กก่อนทำโครงการใหญ่ เพื่อเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ทางการจัดการ และกำหนดวิธีประเมินผล ทบทวนแผนปฏิบัติการ หาทรัพยากรและการจัดสรร วางแผนการติดตามกำกับและประเมิน การจัดทำแผนเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือกโครงการหรือกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ อันเป็น โครงการหรือกิจกรรมที่บุคคลในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เพื่อที่จะทำให้บุคคลในชุมชนเกิดความเต็มใจในการนำมาปฏิบัติ และเมื่อนักวิจัยออกจากชุมชน บุคคลในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ร่วมก่อตั้งและดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองจะเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และปรับปรุงกิจกรรมหรือโครงการเหล่านั้นให้อยู่ยั่งยืน

ขั้นนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation phase)

ในการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดให้ ควรจะต้องมีแกนนำหรือกลุ่มในชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ สิ่งสำคัญในขั้นนี้ คือ การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกชุมชนกับผู้วิจัย การมอบหมายให้ตรงกับศักยภาพและความสามารถของบุคคล การกระจายทรัพยากร และการให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ

ขั้นติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and evaluation phase)

เป็นการติดตามความก้าวหน้าของโครงการ ประเมินผลโครงการ และวิเคราะห์กระบวนการของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการตรวจสอบว่ากิจกรรมที่ได้ทำไปนั้นสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเหมาะสมหรือไม่ เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีอะไรบ้างที่จะต้องแก้ไข เพื่อจะได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ จากนั้นมีการรายงานผลของการวิจัยปฏิบัติการ

แบบมีส่วนร่วมกับวิชาการและชุมชน โดยผ่านรายงานวิจัย และขั้นตอนสุดท้าย คือ การนำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น เป็นการแบ่งเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นแนวทางในการพิจารณาทบทวนการดำเนินงานในแต่ละระยะของโครงการ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันระหว่างนักวิจัยบุคคลในชุมชนในการที่จะร่วมมือ และประสานการพัฒนาไปด้วยกันความรู้แก่ชุมชน มีการประเมินศักยภาพและทรัพยากรของชุมชนเพื่อขีดความสามารถของชุมชน

ความตรง ความเที่ยงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

อังคณา ตุงคะสมิต (2550) ได้ให้แนวคิดในการหาความตรงและความเที่ยงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกล่าวว่าในการวิจัยแบบดั้งเดิม ความตรง (Validity) ของงานวิจัยหมายถึง ข้อค้นพบมีความถูกต้องตามความเป็นจริงและความเที่ยง (Reliability) หมายถึง ข้อค้นพบที่มีความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงสำหรับแนวคิดในเรื่องของความตรงและความเที่ยง เมื่อนำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นเรื่องที่แตกต่างกันจากแนวคิดของการวิจัยแบบดั้งเดิม เช่น เมื่อนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะได้รับการพิจารณาว่ามีความตรงและความเที่ยง เมื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในเชิงสภาพแวดล้อมและหรือก่อให้เกิดการปรับปรุงเงื่อนไขการดำรงชีวิตของคน ซึ่งจะมีความยั่งยืน โดยใช้ทรัพยากรน้อย กล่าวอีกนัยหนึ่งคนในท้องถิ่นจะเป็นผู้เข้าใจในเรื่องความตรงและความเที่ยง ทั้งนี้ผลจากการวิจัยจะก่อให้เกิดผลในเชิงบวกต่อพวกเขา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้พยายามสร้างความตรงให้เกิดขึ้นในงานวิจัยพิจารณาได้จากการเริ่มการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะ使人ในท้องถิ่นใช้ความรู้ท้องถิ่นที่จะกำหนดปัญหา โอกาส และทางแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมยังใช้วิธีการสามเส้า (Triangulation) ซึ่งหมายถึง การใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่เก็บมาได้มีความตรง ความเที่ยง และความสมบูรณ์ วิธีการสามเส้าที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 2 วิธีการ คือ วิธีการสามเส้าภายนอก (External triangulation) และวิธีการสามเส้าภายใน (Internal triangulation)

1. วิธีการสามเส้าภายนอก (External triangulation) เป็นการตรวจสอบโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้สร้างขึ้นกับข้อมูลจากแหล่งภายนอก เช่น การสำรวจสำมะโนประชากร สถิติของหน่วยราชการ ภาพถ่าย งานวิจัยในท้องถิ่น เป็นต้น การตรวจสอบภายนอกมักขึ้นอยู่กับตรวจสอบจากข้อมูลทุติยภูมิ

2. วิธีการสามเส้าภายใน (Internal triangulation) เป็นการใช้เทคนิคต่าง ๆ ภายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความตรงในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งเทคนิคที่นำมาใช้ได้แก่

2.1 การใช้ข้อมูลจากกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลาย เพื่อเปรียบเทียบพรรณนาที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกันจะมีการรับรู้เกี่ยวกับความจริงที่แตกต่างกัน

2.2 การใช้วิธีการและเทคนิคที่แตกต่างกันเพื่อสำรวจตรวจสอบในหัวข้อเดียวกัน เช่น ในการอธิบายแนวทางที่ชุมชนใช้เขตแดนของตนจะต้องใช้วิธีเดินสังเกต สัมภาษณ์กลุ่ม และให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำแผนที่แสดงเขตแดน

2.3 การใช้เจ้าหน้าที่มืออาชีพที่ไม่ใช่คนในท้องถิ่นและเป็นผู้ที่มีภูมิหลังทางวิชาการที่แตกต่างกันในประเด็นเดียวกัน ถ้าใช้สหวิทยาการ (Interdisciplinary) จะทำให้มีคำถามที่หลากหลายแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น การวางแผนครอบครัวของผู้หญิงในชุมชน จะประเมินโดยนักมานุษยวิทยา (ใช้คำถามปลายเปิด) เจ้าหน้าที่พยาบาล และการอภิปรายกลุ่มร่วมกับกลุ่มผู้หญิงในชุมชน

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

คณิงิจ พุ่มพวง (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้กิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และการกระทำของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการศึกษาล่าเรียน มีความรับผิดชอบต่อสถานศึกษาสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

ประภาพันธุ์ สวิยม (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านพรุตะเคียน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ สูงกว่าก่อนจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จิรนนท์ วรรณศิริ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนศรีสุขพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์ กิจกรรม โหมโรง กิจกรรมสัญญาใจ กิจกรรมสะอาดทุกวัน และกิจกรรมเยี่ยมบ้าน ส่งผลให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นอยู่ในระดับมาก ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง การมาเรียน การเข้าเรียน การทำความสะอาดห้องเรียน และการทำความสะอาดพื้นที่ที่ทางโรงเรียนมอบหมาย นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความรับผิดชอบต่องานที่ครูอาจารย์ได้มอบหมายให้

พรศิริ กองนวล (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับเด็กปฐมวัยโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการจัดประสบการณ์

เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมมาก มีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งมีคุณธรรมจริยธรรมผ่านการประเมินอยู่ในระดับดี

มยุรี วิสูตราศัย (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเอง ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการทดลอง กับระยะเวลาของการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่สถิติระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับชุดกิจกรรมแนะแนวมีการตระหนักรู้ในตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุม ในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนกลุ่มที่ได้รับชุดกิจกรรมแนะแนว มีการตระหนักรู้ในตนเองในระยะหลังการทดลอง กับระยะติดตามผลไม่แตกต่างกัน

จุฑารัตน์ เปลวทอง (2551) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลของโปรแกรมการฝึกตามแนว แอดเลอร์ (Adler) ที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง และลักษณะมุ่งอนาคตของเด็กด้อยโอกาส ผลการวิจัยพบว่า เด็กด้อยโอกาสที่ได้เข้าร่วมโปรแกรมการฝึกตามแนวแอดเลอร์ (Adler) มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง และลักษณะมุ่งอนาคตในระยะหลังการทดลองสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเด็กด้อยโอกาสที่ได้เข้าร่วมโปรแกรมการฝึกตามแนวแอดเลอร์ (Adler) มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและลักษณะมุ่งอนาคตในระยะหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จาวรรรณ แก่นทรัพย์ และสมหมาย แจ่มกระจ่าง (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพชีวิตเด็กด้อยโอกาสที่ถูกทอดทิ้ง: กรณีศึกษาโรงเรียนใจดี จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการดำเนินชีวิตของเด็กด้อยโอกาสที่ถูกทอดทิ้ง คือ ขาดความรักและความอบอุ่น ในครอบครัว ขาดอาหารและสารอาหาร มีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย มีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ มีความเสี่ยงอันตรายจากกระแสไฟฟ้า มีแนวโน้มการออกเรียนกลางคัน จากปัญหาดังกล่าว จึงมีแนวทางแก้ไขปัญหาคือ 1) โรงเรียนควรจัดระบบดูแลนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นระบบและต่อเนื่อง โดยใช้ฐานข้อมูลจากระบบดูแลนักเรียนพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อให้นักเรียนมีภูมิคุ้มกันชีวิต 2) ชุมชนควรมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างวัด โรงเรียนและชุมชน จัดกิจกรรมเสริมสร้างความอบอุ่นให้กับนักเรียนและขยายเครือข่ายความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมบ้านนำอยู่ หนูทำได้ และกิจกรรมครอบครัว/ ชุมชนสัมพันธ์

จากผลการวิจัย สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบหรือกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ หรือกิจกรรมกลุ่มนั้น ช่วยส่งเสริมด้านความตระหนักรู้ในตนเองและด้านความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อโรงเรียน และต่อสังคมให้กับเด็กด้อยโอกาส

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สุนันท์ เหมะธูลินทร์ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของเด็กค้อยโอกาส ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า 1) การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การพัฒนาความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ของนักเรียนกรณีศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่เกิดผลสำเร็จและการพัฒนามีความยั่งยืน 2) กิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมมีความเหมาะสมกับนักเรียนกรณีศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมทำให้ระดับความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของนักเรียนเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีความคงทนของระดับความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองหลังการติดตาม ประเมินผล 7 สัปดาห์

จันทร์โท จันทร์พิมพ์ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนางานกิจการนักเรียน โรงเรียนบ้านโคกขามเลียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า จากการอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่า ครูได้รับความรู้ ความเข้าใจ ได้รับแนวทาง และมีความตระหนักในการดำเนินงานกิจการนักเรียนเป็นอย่างดี จากการศึกษาดูงาน โรงเรียนที่ดำเนินงานกิจการนักเรียนดีเด่น พบว่า ครูส่วนใหญ่ชอบ โรงเรียนที่ไปศึกษาดูงาน เพราะมีความเหมาะสม ทางโรงเรียนให้การต้อนรับ อำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนร่มรื่น ครูผู้รับชอบงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนตัวอย่าง มีความรู้ ความเข้าใจในงานกิจการนักเรียนเป็นอย่างดี สามารถตอบข้อซักถามข้อสงสัยได้ชัดเจน ทำให้คณะผู้ศึกษาดูงานมีความรู้ ความเข้าใจ และแนวทางในการจัดกิจกรรมพัฒนางานกิจการนักเรียน ได้เป็นอย่างดี สามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานกิจการนักเรียน และจากการจัดกิจกรรมพัฒนางานกิจการนักเรียน และเสริมสร้างระเบียบวินัย พบว่า ครูผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียนสามารถดำเนินงานกิจการนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิภาพร เลิศสุขสถาพร (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในการป้องกันการเสพยาเสพติด ของนักเรียนโรงเรียนศรีธนาพณิชยการ เทคโนโลยีสยามเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ส่งผลให้นักเรียนที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยมีคะแนนเฉลี่ยของทักษะชีวิตในการป้องกันการเสพยาเสพติด และมีพฤติกรรมที่แสดงออกด้านทักษะชีวิตในการป้องกันการเสพยาเสพติด หลังการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพิ่มขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมกระบวนการวิจัยและกระบวนการวิจัยนี้สามารถระดมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาการวิจัยได้ทุกขั้นตอน

ของกระบวนการวิจัย และผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกคนมีความเต็มใจเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอตลอดกระบวนการวิจัย

พิสมัย แสนยอด (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม และการฝึกอบรมกลุ่มแบบมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้สึกในตนเอง หลังการทดลองของนักเรียนในกลุ่มที่เข้าร่วมการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มเปรียบเทียบกับ กลุ่มควบคุม และนักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมการฝึกอบรมกลุ่มแบบมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่เข้าร่วม การทดลองทั้งสองกลุ่ม มีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองหลังการทดลอง ของนักเรียนในกลุ่มที่เข้าร่วม การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มกับกลุ่มที่เข้าร่วมโปรแกรมการฝึกอบรมกลุ่มมีส่วนร่วมใน การเรียนรู้แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

คุณฤณี กฤษณี (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะคิดต่อความตายการตระหนักรู้ในตนเอง การสนับสนุนของครอบครัวกับภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีระดับทักษะคิดต่อความตายอยู่ในระดับสูง การตระหนักรู้ในตนเองอยู่ในระดับสูง การสนับสนุน ของครอบครัวอยู่ในระดับสูง และมีภาวะซึมเศร้าอยู่ในระดับเล็กน้อย 2) ผู้สูงอายุที่มีเพศ ระดับ การศึกษา รายได้ แตกต่างกันมีภาวะซึมเศร้าไม่แตกต่างกัน 3) ผู้สูงอายุที่มีอายุสถานภาพสมรส โรคประจำตัว ลักษณะครอบครัว แตกต่างกันมีภาวะซึมเศร้าแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 4) ทักษะคิดต่อความตายมีความสัมพันธ์ทางลบกับภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 5) การตระหนักรู้ในตนเองไม่มีความสัมพันธ์ทางลบกับภาวะ ซึมเศร้าของผู้สูงอายุ 6) การสนับสนุนของครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางลบกับภาวะซึมเศร้า ของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 7) ลักษณะครอบครัวอยู่ร่วมกับคู่สมรสและ บุตรหรือหลาน โรคหัวใจและหลอดเลือด การสนับสนุนของครอบครัว อายุ 80-89 ปี และทักษะคิด ต่อความตาย สามารถร่วมกันทำนายภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ ได้ร้อยละ 15

ปทุมพร ประสงค์ทรัพย์ (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การตระหนักรู้ในตนเอง การสนับสนุน กับความเครียด และการจัดการความเครียด ของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษาส่วนใหญ่มีความเครียดระดับปานกลาง มีการตระหนักรู้ในตนเอง ในระดับสูง ใช้การจัดการความเครียดแบบมุ่งเน้นแก้ปัญหาและมุ่งเน้นอารมณ์ ในระดับปานกลาง ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากพ่อแม่/ ผู้ปกครอง และเพื่อนในระดับสูง ได้รับการสนับสนุน ทางสังคมจากอาจารย์ในระดับปานกลาง 2) นักศึกษาที่มีเพศ อายุ ชั้นปี คณะ เกรดเฉลี่ยเทอมที่

ผ่านมา และสถานภาพสมรสของบิดามารดา แตกต่างกัน มีความเครียดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) การตระหนักรู้ในตนเองมีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) การสนับสนุนทางสังคมจากพ่อแม่/ ผู้ปกครอง อาจารย์ และเพื่อน มีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 5) การจัดการความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา มีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดของนักศึกษา และการจัดการความเครียดแบบมุ่งเน้นอารมณ์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเครียดของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

ควินัน และฟูลด์ (Quinan & Fould, 1970, pp. 145-149) ได้ศึกษาผลของการฝึกความไวในการรับรู้ที่มีต่อความเข้าใจตนเอง ของผู้รับการฝึก โดยการใช้การฝึกแบบกลุ่มทนทาน (Marathon group) ซึ่งให้ทุกคนแสดงกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงบทบาท การสื่อสารด้วยคำพูดและการอภิปราย ใช้เวลาฝึก 30 ชั่วโมง ติดต่อกัน พบว่า ผู้ที่รับการฝึกมีการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจตนเองไปในทางที่ดีขึ้น ในด้านคุณค่าตนเองตามความเป็นจริง ด้านความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ด้วยความสามารถในการควบคุมความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง

แซนแจคดาร์ (Sanjakdar, 2009) ได้นำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาเป็นวิธีในการพัฒนาหลักสูตร วิชาเพศศึกษาให้แก่นักเรียนชาวออสเตรเลียที่เป็นมุสลิม โดยผลของการศึกษา นอกจากจะได้หลักสูตรการสอนที่เหมาะสมแล้ว การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายยังช่วยลดความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นด้วย

คูเปอร์สมิธ (Coopersmith, 1967) ได้ทำการศึกษาระดับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ในเด็กชายวัยรุ่นชาวอเมริกาใต้ จำนวน 58 คน พบว่า เด็กแต่ละคนจะมีลักษณะการเห็นคุณค่าแห่งตนในระดับที่แตกต่างกัน เด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูง จะมีลักษณะกระตือรือร้น กล้าแสดงออก และมีแนวโน้มที่ประสบความสำเร็จในด้านวิชาการและสังคม ซึ่งเด็กเหล่านี้จะมีความเชื่อมั่นในการรับรู้ของตนเอง และมีความเชื่อว่าความพยายามของตนเองจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ และคาดหวังจะได้รับการยอมรับ ซึ่งแตกต่างกับเด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ที่จะมีลักษณะท้อแท้ ซึมเศร้า แยกตัว ไม่เป็นที่รัก ไม่กล้าแสดงออก และไม่มีการต่อสู้กับอุปสรรค เป็นต้น จากงานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ยกตัวอย่าง เช่น เด็กวัยรุ่นที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงจะมีบุคลิกที่กระตือรือร้น กล้าแสดงออก มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกับเด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำก็จะมีปัญหาทางอารมณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

บาร์เกอร์, เรย์โนลด์ส, และเพลค (Barker, Reynolds, & Place, 2005) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลการใช้โปรแกรมเพื่อพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองกับกลุ่มเด็กที่มีปัญหาในระดับปานกลาง โดยใช้ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เนื่องจากผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็กในกลุ่มมีปัญหาในระดับปานกลาง นั้นไม่ได้รับการใส่ใจจากหน่วยงานที่ดูแล เนื่องจากไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาโดดเด่น แต่ผู้วิจัย เห็นว่าการเข้ามาดูแลเด็กเหล่านี้แต่เนิ่น ๆ จะช่วยลดความเสี่ยงของเด็กในการก้าวเข้าสู่การเป็นเด็ก ในระยะยาวอีกด้วย ผลการวิจัย พบว่า โปรแกรมเพื่อพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองดังกล่าว มีผลในการเพิ่มระดับความรู้สึก มีคุณค่าในตนเองของเด็กเหล่านี้ และจากการติดตามประเมินผล หลังเสร็จสิ้นใช้โปรแกรม 2 ปี พบว่า ระดับของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของเด็กยังคงอยู่

จากการศึกษาหลักการแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ พบว่า การมีส่วนร่วมระดมความคิด ร่วมกันแก้ปัญหาหรือร่วมกันพัฒนา ในการสร้างรูปแบบหรือกิจกรรม การเรียนการสอนให้เป็นที่ไปตามบริบทของโรงเรียนช่วยส่งเสริมการตระหนักรู้ ความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อ โรงเรียน และต่อสังคมให้กับนักเรียนและเด็กด้วยโอกาส อีกทั้ง การจัดกิจกรรมช่วยเสริมสร้างความอบอุ่น สามารถยกระดับสภาพจิตใจให้เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะ เผชิญอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะปัญหาความรับผิดชอบที่เป็นจริยธรรมข้อหนึ่ง ในการเป็นพลเมืองดี ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จนได้องค์ประกอบ ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ต (Kemmis & McTaggart, 1998) ผู้วิจัยได้เตรียมตัว ก่อนการวิจัย โดยเลือกพื้นที่การศึกษารอบท สร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียน นักเรียน สร้างเครือข่าย ทีมงานวิจัย โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 มีการวางแผนดำเนินการสร้างรูปแบบ (Plan) เข้าสู่แผนการปฏิบัติและดำเนินการตามรูปแบบ ที่สร้างขึ้น (Act) สังเกตรวมทั้งติดตามและประเมินผลรูปแบบ (Observe) สะท้อนกลับรวมทั้งแก้ไข ปรับปรุง (Reflect) อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดรูปแบบการเรียนที่สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล เป็นไปตามวงจรแบบขดลวด โดยมีขั้นตอนการศึกษา 5 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมก่อนการวิจัย

1. เลือกพื้นที่
2. สร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความไว้วางใจของผู้วิจัย
3. สร้างเครือข่ายทีมงานผู้วิจัยในโรงเรียน
4. ผู้ให้ข้อมูล
5. เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย
6. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
7. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
8. การตรวจสอบคุณภาพความน่าเชื่อถือของข้อมูล
9. การวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 2 การวางแผนและสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส

ระยะที่ 3 ปฏิบัติการตามรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส

ระยะที่ 4 ประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส

ระยะที่ 5 การสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส

ระยะที่ 1 การเตรียมก่อนการวิจัย

การเตรียมการวิจัยในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการดังนี้

1. เลือกพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้เลือกพื้นที่แบบเจาะจง คือ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัด
ขอนแก่น เป็นสนามวิจัยที่มีความเหมาะสมกับการวิจัย เป็นโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษา
สำหรับเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในพื้นที่ ผู้วิจัยสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาการศึกษา
สามารถทำกิจกรรมกับบุคคลในโรงเรียนได้ และซึ่งผู้วิจัยเป็นบุคลากรในโรงเรียนราชประชา
นุเคราะห์ 50 มีการสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับโรงเรียนควบคู่กับบุคลากรในโรงเรียน
อยู่เสมอ มีการพูดคุย สนทนา สังเกต สถานการณ์ บริบทของโรงเรียน ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถ
ประเมินสถานการณ์ของโรงเรียนว่าเป็นอย่างไร เป็นการเตรียมเครือข่ายให้เกิดความพร้อมใน
การดำเนินการวิจัยต่อไป อีกทั้งสนามวิจัยมีบริบทสอดคล้องกับงานวิจัย คือ โรงเรียนราชประชา
นุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น มีโครงสร้างการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

2. สร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความไว้วางใจของผู้วิจัย
เนื่องจากผู้วิจัยเป็นบุคลากรในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 ผู้วิจัยรู้จักและคุ้นเคย รวมทั้งได้ร่วม
ทำกิจกรรมต่าง ๆ กับบุคลากรภายในโรงเรียนสม่ำเสมอ ผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์ต่อผู้บริหาร
สถานศึกษาและคณะครู เพื่อการมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

3. สร้างเครือข่ายทีมงานผู้วิจัยในโรงเรียน

ผู้วิจัยได้สร้างทีมงานวิจัย/ผู้ร่วมวิจัย โดยเลือกจากการบริหารงานของสถานศึกษา
ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง บทบาทในการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนและความพร้อมของบุคลากร รวมทั้ง
คำแนะนำจากผู้บริหารสถานศึกษา เป็นทีมวิจัยเบื้องต้น จำนวน 4 คน

4. ผู้ให้ข้อมูล

เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ซึ่งในปัจจุบันเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 รู้จักสภาพและบริบทของโรงเรียนเป็นอย่างดี เป็นแกนนำ ในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

4.1 รองผู้อำนวยการบริหารงานฝ่ายวิชาการหรือหัวหน้างานฝ่ายวิชาการ เป็นผู้รับผิดชอบด้านวิชาการตามโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน

4.2 นักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากผู้บริหารและคณะครูโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น เป็นนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของโรงเรียน มีปัญหา อยู่บ่อยครั้ง และโรงเรียนเห็นสมควรที่ต้องหาวิธีแก้ไขเพื่อปรับพฤติกรรมให้ดีขึ้น

4.3 คณะครูและผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 เป็นบุคลากร ที่จัดการศึกษา โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้สอดคล้องกับความแตกต่างของนักเรียน และเป็นผู้สนับสนุนการจัดการศึกษา

5. เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

5.1 ผู้วิจัยได้เตรียมตัวก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อม ดังนี้

- ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบ การเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
- ศึกษาขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 1988) ที่ประกอบด้วย ขั้นตอนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Act) การสังเกต ติดตามและประเมินผล (Observe) และสะท้อนรวมทั้งแก้ไขปรับปรุง (Reflect) ร่วมกับการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.2 ศึกษาคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และตระหนักถึงการพัฒนาคุณลักษณะเหล่านี้ในตัวผู้วิจัย ได้แก่ การที่มีส่วนร่วมกับกลุ่ม (Empathy) การเป็นที่ยอมรับเชื่อถือไว้วางใจได้ (Credible) การเป็นมิตรและจริงใจ (Friendly/ heartfelt) การมองโลก ในแง่ดี (Positiveness) การให้ความร่วมมือและการช่วยเหลือ (Cooperative/ helpful) การระมัดระวัง เรื่องอากัปกริยา (The use of gestures) การยิ้มแย้ม (Smiling) การเป็นผู้ฟังที่ดี (Good listener) การเปิดใจกว้างรับฟังความเห็น (Open mind) เปิดเผย (Openness) การเคารพนับถือผู้อื่น (Respectful) และการให้ความเสมอภาคกับทุกคน (Equality) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้เครื่องมืออื่น ๆ ในการเก็บ รวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.2.1 ผู้ร่วมวิจัย คือ บุคลากรที่ได้รับคัดเลือกในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 ซึ่งมีส่วนร่วมและบทบาทในการวิจัยพัฒนาศักยภาพของนักเรียน และมีความพร้อมในการทำวิจัยร่วมจำนวน 4 คน และทำหน้าที่ช่วยเหลือทั่วไป มีความรู้ความสามารถในการทำกิจกรรมกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ช่วยจัดบันทึกการสนทนาและอำนวยความสะดวก

5.2.2 แนวคำถามในการสัมภาษณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยมีแนวทางการสัมภาษณ์ 3 แบบ คือ

แบบเปิดกว้าง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดและความรู้สึกของตน

แบบเจาะลึก เพื่อสอบถามข้อมูลบางอย่างที่ผู้วิจัยต้องการเป็นพิเศษ

แบบตะล่อมกล่อมเกล่า เพื่อสอบถามความรู้สึกของบุคคลในโรงเรียนที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยใช้ความระมัดระวังในการใช้คำถามเป็นพิเศษ

5.2.3 แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มในลักษณะของแนวคำถามที่ถามถึงความรู้สึก ความคิด การตัดสินใจ การใช้เหตุผล แรงจูงใจ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

5.2.4 แบบการสังเกตพฤติกรรมการใช้รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือก

5.2.5 แบบบันทึกการประชุมในการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ร่วมวิจัย

5.2.6 เครื่องมือช่วยจัดบันทึก อุปกรณ์บันทึกภาพ และอุปกรณ์บันทึกเสียง เครื่องมือเหล่านี้ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานที่ สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศของการสนทนาในขณะนั้น ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้มีความตรงตามเนื้อหาในการวิจัยและน่าเชื่อถือ

6. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยขอหนังสือจากศูนย์นวัตกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถึงผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเป็นที่ปรึกษาในการตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 5 ท่าน

- โดยเสนอ แบบสัมภาษณ์ แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา และแบบสังเกตพฤติกรรม ที่สร้างขึ้นต่ออาจารย์ที่ปรึกษาก่อน เป็นการตรวจสอบ ให้ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไข เพื่อความถูกต้อง

- นำเครื่องมือที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงและความถูกต้องของเนื้อหา ตลอดจนความชัดเจนและความเหมาะสมในการใช้ภาษา โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับความอนุเคราะห์ มีดังนี้

6.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระพีพันธ์ นายวิมล	อาจารย์ประจำภาควิชาการวิจัย และจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
6.2 ดร.ชัยพจน์ รังงาม	อาจารย์ประจำศูนย์นวัตกรรมการบริหารและ ผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
6.3 ดร.สมนึก ทองเยี่ยม	อาจารย์ประจำศูนย์นวัตกรรมการบริหาร และผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
6.4 รองศาสตราจารย์ ดร.ประยุทธ์ ไทยธานี	ประธานสาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา และการแนะแนว มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา
6.5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมร แสงอรุณ	ประธาน โปรแกรมวิชาจิตวิทยา การปรึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

นำเครื่องมือที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำเสนอต่อ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อปรับปรุงแก้ไขเป็นครั้งสุดท้าย

7. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

7.1 ขอนหนังสือจากศูนย์นวัตกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถึงผู้อำนวยการ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 สังกัดสำนัก
บริหารการศึกษาพิเศษ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

7.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

8. การตรวจสอบคุณภาพความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูล ตลอดกระบวนการวิจัยร่วมกับผู้ร่วมวิจัย เพื่อสร้าง
ความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological triangulation)
ตรวจสอบข้อมูลจากการสังเกต (Participant observation) การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus
group) เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างลึกซึ้ง แล้วนำมาประกอบแปลความหมายร่วมกับเครื่องมือ
ช่วยจดบันทึก อุปกรณ์บันทึกภาพ อุปกรณ์บันทึกเสียงและการบันทึกในภาคสนาม นำข้อมูล
มาวิเคราะห์ ตั้งเคราะห์ แล้วปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

9. การวิเคราะห์ข้อมูล

9.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดกระบวนการวิจัย โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า มีการวิเคราะห์ข้อมูล มีการย่อยข้อมูลหรือลดทอนข้อมูล เรียงร้อยความสัมพันธ์ของข้อมูลจนกระทั่งอิมตัว (วรรณดี สุทธิสุนทร, 2556, หน้า 222) โดยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

9.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลรายวันผู้วิจัยเก็บข้อมูลมาจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจดบันทึก เครื่องมือช่วยจดบันทึก อุปกรณ์บันทึกภาพ และอุปกรณ์บันทึกเสียง นำมาจัดหมวดหมู่เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลครบถ้วนหรือไม่ มีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม การวิเคราะห์ภาพรวม เพื่อหาข้อสรุป ตรวจสอบ แปลความหมายของข้อสรุป พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อสรุป

9.1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์แนวคิดพื้นฐานของผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานการมีส่วนร่วม ตลอดกระบวนการวิจัยเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

ระยะที่ 2 การวางแผนและสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส (Plan)

ดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย รองผู้อำนวยการบริหารงานฝ่ายวิชาการหรือหัวหน้างานฝ่ายวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น/ ประชุมวางแผนดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย บันทึกการประชุม พร้อมเครื่องมือบันทึกเสียง/ ภาพ และมีแนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา แบบสัมภาษณ์ ในการมีส่วนร่วมสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ระยะที่ 3 ปฏิบัติการตามรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส (Act)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมผู้วิจัย ร่วมกันนำรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบที่วางแผนแล้วไปสู่การปฏิบัติ นำไปใช้กับนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือก โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมผู้วิจัย

สังเกตพฤติกรรม พร้อมเครื่องมือบันทึกเสียง/ ภาพ ระหว่างการใช้รูปแบบการเรียนรู้
ตนเองด้านความรับผิดชอบ

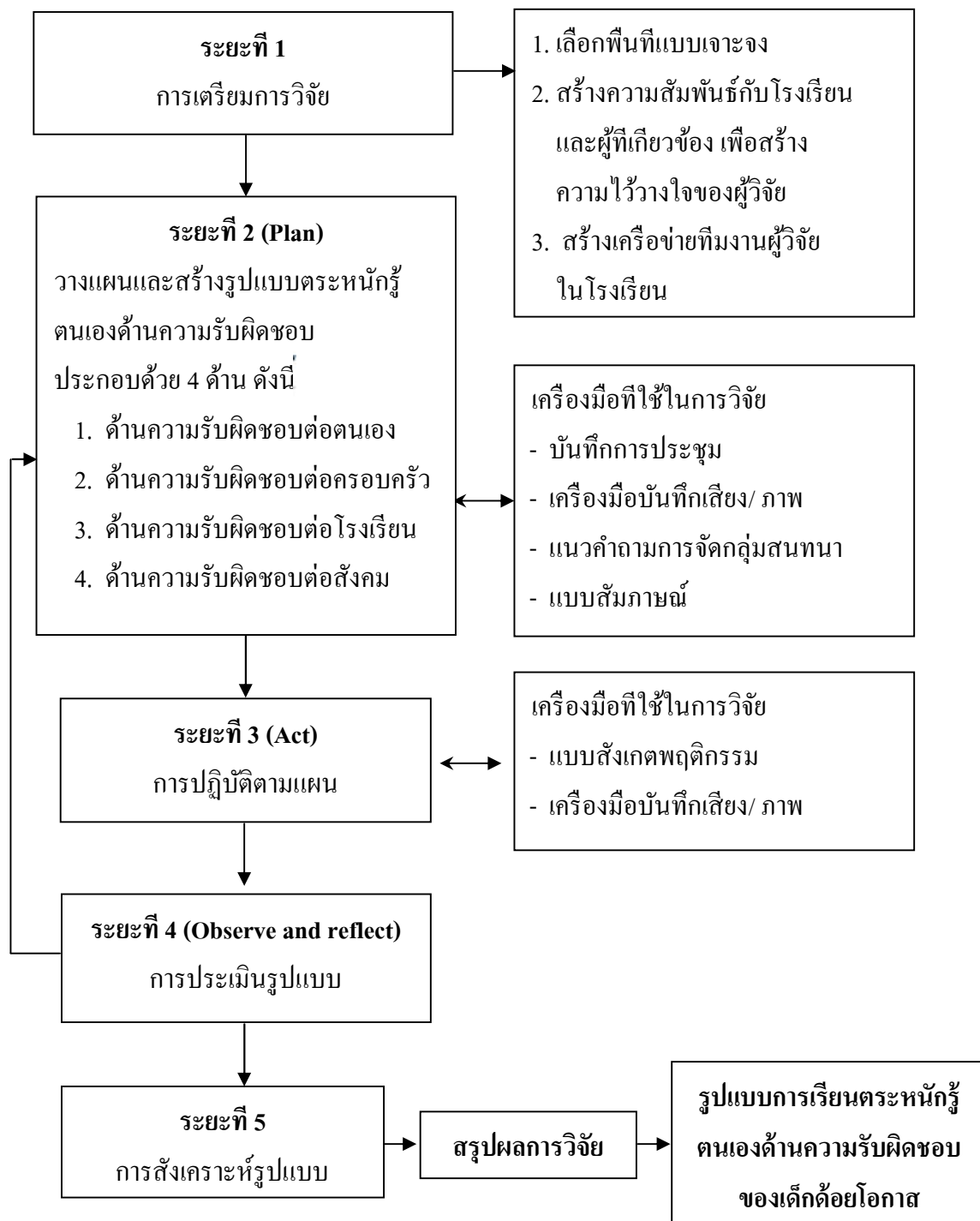
ระยะที่ 4 ประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง

ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส (Observe and reflect)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกัน สังเกต ติดตาม ประเมินผล และสะท้อนกลับเมื่อพบข้อบกพร่อง
จุดเด่น จุดด้อย ของรูปแบบเพื่อปรับปรุงแก้ไข และเพื่อประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียน
ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบทุกขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ
(Act) การสังเกต (Observe) และสะท้อนรวมทั้งแก้ไขปรับปรุง (Reflect) พร้อมทั้งวิเคราะห์ผล
การประเมินของรูปแบบการเรียนตามกระบวนการขั้นตอน จนในที่สุดประเมินผลได้รูปแบบ
การเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระยะที่ 5 สังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็ก ด้วยโอกาส

ผู้วิจัยและผู้ร่วมผู้วิจัย ร่วมกันสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทุกขั้นตอนของการวิจัย
แล้วแก้ไขปรับปรุงออกมาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ซึ่งสามารถ
นำไปประยุกต์ใช้ได้ ในโรงเรียนอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้

ภาพที่ 9 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียน
ราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษารูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
2. การดำเนินการตามการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
3. การประเมินประสิทธิภาพของการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
4. การสังเคราะห์การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ร่วมกันสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ โดยใช้กระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ผลจากการประชุมและจัดกลุ่มสนทนา สัมภาษณ์ พบว่า ปัญหาของนักเรียนที่สำคัญอันดับแรกเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรับผิดชอบ ทั้งการอยู่ในเรือนนอน การเก็บสัมภาระส่วนตัว การรักษาทรัพย์สินของตนเองและโรงเรียน การร่วมกิจกรรมเข้าแถวหน้าเสาธง การทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบ การเข้าเรียน การได้รับมอบหมายงานในวิชาที่เรียน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความรับผิดชอบที่เป็นหน้าที่ของนักเรียนทั้งสิ้น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง

“...โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น เป็นโรงเรียนประเภทอยู่ประจำ ดังนั้น นักเรียนต้องเรียนรู้การอยู่รวมกันซึ่งแยกเป็นนักเรียนเรือนนอนหญิงและเรือนนอนชาย การดูแลตนเองทั้งความสะอาด ความเรียบร้อยตามข้อตกลงของการเป็นนักเรียนประจำ การดูแลทรัพย์สินส่วนตัวและส่วนรวม ที่สำคัญ มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทั้งในเรือนนอนและในเวลาเรียน...” (ผู้บริหาร โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50)

“...โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น เป็นโรงเรียนที่มีนักเรียนหลากหลายประเภท ซึ่งมีทั้งหมด 10 ประเภท ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนประเภทยากจน (มากเป็นพิเศษ)

และเด็กถูกทอดทิ้ง นั้นหมายถึง เด็กที่ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ขาดโอกาสที่ได้รับการศึกษา และเป็นเด็กที่พ่อแม่ปล่อยทิ้งไว้ตามลำพัง หรืออยู่กับคนอื่น ที่ไม่ใช่ พ่อกับแม่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ลุง ป้า น้า อา รวมถึงปัญหาการหย่าร้าง เด็กขาดคนอุปการะเลี้ยงดู ...” (รองผู้อำนวยการวิชาการ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50)

“...โรงเรียนมีนักเรียนมาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ในบางครั้งก่อให้เกิดปัญหา ในการอยู่รวมกัน โดยได้หาวิธีการแก้ไขปัญหามาอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาการแก้ปัญหา จากกลุ่มเครือข่ายที่เป็น โรงเรียนประเภทเดียวกันในภาคอีสาน หรือการแก้ปัญหาด้วยวิธีการ ที่ทำให้นักเรียนได้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ตนเองในการปฏิบัติตนในโรงเรียน แต่วิธีแก้ปัญหาก็กล่าว มานั้น ยังไม่เป็นวิธีการแก้ปัญหาโดยเฉพาะของโรงเรียน ซึ่งถ้ามีวิธีการในแบบเฉพาะของโรงเรียน จะเป็นรูปแบบ ขั้นตอนในการแก้ปัญหาเป็นอย่างดี...” (รองผู้อำนวยการกิจการนักเรียนประจำ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50)

“...นักเรียนยังขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ในการอยู่รวมกันในโรงเรียน ซึ่งจะต้องหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา ปลูกฝังจิตสำนึก ในการปฏิบัติตน ปฏิบัติหน้าที่ ทั้งในเรือนนอนและในระหว่างเรียนเวลาปกติ...” (ครู โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50)

“...มีลูก ๆ ที่มีปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบหลายคน ซึ่งก็เคยได้ทำโทษแต่ก็ยังคงกลับมา มีปัญหาเรื่องเดิมบ่อยครั้ง ซึ่งเราก็ให้โอกาสในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ต้องร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหอย่างจริงจังและให้ลูกมีจิตสำนึก โดยครูคงจะเป็นผู้ปลูกฝัง จิตสำนึกของลูก ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งหวังว่าคงจะมีวิธีการในการเสริมสร้างความรับผิดชอบของลูก ๆ ให้รู้จักบทบาทของตนเองต่อไป...” (ครูประจำเรือนนอน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50)

“...นักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกที่อยู่ในกลุ่มปัญหาความรับผิดชอบนั้น เป็นนักเรียนที่มี พฤติกรรมบ่อยครั้ง ทั้งเรื่องการไม่เข้าเรียน ไม่เข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง พฤติกรรมซู้สาว ไม่ช่วย เพื่อนทำความสะอาดในเขตพื้นที่รับผิดชอบ การลักขโมย ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างวินัย ให้กับนักเรียน ปลูกฝังจิตสำนึกหน้าที่ของตนเองที่ถูกต้อง รวมทั้งการอยู่รวมกันในโรงเรียน ให้เป็นไปตามข้อตกลง ระเบียบของโรงเรียน สามารถอยู่รวมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีนักเรียน ทั้งหมด 20 คน ที่ต้องปรับพฤติกรรมให้ดีขึ้น ปรับความเข้าใจให้ลูก ๆ ได้รับรู้ถึงความถูกต้อง ผิด ในพฤติกรรมดังกล่าว...” (ผู้บริหาร โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50)

“...ในการปรับพฤติกรรมของนักเรียนที่มีพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยงภายในโรงเรียนนั้น ได้จัด กิจกรรมเพื่อให้มีการปรับพฤติกรรมหรือสร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวม เช่น การช่วยลงพื้นที่ปรับ แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับงานเกษตร การร่วมกันทำความสะอาดโรงอาหาร การเก็บขยะภายในบริเวณ โรงเรียน ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรมปรับพฤติกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น

แต่ในกิจกรรมดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นการปรับพฤติกรรมนักเรียนโดยรวมซึ่งไม่ได้แบ่งกลุ่ม ออกเป็นแต่ละด้านหรือเฉพาะกลุ่มเสี่ยงออกไป...” (ครูงานปกครองนักเรียนประจำ)

ตารางที่ 1 แผนการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของ เด็กด้อยโอกาส

โครงการ และกิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. ก. ร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ	ครูและบุคลากร จำนวน 46 คน	ประเด็นปัญหาที่จะนำมาสร้างรูปแบบ	1 มิย. 58	ทีมวิจัย	- ได้ประเด็นปัญหาของนักเรียน - ได้รายชื่อนักเรียนกลุ่มเสี่ยง จำนวน 20 คน - ได้กิจกรรมเพื่อปรับพฤติกรรม
ข. ทีมวิจัยจัดลำดับปัญหา ในแต่ละด้าน ความรับผิดชอบ ของนักเรียน - จัดทำแผนการเรียนรู้ - จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านความ รับผิดชอบ ประกอบด้วย 4 ด้าน	ผู้วิจัยและผู้ร่วม วิจัย จำนวน 5 คน	- ได้ร่างแผนการเรียนรู้ - ได้ร่างกิจกรรมการเรียนรู้	1 มิย. 58	ทีมวิจัย	- ได้แผนการเรียนรู้ - ได้กิจกรรมการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ได้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

โครงการ และกิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับ ผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
2. ทีมวิจัยร่วมกัน ดำเนินการ ติดตาม ปรับปรุง และสะท้อนกลับ	ผู้วิจัยและ ผู้ร่วมวิจัย จำนวน 5 คน	มีการปรับปรุง แผนการเรียนรู้ และกิจกรรม การเรียนรู้	มัย. 58- สค. 58	ทีมวิจัย	- ได้แผนการเรียนรู้ และกิจกรรม การเรียนรู้ นำไปใช้ได้
3. ประเมิน รูปแบบการเรียนรู้ - ทีมวิจัย ร่วมกัน วางแผน ดำเนินงาน ติดตามและ ประเมินผลพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง	นักเรียน จำนวน 20 คน	รอบที่ 1 จำนวน 20 คน รอบที่ 2 จำนวน 20 คน	3 มัย. 58- 31 กค. 58 2 สค. 58- 31 สค. 58	ทีมวิจัย	- ได้รูปแบบ การเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพ
4. การสังเคราะห์ รูปแบบการเรียนรู้ ตระรู้ตนเอง ด้านความ รับผิดชอบของ เด็กด้อยโอกาส	ทีมวิจัย ร่วมกัน สังเคราะห์ รูปแบบ การเรียนรู้	ผลของรูปแบบ การเรียนรู้	กย. 58	ทีมวิจัย	- ได้รูปแบบ การเรียนรู้ ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความ รับผิดชอบของ เด็กด้อยโอกาส

การดำเนินการตามการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบต่อเด็กด้อยโอกาส

ในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2558 เวลา 15.40 น. ได้ประชุมครูและบุคลากรเพื่อปรึกษาหารือประเด็นปัญหาของนักเรียนและได้รายชื่อนักเรียนที่จัดอยู่ในพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยง จำนวน 20 คน โดยกำหนดรหัสนักเรียนจาก 1-20 โดยนักเรียนเสี่ยงทางด้าน การเข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง การไม่เข้าเรียน การไม่ดูแลเครื่องใช้ส่วนตัวในเรือนนอน แต่งกายไม่เรียบร้อย การใช้จ่ายประจำวัน การไม่เชิ้อฟังกูรเรือนนอนทำให้สร้างความเดือนร้อนให้แก่ครอบครัวและเรือนนอน ไม่รับผิดชอบ

เขตพื้นที่ภายในโรงเรียนตามที่ได้รับมอบหมาย ไม่เข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวม โรงเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านบทบาทหน้าที่ของตนเอง 2) ด้านบทบาทหน้าที่ต่อ โรงเรียน 3) ด้านบทบาทหน้าที่ต่อโรงเรียน 4) ด้านบทบาทหน้าที่ต่อสังคม

โดยแต่ละด้านนั้นจัดกิจกรรมเพื่อปรับพฤติกรรม ดังนี้

1. ด้านบทบาทหน้าที่ต่อตนเอง จัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น นั่นคือ การรักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายให้ถูกระเบียบ มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย

2. ด้านบทบาทหน้าที่ต่อครอบครัว จัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ในการเป็นสมาชิกของครอบครัว และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น นั่นคือ เคารพเชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว

3. ด้านบทบาทหน้าที่ต่อโรงเรียน จัดกิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นนักเรียนที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น นั่นคือ รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย รักษาผลประโยชน์ของโรงเรียน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน รักษา ชื่อเสียงของโรงเรียน

4. ด้านบทบาทหน้าที่ต่อสังคม จัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น นั่นคือ การจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชน หรือสังคม รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี

ทีมวิจัยได้จัดลำดับปัญหาในแต่ละด้าน โดยจัดทำรูปแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย แผนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้และแบบการเรียนรู้ (ตั้งตารางและกิจกรรมการเรียนรู้)

ตารางที่ 2 การทบทวนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
1. เห็นคุณค่า ในตนเอง	รู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเอง ที่จะต้องปฏิบัติ ให้ลุล่วงไปได้ ด้วยดีและรู้จัก พฤติกรรมที่ แสดงออกถึง ความรู้สึก ผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น	1. รักษาความสะอาด ของร่างกาย แต่งกาย ให้ถูกระเบียบ 2. มีความอดทน ตั้งใจ ศึกษาเล่าเรียน ทำงาน ที่ได้รับมอบหมาย จนสำเร็จ 3. รู้จักประมาณตน ในการใช้จ่าย	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
2. สานสัมพันธ์ แห่งสายใย	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นสมาชิก ครอบครัวและ รู้จักพฤติกรรมที่ แสดงออก ถึงความรู้สึก ผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น	1. เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิก ในครอบครัว 3. รักษา เชิดชู ชื่อเสียง ของครอบครัว	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
3. โรงเรียน ของฉัน	รู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเอง ในการเป็น นักเรียนและรู้จัก พฤติกรรม ที่แสดงออก ถึงความรู้สึก ผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น	1. รักษาความสะอาด บริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2. รักษาผลประโยชน์ ของโรงเรียน 3. มีส่วนร่วมในกิจกรรม ของโรงเรียน 4. รักษา ชื่อเสียง ของโรงเรียน	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม

ตารางที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
4. แบ่งปัน เพื่อส่วนรวม	รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึก	1. จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3. รู้จัก หน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
	ฝึชชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น				

ทีมวิจัยนำรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ แล้วปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจากรอบที่ 1 ไปถึงรอบที่ 2 จนได้รูปแบบการเรียนรู้การตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

การดำเนินการตามรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของ เด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1

ทีมวิจัยที่ประกอบด้วยผู้ร่วมวิจัย จำนวน 5 คน จัดกลุ่มสนทนาเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2558 เพื่อติดตาม ประเมินผล สะท้อนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ภายหลังจัด กิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนกลุ่มเสี่ยง จำนวน 20 คน แสดงการทบทวนและปรับแผนพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ รอบที่ 1 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การทบทวนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
1. เห็นคุณค่า ในตนเอง	รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ ลุล่วงไปได้	1. รักษาความสะอาด ของร่างกายได้	3 มิย. 58- 31 กค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
	ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึก	2. แต่งกายตามระเบียบได้ 3. การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน 4. ขยันอดทนต่ออุปสรรค 5. ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จได้	3 มีย. 58- 31 กค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
2. สานสัมพันธ์ แห่งสายใย	รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัวและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น	1. เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 3. รักษา เชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว	3 มีย. 58- 31 กค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
3. โรงเรียน ของฉัน	รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น	1. รักษาความสะอาด บริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2. รักษาผลประโยชน์ของโรงเรียน 3. มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน 4. รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน	3 มีย. 58- 31 กค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
4. แบ่งปัน เพื่อส่วนรวม	รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองใน การเป็นสมาชิก พฤติกรรม ที่แสดงออก ของสังคม และรู้จักถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรมของ ส่วนรวม ชุมชน หรือสังคม 3. รู้จัก หน้าที่และ ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี	3 มีย. 58- 31 กค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม

1. กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง

กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 6 อย่าง คือ 1) รักษาความสะอาดของร่างกายได้ 2) แต่งกายตามระเบียบได้ 3) การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน 4) ขยันอดทนต่ออุปสรรค 5) ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จได้ 6) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่ เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 58 วัน และการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้นักเรียนแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ของ ตนเอง จากผลการสังเกตพฤติกรรม ดังนี้

“...นักเรียนสามารถชำระล้างร่างกายได้ด้วยตนเอง สามารถซักเสื้อผ้าให้สะอาดด้วยตนเอง ในวันเวลาเรียนปกตินักเรียนแต่งชุดตามที่โรงเรียนกำหนดในแต่ละวัน เช่น วันจันทร์ นักเรียน แต่งกายชุดนักเรียน วันอังคารนักเรียนแต่งกายด้วยเสื้อสีฟ้าราชประชา วันพุธนักเรียนแต่งกาย ด้วยชุดลูกเสือเนตรนารี วันพฤหัสบดีนักเรียนแต่งกายด้วยชุดวอร์ม กางเกงดำ เสื้อเทา-แดง และวันศุกร์นักเรียนแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย ในวันเวลาเรียนตามปกตินักเรียนเริ่มเรียนในเวลา 08.30 น.-16.30 น. ตามตารางเรียนของแต่ละระดับชั้นนักเรียนมีความตั้งใจ และมุ่งมั่นใจใน การเรียน เช่น การนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน การจดบันทึกรายวิชาเรียนลงในสมุด เป็นต้น และเมื่อเกิดข้อสงสัยนักเรียนครุ่นคิดหาคำตอบ เมื่อไม่สามารถหาได้ จึงปรึกษากับครูประจำวิชา

จนนักเรียนเข้าใจและทำได้ มีรอยยิ้ม และเกิดประสบความสำเร็จที่มุ่งหวังไว้ อีกทั้งนักเรียนมีบัญชีรายรับ รายจ่ายในการใช้จ่ายเงินในชีวิตประจำวัน มีการออมเงินในแต่ละสัปดาห์ของธนาคารโรงเรียน มีการทำงานอาชีพของเรือนนอนร่วมกับสมาชิก ทุกวันเสาร์และนำเงินที่ได้มาฝากไว้ในบัญชีของตนเองอย่างต่อเนื่อง...” (ผู้วิจัยคนที่ 1)

2. กิจกรรมสถานสัมพันธ์แห่งสายใย

กิจกรรมสายสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัว และรู้จักพฤติกรรมในการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 58 วัน และการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้นักเรียนแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง จากผลการสังเกตพฤติกรรม ดังนี้

“...นักเรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะเคารพผู้ที่มีอายุมากกว่า ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว/ ในเรือนนอน เช่น เก็บอุปกรณ์ กวาดขยะ ช่วยทำแปลงผัก ปลูกพืชสวนครัว ทุกๆวันอาทิตย์ในกิจกรรมพัฒนาเรือนนอน ช่วยเหลือกิจกรรมที่สมาชิกในเรือนนอนปฏิบัติร่วมกัน รับฟังคำตักเตือน คำสั่งสอนของพ่อครู แม่ครู/ พ่อหอ แม่หอแล้วนำไปปฏิบัติ เช่น การแบ่งหน้าที่ในกลุ่มงานที่รับผิดชอบซึ่งหัวหน้ากลุ่มสามารถพาสมาชิกทำงานให้เรียบร้อยได้ โดยมีพ่อหอแม่หอตรวจหลังเสร็จงานนั้น ๆ ช่วยกันดูแลปกป้องชื่อเสียงของเรือนนอนที่ตนอยู่อาศัยไม่ให้ผู้อื่นมากล่าวหาได้ เช่น การทำความสะอาดโรงอาหารหรือบริเวณรอบ ๆ เรือนนอนให้สะอาดเสมอ ดูแลเปรียบเสมือนบ้านของตนเองไม่ให้สกปรก มีความสวยงามเหมือนกับเรือนนอนอื่น ๆ ที่มีการพัฒนาเรือนนอนอย่างต่อเนื่อง...” (ผู้วิจัยคนที่ 2)

3. กิจกรรมโรงเรียนของฉัน

กิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออก โดยมีหน้าที่ 4 อย่าง คือ 1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2) รักษาผลประโยชน์ของโรงเรียน 3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน 4) รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 58 วัน และการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้นักเรียนแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง จากผลการสังเกตพฤติกรรม ดังนี้

“...นักเรียนรักษาความสะอาดพื้นที่ที่รับผิดชอบของเรือนนอน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเรือนนอน การพัฒนาบริเวณส่วนกลางของเรือนนอน ให้สะอาดร่วมกับสมาชิก ช่วยกันพัฒนาจนสะอาด ในส่วนของบริเวณส่วนกลาง คือ บริเวณทำความสะอาดของโรงเรียนประจำเรือนนอนแต่ละเรือนนอน นอกเหนือจากพื้นที่ใกล้เคียงของเรือนนอน และยังช่วยเก็บอุปกรณ์ของโรงเรียนให้เรียบร้อย สะอาดอยู่เสมอ เช่น เครื่องครัวของโรงเรียนที่นักเรียนต้องมาช่วยแม่ครัวทำอาหารและล้างหม้อ ถาดอาหาร อุปกรณ์เครื่องครัวต่าง ๆ ตามเวรประจำเรือนนอนอีกด้วย นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมที่พอหือ แม่หือได้มอบหมายให้รับผิดชอบร่วมกับสมาชิกในกลุ่มนักเรียนสามารถบอกกล่าวเล่าสืบ ประชาสัมพันธ์ โรงเรียนให้กับผู้ปกครองและบุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงโรงเรียนของตนเองได้ จากการเข้ามาแวะเยี่ยมของบุคคลภายนอก...” (ผู้วิจัยคนที่ 3)

4. กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม

กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 58 วัน และการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้นักเรียนแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง จากผลการสังเกตพฤติกรรม ดังนี้

“...ในตอนเช้าของทุกวันนักเรียนมาเข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธงเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา เป็นประจำทุกวันตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ จากการเช็คเวลาเข้าร่วมกิจกรรมในบางสัปดาห์นั้น นักเรียนและคุณครูเรือนนอนครูเวรประจำวัน ร่วมด้วยช่วยกันกับชุมชนออกพัฒนาชุมชน ด้วยการร่วมกิจกรรมตามเทศกาลของชุมชน เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนไปร่วมล้างถ้วยล้างชาม กวาดลานวัด หรือในวันเข้าพรรษา แห่เทียนพรรษาเพื่อถวายเทียนในวัดใกล้สถานศึกษา แต่งกายด้วยชุดนักเรียนอย่างเรียบร้อยหรือชุดผ้าไทยตามที่โรงเรียนกำหนดได้อย่างดี...” (ผู้วิจัยคนที่ 4)

**การดำเนินการตามรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบต่อเด็ก
ด้อยโอกาส รอบที่ 2**

ทีมวิจัยที่ประกอบด้วยผู้ร่วมวิจัย จำนวน 5 คน จัดกลุ่มสนทนาเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2558 เพื่อติดตาม ประเมินผล สะท้อนและปรับเปลี่ยนพัฒนารูปแบบการเรียนภายหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้แก่นักเรียนกลุ่มเสี่ยง จำนวน 20 คน แสดงการทบทวนและปรับเปลี่ยนพัฒนารูปแบบการเรียน รอบที่ 2 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 4 การทบทวนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 2

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
1. เห็นคุณค่า ในตนเอง	รู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเอง ที่จะต้องปฏิบัติ ให้ลุล่วงไปได้ ด้วยดีและรู้จัก พฤติกรรมที่ แสดงออกถึง ความรู้สึก ผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น	1. รักษาความสะอาด ของร่างกาย แต่งกาย ให้ถูกระเบียบ 2. มีความอดทน ตั้งใจ ศึกษาเล่าเรียน ทำงาน ที่ได้รับมอบหมาย จนสำเร็จ 3. รู้จักประมาณตน ในการใช้จ่าย	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
2. สานสัมพันธ์ แห่งสายใย	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นสมาชิก ครอบครัวและ รู้จัก พฤติกรรม ที่แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. เคารพ เชื้อพ้องคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิกใน ครอบครัว 3. รักษา เชื้อชูชื่อเสียง ของครอบครัว	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม
3. โรงเรียน ของฉัน	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นนักเรียน และรู้จัก พฤติกรรมที่ แสดงออก ถึงความรู้สึก ผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น	1. รักษาความสะอาด บริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2. รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3. มีส่วนร่วมในกิจกรรม ของ โรงเรียน	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	วิธีเก็บข้อมูล
4. แบ่งปัน เพื่อส่วนรวม	รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองใน การเป็นสมาชิก ของสังคมและ รู้จักพฤติกรรม ที่แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรมของ ส่วนรวม ชุมชน หรือสังคม 3. รู้จัก หน้าที่และ ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี	2 สค. 58- 31 สค. 58	ผู้วิจัย	แบบสังเกต พฤติกรรม

1. กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง

กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหา ที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 3) รู้จักประมาณตน ในการใช้จ่าย ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึง 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 29 วัน

2. กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย

กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ในการเป็นสมาชิกครอบครัวและรู้จักพฤติกรรมในการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อ ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2) ช่วยเหลือ สมาชิกในครอบครัว 3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูล โดยใช้แบบสังเกต พฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึง 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 29 วัน

3. กิจกรรมโรงเรียนของฉัน

กิจกรรมโรงเรียนของฉันเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออก โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน

3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึง 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 29 วัน

4. กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม

กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึง 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 29 วัน

การจัดทำแบบการเรียนรู้มีเนื้อหา ดังนี้ 1) ด้านนอกแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วยรหัสนักเรียน ประจำวัน วันที่ เดือน ปี ในภาพรวมนี้นักเรียนจะระบุหน้าที่ของฉันทันทีทำวันนี้ทั้งหมด 4 กิจกรรม ระบุสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามกิจกรรม 4 กิจกรรม 2) ด้านในแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรม คำชี้แจง ภาพประกอบเป็นเพศชายหรือเพศหญิง กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ ตามจำนวนหน้าที่แต่ละกิจกรรม ผลจากการปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม มีภาพการ์ตูนเพื่อสื่อถึงเพศชายและเพศหญิง มีจำนวนทั้งหมด 5 หน้า ซึ่งแบ่งครึ่งกระดาษ A4 แนวนอนในแต่ละกิจกรรม และจัดการเรียนรู้เป็นไปตามกิจวัตรประจำวันของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ดังนี้

เวลา 05.00 น.	การออกกำลังกายตอนเช้า
เวลา 05.30 น.	การพัฒนาเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมาย
เวลา 06.00 น.	การอาบน้ำแต่งตัว
เวลา 07.00 น.	การรับประทานอาหารเช้า
เวลา 08.00 น.	การร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง
เวลา 08.40 น.	เข้าเรียนภาคเช้า
เวลา 12.00 น.	การรับประทานอาหารกลางวัน
เวลา 13.00 น.	เข้าเรียนภาคบ่าย
เวลา 15.30 น.	การเข้าร่วมกลุ่มฝึกอาชีพ
เวลา 16.00 น.	การพัฒนาเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมาย
เวลา 17.00 น.	การรับประทานอาหารเย็น
เวลา 18.00 น.	การเข้าแถวตอนเย็น
เวลา 18.20 น.	การอาบน้ำ

เวลา 19.00 น.	พร้อมกันที่หอพัก อบรม ร้องเพลงมาร์ช พ่อแห่งแผ่นดิน ภูมิพลแห่งแผ่นดิน สวดมนต์ยาว เพลงสรรเสริญพระบารมี
เวลา 20.30 น.	การเข้านอน/ อ่านหนังสือ/ ทำการบ้าน
วันเสาร์	ภาคเช้า การพัฒนาเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ ภาคบ่าย การเข้าร่วมกลุ่มฝึกอาชีพ
วันอาทิตย์	ภาคเช้า การพัฒนาเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ ภาคบ่าย การเข้าร่วมกลุ่มฝึกอาชีพ

จากผลการสังเกตพฤติกรรม รอบที่ 2 ดังนี้

“...ตื่นนอนเวลา 05.00 น. นักเรียนลุกแต่เช้าพร้อมเพื่อน ออกกำลังกายตอนเช้าด้วยความตั้งใจ วิ่งออกกำลังกายอย่างขะมักเขม้น มีความตื่นตัว หลังจากช่วงเวลาดังกล่าว นักเรียนร่วมด้วยช่วยกันเพื่อร่วมกลุ่มพัฒนาเขตพื้นที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยทำความสะอาด กวาดเศษใบไม้ เก็บขยะ ล่องน้ำและบางวัน มีหน้าที่ช่วยแม่ครัวเป็นลูกมือในการทำกับข้าว เพื่อเป็นอาหารเช้าของนักเรียนทั้งโรงเรียนนักเรียนสามารถตื่นขึ้นมากลื่นปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับกลุ่มสมาชิกตั้งแต่เวลา 04.40 น. มีความอดทน มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน และนักเรียนยังทำหน้าที่ทำความสะอาดเครื่องครัวหลังจากช่วยเป็นลูกมือแม่ครัวทำอาหารเสร็จแล้ว ซึ่งเป็นการรักษาทรัพย์สินของโรงเรียน รักษาผลประโยชน์ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยพร้อมใช้งานอยู่ตลอด...” (ผู้วิจัยคนที่ 1)

“...ในช่วงเวลา 06.00 น. นักเรียนอาบน้ำแต่งตัว รักษาความสะอาดของร่างกายอย่างเรียบร้อย และแต่งกายถูกระเบียบตามที่โรงเรียนกำหนดในแต่ละวันก่อนจะออกมารับประทานอาหารเช้า นักเรียนรอเพื่อนร่วมเรือนนอนเพื่อออกมาทานอาหารเช้าด้วยกันทั้งหมดในเรือนนอนที่โรงอาหารของโรงเรียนและไม่เกินเวลา 06.45 น. เพื่อเช็คยอดรวมโดยครูเวรประจำวันจะเช็คจำนวนนักเรียนอีกครั้งก่อนรับประทานอาหารเช้า เมื่อทุกเรือนนอนพร้อมรับประทานทุกคนจะกล่าวคำพิจารณาอาหาร ซึ่งเป็นคำขอบคุณโรงเรียน ครู แม่ครัว ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการทำอาหารครั้งนี้ เมื่อรับประทานอาหารเช้าเสร็จนักเรียนจะร่วมกันทำความสะอาดที่นั่งสำหรับทานอาหารตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย นักเรียนช่วยเหลือกันสมาชิกในกลุ่ม จนสะอาดและไปเข้าแถวหน้าเสาธงเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์...” (ผู้วิจัยคนที่ 2)

“...ในช่วงเวลา 08.40 น. ถึงเวลา 15.30 น. นักเรียนเข้าเรียนตามปกติ ด้วยความอยากรู้ อยากเรียน เพื่อให้ตนเองมีพัฒนาการเรียนรู้จากครูผู้สอน นักเรียนเกิดความสงสัยและกล้าแสดงออกโดยการเข้าไปถามครู จนเข้าใจและทำการบ้านได้ นักเรียนเชื่อฟังคำสอนของครูผู้สอนจึงสามารถทำการบ้านงานได้จนสำเร็จถึงแม้งานบางครั้งเกิดข้อสงสัย นักเรียนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นกล้าถามเพื่อหาคำตอบจนถูกต้อง และทุกวันศุกร์นักเรียนทุกคนจะเข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระทุกสุดสัปดาห์ก่อนจะเลิกเรียน...” (ผู้วิจัยคนที่ 3)

“...ทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์นั้นนักเรียนจะทำกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนและเรือนนอน ทุกเรือนนอน ทุกคนจะร่วมกิจกรรมของส่วนรวมและประกอบอาชีพของเรือนนอน ซึ่งนักเรียน ที่ศึกษานั้นร่วมกับสมาชิกจะประกอบอาชีพเรือนนอน สามารถสร้างรายได้ให้กับเรือนนอน รู้จัก รายรับ รายจ่ายและฝากเงินเข้าบัญชีธนาคาร โรงเรียนเพื่อเป็นเงินทุนการศึกษาของนักเรียนเอง อีกทั้งยังสร้างชื่อเสียงของเรือนนอนด้วย เมื่อนักเรียนสร้างรายได้ให้กับเรือนนอน นอกจากการทำ อาชีพเรือนนอนแล้ว ยังปลูกพืชผักสวนครัว ในบริเวณรอบเรือนนอน สามารถนำส่งขายให้กับ โรงครัวและสร้างรายได้เพิ่มเติมให้กับเรือนนอนอีกทาง...” (ผู้วิจัยคนที่ 4)

การประเมินประสิทธิภาพของการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง

ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ทีมวิจัยร่วมกันประเมินผลรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของ เด็กด้อยโอกาส ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 จากการร่างรูปแบบ การเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส นำมาทดลองใช้ มีการสังเกต ติดตามและประเมินผลสะท้อนกลับ เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาสอย่างต่อเนื่อง จากรอบที่ 1 ไปสู่อ้อมที่ 2 จนได้รูปแบบที่มีประสิทธิภาพ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และบันทึก พบการเปลี่ยนแปลง ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1-2

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดที่ 1	ตัวชี้วัดที่ 2	วิธีการเก็บ ข้อมูล
		(2 มิถุนายน 58)	(1 สิงหาคม 58)	
1. เห็นคุณค่า ในตนเอง	รู้จักบทบาท	1. รักษาความสะอาดของ	1. รักษาความสะอาดของ	บันทึก สังเกต
	หน้าที่ของตนเอง	ร่างกายได้	ร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ	
	ที่จะต้องปฏิบัติ	2. แต่งกายตามระเบียบได้	2. มีความอดทน ตั้งใจ	
	ให้ลุล่วงไปได้	3. การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน	ศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่	
	ด้วยดี และรู้จัก	4. ขยันอดทนต่ออุปสรรค	ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ	
	พฤติกรรมที่	5. ทำงานที่ได้รับ	3. รู้จักประมาณตนใน	
แสดงออกถึง	มอบหมายให้สำเร็จได้	การใช้จ่าย		
ความรู้สึก	6. รู้จักประมาณตนใน			
ผิชอบต่อปัญหา	การใช้จ่าย			
ที่จะเกิดขึ้น				

ตารางที่ 5 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดที่ 1 (2 มิถุนายน 58)	ตัวชี้วัดที่ 2 (1 สิงหาคม 58)	วิธีการเก็บ ข้อมูล
2. สานสัมพันธ์ แห่งสายใย	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นสมาชิก ครอบครัวและ รู้จักพฤติกรรม ที่แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิก ในครอบครัว 3. รักษา เชิดชู ชื่อเสียง ของครอบครัว	1. เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิก ในครอบครัว 3. รักษา เชิดชู ชื่อเสียง ของครอบครัว	บันทึก สังเกต
3. โรงเรียน ของฉัน	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นนักเรียน และรู้จัก พฤติกรรมที่ แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. รักษาความสะอาด บริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2. รักษาผลประโยชน์ ของโรงเรียน 3. มีส่วนร่วมในกิจกรรม ของโรงเรียน 4. รักษาชื่อเสียงของ โรงเรียน	1. รักษาความสะอาด บริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2. รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3. มีส่วนร่วมในกิจกรรม ของโรงเรียน	บันทึก สังเกต
4. แบ่งปันเพื่อ ส่วนรวม	รู้จักบทบาท หน้าที่ ของตนเองใน การเป็นสมาชิก ของสังคมและ รู้จักพฤติกรรมที่ แสดงออกถึง ความรู้สึกผิด ชอบต่อปัญหาที่ จะเกิดขึ้น	1. จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรม ของส่วนรวม ชุมชนหรือ สังคม 3. รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติ หน้าที่ พลเมืองที่ดี	1. จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรม ของส่วนรวม ชุมชนหรือ สังคม 3. รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติ หน้าที่ พลเมืองที่ดี	บันทึก สังเกต

การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ในรอบที่ 1 ถึงรอบที่ 2 มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแบบวงจรขดลวด จนเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นทั้ง 4 ด้านต่อตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และสังคม จากการสังเกตพฤติกรรม พบว่า ผลจากการปฏิบัติทั้ง 4 กิจกรรม ทำให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการปฏิบัติตนจากรูปแบบการเรียนรู้ ดังคำกล่าว

“...กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง ทำให้หนูได้เข้าใจการทำหน้าที่ของตัวเอง เป็นคนที่มีระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้น ทำความสะอาดร่างกาย ซักเสื้อผ้าของตัวเอง ให้สะอาดเรียบร้อย ที่สำคัญมีความอดทนต่ออุปสรรคมากยิ่งขึ้น...”

“...กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง ทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สะอาดสะอาด มีระเบียบวินัย มีความขยัน รู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ยังทำให้ตัวเองมีความประหยัดอดออมเพื่ออนาคตของตนเอง...”

“...กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง ทำให้ตัวเองรู้จักหน้าที่ตัวเองชัดเจนมากยิ่งขึ้น เห็นถึงหมายของตนเองที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์หลายๆอย่างได้ รู้จักช่วยเหลือตนเอง ไม่สร้างความสะดวกสบายให้ผู้อื่น มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงเนื่องจากทำความสะอาด ทั้งซักผ้า แต่งกายให้สะอาด เรียบร้อย ตั้งใจเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยความอดทนและมุ่งมั่นให้สำเร็จ ตามที่ได้รับหน้าที่ของนักเรียน...”

“...กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ทำให้เป็นคนดี ประพฤติปฏิบัติดี รู้จักช่วยเหลือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสุข เป็นที่รักของคนในครอบครัว...”

“...กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ทำให้หนูรักครอบครัว แม่หอ พ่อครูแม่ครูที่ดูแลพวกเรตลอด 24 ชั่วโมง เมื่อปฏิบัติตามคำสอนของท่านแล้ว เกิดความสำเร็จและเป็นสิ่งที่ดีกับตัวหนูมาก เช่น หนูช่วยเหลือเพื่อนร่วมหอนอน ทำความสะอาดและช่วยเหลือเพื่อนเวลาที่เขาไม่สบาย หนูได้รับความชมจากเพื่อนคนอื่น ทำให้หนูมีกำลังใจในการปฏิบัติตัวและศรัทธาในคำสอนของแม่หอ และยังมีเรื่องการเรียนที่ทำให้หนูได้รับความชมจากการทำการบ้านเสร็จเรียบร้อยและช่วยคุณครูทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน คุณครูบอกหนูว่าเป็นคนมีจิตอาสา และประพฤติตนแตกต่างจากเดิมจากแต่ก่อนไม่เคยได้มาช่วยเหลือคนอื่น ๆ นอกจากตัวเองเลย...”

“...กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ทำให้หนูรักพ่อหอแม่หอ พ่อครูแม่ครู ที่ทำให้หนูมีกำลังใจในการทำหน้าที่ของตนเอง คอยชี้แนะอบรมสั่งสอนให้พวกเราเป็นคนดีอยู่ตลอดเวลา หนูได้ช่วยเหลือสมาชิกในหอนอน ช่วยกันทำความสะอาดให้เรียบร้อย ทั้งเวรโรงอาหาร รอบบริเวณหอนอน ทุก ๆ พื้นที่ที่แม่หอแบ่งให้ทำ ช่วยเหลือเพื่อนเวลาเพื่อนมีปัญหา ช่วยเหลือน้องเวลาน้องทำการบ้านไม่ได้ ทำให้แม่หอชื่นชมและเพื่อน ๆ สมาชิกในหอนอนด้วย...”

“...กิจกรรมโรงเรียนของฉัน ทำให้โรงเรียนน่าอยู่ สะอาดสะอาด อ่าน เรียบร้อย ในห้องเรียน ก็มีระเบียบเรียบร้อย กิจกรรมในโรงเรียนผลตอบรับจากสมาชิกในโรงเรียนดี และโรงเรียนมีชื่อเสียงไปยังหน่วยงานอื่น ๆ...”

“...กิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมที่ผมต้องทำเป็นประจำ กิจกรรมนี้ทำให้ผมได้รู้จักบุญคุณของโรงเรียนที่ทำให้ผมมาอาศัยจนเติบโตใหญ่ในทุก ๆ วันนี่ พวกเราช่วยกันพัฒนาโรงเรียนร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ จนทำให้โรงเรียนได้รับคำชมจากหน่วยงานภายนอกและมีโรงเรียนอื่น ๆ มาศึกษาดูงานด้วย เพราะผมทำงานอาชีพที่โรงเรียนใจไม่โกงของโรงเรียน ทำให้ผมภาคภูมิใจในตนเองเป็นอย่างมากที่ได้ช่วยเหลือโรงเรียนในสิ่งที่พวกผมทำได้...”

“...กิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ผมรักโรงเรียนเป็นอย่างมาก จากที่ผมเคยไม่ค่อยใส่ใจในการปฏิบัติตัวต่อโรงเรียนเพราะคิดว่าโรงเรียนทุกโรงเรียนเป็นที่ให้เราได้เรียนอยู่แล้ว แต่กิจกรรมนี้ทำให้ผมได้รู้ถึงบุญคุณของโรงเรียน ผมจึงเข้าร่วมงานอาชีพของโรงเรียนเป็นโรงสีข้าว สีข้าวแล้วส่งให้โรงครัว และปลูกผักกับเพื่อนร่วมหออ่อนส่งให้โรงครัว ทำให้โรงเรียนมีอาหารผลิตจากฝีมือนักเรียน ที่โรงเรียนเป็นแหล่งให้เรียนรู้ในงานฝีมือด้วยตัวเอง ที่สำคัญยังมีหน่วยงานภายนอกมาดูงาน เพราะโรงเรียนของเรามีกิจกรรมอาชีพมากมายที่น่าสนใจ...”

“...กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม ให้หนูมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักในแผ่นดิน มีการช่วยเหลือและเข้าร่วม กิจกรรมในสังคมให้ดี ทำให้เป็นคนที่มีจิตอาสา มีความเสียสละช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน...”

“...กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ผมได้รู้จักการเสียสละต่อเพื่อนร่วมโรงเรียนและสังคม ผมเรียนลูกเสือราชาประชา พ่อครูพาผมไปช่วยชุมชนพัฒนาหมู่บ้านและวัด กวาด และฉางหญ้าให้สะอาด และได้รับน้ำใจจากคนในหมู่บ้านโดยมีน้ำดื่ม น้ำหวาน ขนม มาช่วยหนุนอีกแรง เป็นสิ่งที่ผมภูมิใจในกิจกรรมหนึ่งจากกิจกรรมความรับผิดชอบทั้งหมดที่แม่สวนีย์พาพวกผมร่วมกิจกรรม...”

“...กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่พวกผมได้ร่วมกันช่วยเหลือพ่อครูแม่ครู ในการพัฒนาโรงเรียนและออกพัฒนาชุมชน บางครั้งได้ไปร่วมงานที่วัดในช่วงเช้าพรรษาหรือวันอาทิตย์ที่พ่อห่อพาลูกไปพัฒนาลานวัดในหมู่บ้าน พวกเราซาบซึ้งในการร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก รู้สึกมีความสุขเมื่อได้ยินคำชื่นชมจากชาวบ้านเขาพูดคุยกันว่านักเรียนกลุ่มนี้มีน้ำใจ มีจิตอาสา มาทำความสะอาดหมู่บ้านดีมากเลย อยากให้มาแบบนี้อีก...”

การสังเคราะห์การสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส

ตารางที่ 6 ผลการสังเคราะห์ของรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
ของเด็กด้อยโอกาส รอบที่ 1-2

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดที่ 1 (2 มิถุนายน 58)	ตัวชี้วัดที่ 2 (1 สิงหาคม 58)	ผลจากการปฏิบัติ
1. เห็นคุณค่า ในตนเอง	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองที่จะต้อง ปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ ด้วยดีและรู้จัก พฤติกรรมที่แสดงออก ถึงความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น	1. รักษา ความสะอาดของ ร่างกายได้ 2. แต่งกายตาม ระเบียบได้ 3. การตั้งใจศึกษา เล่าเรียน 4. ขยันอดทน ต่ออุปสรรค 5. ทำงานที่ได้รับ มอบหมายให้ สำเร็จได้ 6. รู้จักประมาณตน ในการใช้จ่าย	1. รักษา ความสะอาดของ ร่างกาย แต่งกาย ถูกระเบียบ 2. มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับ มอบหมายจนสำเร็จ 3. รู้จักประมาณตน ในการใช้จ่าย	รู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเอง ชัดเจน มีความ สำคัญและคุณค่า ตน มีสุขภาพ แข็งแรง มีความ อดทน รู้จักอด ออม มุ่งมั่นใน ทุกสิ่ง เพื่อให้เกิด ผลสำเร็จ
2. สานสัมพันธ์ แห่งสายใย	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นสมาชิก ครอบครัวและรู้จัก พฤติกรรมที่ แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิก ในครอบครัว 3. รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของ ครอบครัว	1. เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2. ช่วยเหลือสมาชิก ในครอบครัว 3. รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของ ครอบครัว	รู้จักบทบาท หน้าที่ของ การเป็นสมาชิก ในครอบครัว เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน ช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของ ครอบครัว

ตารางที่ 6 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดที่ 1 (2 มิถุนายน 58)	ตัวชี้วัดที่ 2 (1 สิงหาคม 58)	ผลจากการปฏิบัติ
3. โรงเรียน ของฉันท	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นนักเรียน และรู้จักพฤติกรรม ที่แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. รักษาความ สะอาดบริเวณที่ ได้รับมอบหมาย 2. รักษา ผลประโยชน์ของ โรงเรียน 3. มีส่วนร่วมใน กิจกรรมของ โรงเรียน 4. รักษาชื่อเสียง ของโรงเรียน	1. รักษา ความสะอาดบริเวณ ที่ได้รับมอบหมาย 2. รักษา ผลประโยชน์ ชื่อเสียงของ โรงเรียน 3. มีส่วนร่วมใน กิจกรรมของ โรงเรียน	รู้จักบทบาท หน้าที่ของ การเป็นนักเรียน ให้ปฏิบัติตน ตามที่ได้รับ ช่วยเหลือ ส่วนรวม รักษา ชื่อเสียงและ ผลประโยชน์ ของโรงเรียน
4. แบ่งปันเพื่อ ส่วนรวม	รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองใน การเป็นสมาชิกของ สังคมและรู้จัก พฤติกรรมที่ แสดงออกถึง ความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะ เกิดขึ้น	1. จงรักภักดีต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรม ของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3. รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี	1. จงรักภักดีต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ร่วมกิจกรรม ของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3. รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี	รู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเอง ในการเป็นสมาชิก ของสังคม ช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกัน และกัน ศรัทธา รักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์

สรุปผลการศึกษา

การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่นในครั้งนี้ เป็นการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ โดยการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชามติ แบบสัมภาษณ์ แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา และการบันทึกเสียง/ ภาพของผู้ให้ข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครูบุคลากรของโรงเรียนจำนวน 46 คน แล้วนำ

ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยทีมวิจัยร่วมกันสรุปจัดลำดับปัญหาวางแผนการสร้างรูปแบบการเรียน
 ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 แบบมีส่วนร่วม จนได้รายชื่อนักเรียนกลุ่มเสี่ยงจำนวน 20 คน แผนการเรียนรู้และกิจกรรม
 การเรียนรู้เพื่อนำไปปรับพฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วย 4 กิจกรรม ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อ
 ตนเอง จัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว จัดกิจกรรม
 สานสัมพันธ์แห่งสายใย 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน จัดกิจกรรมโรงเรียนของฉัน
 และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม จัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม

จากกลุ่มตัวอย่างที่โรงเรียนคัดเลือกนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องความรับผิดชอบของ
 โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น จำนวน 20 คน ทีมวิจัยร่วมกันดำเนินการ
 ตามแผนการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ โดยนำรูปแบบการเรียน
 และกิจกรรมที่กำหนดไปใช้ในรอบที่ 1 เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม
 พ.ศ. 2558 จำนวน 58 วัน โดยนำแผนรูปแบบการเรียนไปสู่การปฏิบัติ ทีมวิจัยร่วมกันสังเกต
 พฤติกรรม ติดตามและประเมินผล การดำเนินงานและร่วมกันสะท้อนกลับเพื่อนำผลไปใช้ใน
 การดำเนินการและปฏิบัติในรอบที่ 2 เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม
 พ.ศ. 2558 จำนวน 29 วัน ทีมวิจัยร่วมกันสังเกต ติดตาม ประเมินผลและสะท้อนกลับในรอบที่ 2
 จนได้รูปแบบการเรียนที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการวางแผนและการดำเนินการตามแผนที่วางไว้กับจำนวน
 นักเรียนกลุ่มเสี่ยงจำนวน 20 คน โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยการสัมภาษณ์ การสนทนา
 กลุ่ม การสังเกตพฤติกรรม บันทึกเสียงและภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ติดตามและประเมินผล
 ในทุกขั้นตอน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ มีการย่อยข้อมูล เรียงร้อยความสัมพันธ์ของข้อมูล จนกระทั่ง
 ข้อมูลอิมตัว ทำให้สามารถประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความ
 รับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส พบว่า รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของ
 เด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุ
 เคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่นในการวิจัยครั้ง ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อ
 ตนเอง โดยจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาท
 หน้าที่ ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึก
 รับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1.1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ
 1.2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 1.3) รู้จักประมาณตน
 ในการใช้จ่าย 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย
 เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัว

และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 2.1) เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2.2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 2.3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของ ครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของนักเรียน เป็นกิจกรรม การเรียนรู้ให้นักเรียน ได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นนักเรียนและรู้จักพฤติกรรม ที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 3.1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับ มอบหมาย 3.2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3.3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียน ได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม และรู้จักพฤติกรรมที่ แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 4.1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4.2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 4.3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี

จากผลการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ของเด็กด้อยโอกาส ทีมวิจัยได้ร่วมกันสังเคราะห์รูปแบบการเรียนทุกขั้นตอนของการวิจัย โดยปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมเพื่อปรับพฤติกรรมของนักเรียน ทั้ง 4 กิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรม ตัวชี้วัดที่ 1 (รอบที่ 1) และตัวชี้วัดที่ 2 (รอบที่ 2) นำไปดำเนินการปฏิบัติกับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง จำนวน 20 คน จนได้ผลการปฏิบัติในแต่ละกิจกรรมดังนี้ ดังนี้ 1) กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจน มีความสำคัญและคุณค่าตน มีสุขภาพแข็งแรง มีความอดทน รู้จักอดออม มุ่งมั่นในทุกสิ่งเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ 2) กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในครอบครัว เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน ช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของครอบครัว 3) กิจกรรมโรงเรียนของนักเรียน ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาท หน้าที่ของการเป็นนักเรียนให้ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย ช่วยเหลือส่วนรวม รักษา ชื่อเสียง และผลประโยชน์ของโรงเรียน และ 4) กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมทำให้นักเรียนรู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน ศรัทธา รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส และเพื่อประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ระยะแรกเป็นการเตรียมก่อนการวิจัย โดยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง ศึกษาบริบท สร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียน นักเรียน สร้างเครือข่ายทีมงานวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา สัมภาษณ์คณะครู และผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียน หลังจากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 1998) ประกอบด้วย กระบวนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Act) การสังเกต ติดตามและประเมินผล (Observe) และการสะท้อนกลับ (Reflect) เป็นวงจรของการพัฒนาแบบขดลวดอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. พื้นที่ที่ศึกษา ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น เนื่องจากผู้วิจัยมีความรู้และความเข้าใจบริบท และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาการศึกษา และได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยเรื่องนี้ ติดตามผลการวิจัยได้สะดวก

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มแกนนำผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ประกอบด้วย รองผู้อำนวยการบริหารงานฝ่ายวิชาการหรือหัวหน้างานฝ่ายวิชาการ คณะครูและผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 นักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ได้รับการคัดเลือกที่โรงเรียนเห็นสมควรต้องหาวิธีแก้ไขเพื่อปรับพฤติกรรมให้ดีขึ้น

3. การเก็บข้อมูลเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา (Focus-group discussion) การสังเกตพฤติกรรมและการจดบันทึก

4. การประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องพร้อม กับเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก จัดกลุ่มสนทนา สังเกตพฤติกรรมและบันทึก แล้วจัดหมวดหมู่ของข้อมูล มีการย่อยข้อมูลหรือลดทอนข้อมูลเพื่อนำมาเป็นรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ระหว่างดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนนั้น ทำการเก็บข้อมูลเรียงร้อย

ความสัมพันธ์ของข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลในตัว ทีมวิจัยร่วมกันสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ในรอบที่ 1 โดยร่วมวางแผนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ นำแผนไปสู่การปฏิบัติโดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากโรงเรียน ร่วมกันสังเกตติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้น และร่วมกันสะท้อนกลับผลการดำเนินงาน นำผลการประเมินไปใช้ในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ในรอบที่ 2 แล้วพัฒนาอย่างต่อเนื่องแบบวงจรขดลวดจนได้รูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

สรุปผลการวิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยพบปรากฏการณ์ของการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
2. การประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

ของเด็กด้อยโอกาส

1. การสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ผลการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส พบว่า รูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยทีมวิจัยประกอบด้วยผู้ร่วมวิจัย จำนวน 4 คน จัดกลุ่มสนทนาเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 58 วัน เพื่อติดตาม ประเมินผล สะท้อนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ภายหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จำนวน 4 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง 2) กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย 3) กิจกรรมโรงเรียนของฉัน และ 4) กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม นำไปใช้กับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง จำนวน 20 คนในรอบที่ 1 และนำผลการประเมินรอบที่ 1 ไปวิเคราะห์ ปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปใช้ในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ในรอบที่ 2 โดยจัดกลุ่มสนทนาเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 รวมเป็นจำนวนวันที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้น 29 วัน รวมจำนวนวันทั้งสิ้น 87 วัน เก็บข้อมูล โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อติดตาม ประเมินผล สะท้อนและปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ภายหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถแสดงการปรับแผนพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แล้วพัฒนาอย่างต่อเนื่องแบบวงจรขดลวด จนได้รูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสมีลักษณะ ดังนี้

1.1 กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง

กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย

1.2 กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย

กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัวและรู้จักพฤติกรรมในการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว

1.3 กิจกรรมโรงเรียนของฉัน

กิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออก โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

1.4 กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม

กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี

การจัดทำแบบการเรียนรู้มีเนื้อหา ดังนี้ 1) ด้านนอกแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย รหัสนักเรียน ประจำวัน วันที่ เดือน ปี ในภาพรวมนี้นักเรียนจะระบุหน้าที่ของฉันทที่ทำวันนี้ทั้งหมด 4 กิจกรรม ระบุสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามกิจกรรม 4 กิจกรรม 2) ด้านในแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรม คำชี้แจง ภาพประกอบเป็นเพศชายหรือเพศหญิง กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ ตามจำนวนหน้าที่แต่ละกิจกรรม ผลจากการปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม มีภาพการ์ตูนเพื่อสื่อถึงเพศชายและเพศหญิง มีจำนวนทั้งหมด 5 หน้า ซึ่งแบ่งครึ่งกระดาษ A4 แนวนอน ในแต่ละกิจกรรม และจัดการเรียนรู้เป็นไปตามกิจวัตรประจำวันของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

2. การประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ผลจากการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส จากการสังเกตพฤติกรรม การบันทึกเสียงและภาพ การเก็บข้อมูล ติดตาม และประเมินผลในทุกขั้นตอน สามารถสรุปได้ ดังนี้

รูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่นในการวิจัยครั้ง ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย ผลการประเมิน พบว่า นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจนมีความสำคัญและคุณค่าตน มีสุขภาพแข็งแรง มีความอดทน รู้จักถ่อมตน มุ่งมั่นในทุกสิ่ง เพื่อให้เกิดผลสำเร็จ

2.2 ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัวและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบ ต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว ผลการประเมิน พบว่า นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในครอบครัว เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอนช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของครอบครัว

2.3 ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นนักเรียน และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ผลการประเมินพบว่า นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นนักเรียนให้ปฏิบัติตามที่ได้รับช่วยเหลือส่วนรวม รักษา ชื่อเสียง และผลประโยชน์ของโรงเรียน

2.4 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา

พระมหากษัตริย์ 2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี ผลการประเมินพบว่า รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน ศรัทธา รักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์

สรุปรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้ กระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

1. การสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ คือ 1.1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 1.2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 1.3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ คือ 2.1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2.2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 2.3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉัน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ คือ 3.1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 3.2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3.3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ คือ 4.1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4.2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 4.3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี

2. ประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส จากการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส นั้นทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ประกอบด้วย รูปแบบการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจนมีความสำคัญและคุณค่าตน มีสุขภาพแข็งแรง มีความอดทน รู้จักอดออม มุ่งมั่น ในทุกสิ่งเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในครอบครัว เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน ช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉัน ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นนักเรียนให้ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย ช่วยเหลือส่วนรวม รักษา ชื่อเสียงและผลประโยชน์ของโรงเรียน และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน ศรัทธา รักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์

อภิปรายผล

จากการศึกษาการวิจัยการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น มีผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ควรอภิปราย ดังนี้

1. ด้านการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส ผลการวิจัยพบว่า

การสร้างรูปแบบการเรียนได้ร่วมประชุมครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมเพื่อปรึกษาหารือ ประเด็นปัญหาของนักเรียน โดยใช้แนวทางการจัดกลุ่มสนทนาในการสัมภาษณ์เพื่อร่วมแก้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ หาวิธีการในการสร้างรูปแบบการเรียน ร่วมกับทีมวิจัย ตั้งแต่เริ่มระบุปัญหาและหาวิธีสร้างรูปแบบการเรียนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันจนสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับสุภางค์ จันทวานิช (2549) ที่กล่าวว่า แนวคิดของการร่วมปฏิบัติการ (Action) และการมีส่วนร่วม (Participation) นั้น ประกอบด้วยวิธีเริ่มแรกตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการเพื่อวางแผนหาวิธีการ การติดตามผลจนถึงขั้นประเมินผล สอดคล้องกับฉวีวรรณ เฟื่องดี (2549, หน้า 19) ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยกลุ่มบุคคลหรือองค์กร โดยมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมิน เพื่อปรับปรุงพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่กลุ่มต้องการพัฒนา ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน สอดคล้องกับนลินี กังศิริกุล (2547, หน้า 3) ที่กล่าวว่า กระบวนการแสวงหาความรู้ร่วมกันของผู้คนต่าง ๆ โดยยึดหลักของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบจากสิ่งที่คิดร่วมกันทำงานร่วมกันและตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น มีความชัดเจน ทั้งแผนการเรียนรู้และกิจกรรมสำหรับการปรับพฤติกรรมของนักเรียน โดยการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียน

ในการสร้างรูปแบบการเรียนนั้น สามารถจัดได้หลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสถานศึกษาเลือกรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน ในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสดงความรู้สึก เจตคติ พฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งเป็นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective domain) สอดคล้องกับทิสนา เขมมณี (2550, หน้า 7) ที่กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนเน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องยากแก่การพัฒนาหรือปลูกฝัง การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่เพียงช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มักไม่เพียงพอต่อการช่วยผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักการและวิธีการอื่น ๆ แต่ด้วยความต้องการ การแก้ปัญหาให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา

พฤติกรรม เพื่อนักเรียนสามารถดำรงตนให้อยู่ในโรงเรียน สังคมและเพื่อน ๆ ได้ ผู้ร่วมวิจัยและคณะครู บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการสร้างรูปแบบการเรียนดังกล่าว จึงมีความมุ่งมั่นในการพัฒนานักเรียนเป็นอย่างยิ่ง และมีความจริงจังในการหาวิธีการปรับพฤติกรรมนักเรียนกลุ่มเสี่ยงดังที่ได้รับการคัดเลือกไว้

ด้วยสภาพแวดล้อมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น และครูบุคลากรทุกคน ช่วยกันดูแลนักเรียนอย่างจริงจัง มีความเอาใจใส่นักเรียนเปรียบเสมือนลูกตนเองสร้างทักษะชีวิตให้เห็นคุณค่าของตนเอง พยายามให้ความรู้ ถ่ายทอดเพื่อให้ให้นักเรียนได้รับรู้ถึงความสำคัญของตนเองซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้การปลูกฝังหรือการสร้างจิตสำนึกกับนักเรียนได้พัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น อีกทั้งการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนทั้งสภาพครอบครัว สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพการอบรมและอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนได้ศึกษาประวัตินักเรียนเป็นรายบุคคลอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับทฤษฎี ประสภกิติคุณ (2534) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่ผลต่อการรับรู้ส่งผลต่อการตระหนักรู้เช่นกัน ได้แก่ ประสภการณ์ที่มีต่อการเรียนรู้ ความเคยชินกับสภาพแวดล้อม ความใส่ใจและเห็นคุณค่าในเรื่องนั้น ๆ รูปแบบที่ทำให้เกิดความสนใจและระยะเวลาและความถี่ในการรับรู้ ถ้ามุขยได้รับรู้บ่อยครั้งเท่าใดหรือนานเท่าไรก็ยิ่งทำให้มีโอกาสเกิดความตระหนักรู้ได้มากขึ้น ในการวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในการจัดกิจกรรมการเรียน ใช้เวลาในการปรับพฤติกรรมนักเรียนเป็นเวลา 87 วัน ซึ่งนับว่าเป็นระยะเวลาเกือบ 3 เดือน นักเรียนมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและครู บุคลากรในโรงเรียน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการสร้างความตระหนักรู้ให้กับนักเรียนมากยิ่งขึ้น ในรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองนั้น รูปแบบการจัดทำแบบการเรียนรู้อประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้ 1) ด้านนอกแบบการเรียน ประกอบด้วย รหัสนักเรียน ประจำวัน วันที เดือน ปี ในภาพรวมนั้นนักเรียนจะระบุหน้าที่ของฉันทันทีทำวันนี้ทั้งหมด 4 กิจกรรม ระบุสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามกิจกรรม 4 กิจกรรม 2) ด้านในแบบการเรียน ประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรม คำชี้แจงภาพประกอบเป็นเพศชายหรือเพศหญิง กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ ตามจำนวนหน้าที่แต่ละกิจกรรม

ผลจากการปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม มีภาพการ์ตูนเพื่อสื่อถึงเพศชายและเพศหญิง มีจำนวนทั้งหมด 5 หน้า ซึ่งแบ่งครึ่งกระดาษ A4 แนวนอน ในแต่ละกิจกรรมและจัดการเรียนรู้เป็นไปตามกิจวัตรประจำวันของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นรูปแบบการเรียนที่มีทั้งหลักการเรียน วัตถุประสงค์ เป้าหมายการเรียน กิจกรรมของนักเรียนไว้อย่างชัดเจน มีรูปภาพประกอบทั้งชายและหญิงเพื่อให้นักเรียนสามารถระบายสีตกแต่งให้สวยงามได้เพราะเป็นเอกสารประกอบการเรียนของนักเรียนเอง รวมทั้งการระบุผลของการปฏิบัติกิจกรรมทั้ง 4 ด้าน ที่นักเรียนสามารถนำมาสรุปรวมเป็นสิ่งที่นักเรียนได้รับเป็น

การจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่มีองค์ประกอบสำคัญ และนำไปสู่เป้าหมายของกิจกรรมได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับทฤษฎี แจมมณี (2550, หน้า 4) ที่กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอน มีองค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น ๆ 2) การบรรยายและอธิบายสภาพของการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ 3) มีการจัดระบบ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบให้สามารถนำผู้เรียน ไปสู่เป้าหมายของกระบวนการนั้น ๆ และ 4) มีเทคนิคการสอนต่าง ๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในการสร้างรูปแบบการเรียนนั้นเพื่อแก้ปัญหาการรับผิดชอบของนักเรียน ให้นักเรียนมีความสนใจ ความตั้งใจด้วยความพากเพียรพยายาม ให้บรรลุเป้าหมายในหน้าที่ของตนเอง หรือตามภารกิจที่ตนเองได้รับมอบหมาย สอดคล้องกับวิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2524) ที่กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือ สิ่งที่ควบคู่ไปกับหน้าที่ เป็นคนตั้งใจ ด้วยความเพียรพยายามและยอมรับผลของการกระทำนั้น ตามภารกิจในหน้าที่ของตนให้สำเร็จ ล่วงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ โดยรูปแบบการเรียนตระหนักผู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสของ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่นนั้น ประกอบด้วย 4 ด้าน พร้อมด้วยการระบุหน้าที่ของนักเรียน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยจัดกิจกรรม เห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1.1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 1.2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 1.3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสามสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมที่ทำให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัว และรู้จักพฤติกรรมในการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 2.1) เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2.2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 2.3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียนกิจกรรมโรงเรียนของฉัน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออก โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 3.1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 3.2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3.3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนและ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ทำให้ นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยมีหน้าที่ 3 อย่าง คือ 4.1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4.2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 4.3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี

2. การประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ผลจากการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส สามารถสรุปได้ ดังนี้

รูปแบบการเรียนรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่นในการวิจัยครั้ง ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย ทำให้ผลการประเมินประสิทธิภาพด้านความรับผิดชอบต่อตนเองพบว่า นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจนมีความสำคัญและคุณค่าตน มีสุขภาพแข็งแรง มีความอดทน รู้จักอดออม มุ่งมั่นในทุกสิ่งเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ ดังคำกล่าว จากรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน “...กิจกรรมคุณค่าแห่งตนเอง ทำให้หนูได้เข้าใจการทำหน้าที่ของตัวเองชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำความสะอาดร่างกาย ซักเสื้อผ้าของตัวเอง ให้สะอาด ทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง เป็นคนขยัน ทำให้มีระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้น ยังทำให้ตัวเองมีความประหยัดอดออมเพื่ออนาคตของตนเอง ที่สำคัญมีความอดทนต่ออุปสรรคมากยิ่งขึ้น...”

2.2 ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกครอบครัว และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2) ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว 3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว ทำให้ผลการประเมินประสิทธิภาพด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว พบว่า นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในครอบครัว เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน ช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของครอบครัว ดังคำกล่าวจากรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน “...กิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย ทำให้หนูรักครอบครัว ที่ดูแลพวกเราตลอด 24 ชั่วโมง เมื่อปฏิบัติตามคำสอนของท่านแล้ว เกิดความสำเร็จ และเป็นสิ่งที่ดีกับตัวหนูมาก เช่น หนูช่วยเหลือเพื่อนร่วมห้องนอน ทำความสะอาดและช่วยเหลือเพื่อนเวลาที่เขาไม่สบาย หนูได้รับคำชมจากเพื่อนคนอื่น ทำให้หนูมีกำลังใจในการปฏิบัติตัวและศรัทธาในคำสอนของแม่หอ และยังมีเรื่องการเรียนที่ทำให้หนูได้รับคำชมจากการทำการบ้านเสร็จเรียบร้อยและช่วยคุณครูทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน คุณครูบอกหนูว่า เป็นคนมีจิตอาสา และประพฤติตนในทางที่ดีขึ้น...”

2.3 ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉันทน์ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตนเองในการเป็นนักเรียนและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ทำให้ผลการประเมินประสิทธิภาพด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน พบว่า นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นนักเรียนให้ปฏิบัติตามที่ได้รับ ช่วยเหลือส่วนรวม รักษา ชื่อเสียงและผลประโยชน์ของโรงเรียน ดังคำกล่าวจากรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน “...กิจกรรมโรงเรียนของฉันทน์ เป็นกิจกรรมที่ผมต้องทำเป็นประจำ กิจกรรมนี้ทำให้ผมได้รู้จักบุญคุณของโรงเรียนที่ทำให้ผมมาอาศัยจนเติบโตใหญ่ในทุก ๆ วันนี่ พวกเราช่วยกันพัฒนาโรงเรียนร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ จนทำให้โรงเรียนได้รับคำชมจากหน่วยงานภายนอกและมีโรงเรียนอื่น ๆ มาศึกษาดูงานด้วย เพราะผมทำงานอาชีพที่โรงเรียนใจใ้แก่ของโรงเรียนทำให้ผม ภาคภูมิใจในตนเองเป็นอย่างมากที่ได้ช่วยเหลือโรงเรียนในสิ่งที่พวกผมทำได้...”

2.4 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือ 1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี ทำให้ผลการประเมินประสิทธิภาพด้านความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคมช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน ศรัทธา รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังคำกล่าวจากรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน “...กิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม ทำให้ผมรักในแผ่นดิน รักในความเป็นประเทศไทย ศรัทธาพระพุทธศาสนา รักพ่อหลวงผู้ ซึ่งให้ชีวิตความเป็นอยู่กับนักเรียน ราชประชา ผมได้เข้าร่วมกิจกรรมในสังคม ทำให้เป็นคนที่มีจิตอาสา ในบางวันได้ไปร่วมงานที่วัด กวาดทำความสะอาดลานวัดหรือหมู่บ้าน มีความภูมิใจและสุขใจเป็นอย่างยิ่ง รู้สึกมีความสุขเมื่อได้ยื่นคำชื่นชมจากชาวบ้าน...”

ในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบนั้น นักเรียนมีพฤติกรรมที่มีพัฒนาการดีขึ้นเรื่อย ๆ จากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด สังเกตโดยตรงกับพฤติกรรมนักเรียนที่แสดงออกมา ซึ่งมีการสังเกตทุกวัน ใช้ระยะเวลาในการสังเกตเป็นเวลานาน ตามเวลาที่นักเรียนใช้แบบการเรียนรู้ และผู้สังเกตมีความพร้อมในการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จึงทำให้การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นไปในทางที่ดีขึ้นและสามารถสร้างความตระหนักรู้ด้านความรับผิดชอบให้กับนักเรียนได้ในรูปแบบการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้น สอดคล้องกับสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556) ที่กล่าวว่า วิธีการประเมิน

พฤติกรรม (Method of behavioral assessment) สามารถแบ่งออกได้ 2 ด้าน ซึ่งด้านวิธีการประเมินโดยตรง (Observation) เป็นวิธีการหลักที่ใช้ในการประเมินพฤติกรรม โดยมีองค์ประกอบทั้งทางด้านสภาพการณ์และสถานที่ที่สังเกตพฤติกรรม จำนวนครั้งที่สังเกต ซึ่งควรสังเกตพฤติกรรมทุก ๆ วัน ความยาวนานของเวลาที่ใช้ในการสังเกต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของผู้สังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก อีกทั้งนักเรียนมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เอาใจใส่และเห็นความสำคัญคุณค่าของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายหรือบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ

จากสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ครู บุคลากรภายในโรงเรียนที่มีความต้องการพัฒนานักเรียน และเอาใจใส่นักเรียนมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่นักเรียนมีความเชื่อและมีอิทธิพลอย่างหนึ่งในการสร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม สอดคล้องกับสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556) ที่กล่าวว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเทคนิคการปรับพฤติกรรมในปัจจุบัน ซึ่งการเรียนรู้ของเบนคูรา (Bandura) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงของคนเราซึ่งไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมอย่างเดียว แต่เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านพฤติกรรมด้วย ส่งผลและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกเห็นได้ชัดเจน ทำให้ผู้สังเกตได้รับรู้ถึงพฤติกรรมของนักเรียนว่ามีจุดประสงค์หรือเป้าหมายอย่างไร สอดคล้องกับลูฟท์ (Luft, 1970) ที่กล่าวว่า การแสดงออกถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเองที่ตนเองรู้และในขณะที่เดียวกันคนอื่นรู้ด้วย (Open self) หรือพฤติกรรมเจตนาที่บุคคลแสดงออกแล้วรู้ว่าตนเองแสดงพฤติกรรมอะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไรให้บุคคลอื่นรับรู้พฤติกรรมและเจตนาของเรา ในขณะที่เดียวกันเราก็รับรู้พฤติกรรมและเจตนาของผู้อื่นด้วย ซึ่งการแสดงพฤติกรรมแบบนี้เป็นบริเวณหน้าต่างบานที่ 1 คือ บริเวณที่เปิดเผย (Open area, OA) ของทฤษฎีหน้าต่างโจฮารี (Johari window) เป็นทฤษฎีเพื่อแสดงให้เห็นถึงการตระหนักรู้ตนเองของบุคคลในสถานการณ์ที่แสดงพฤติกรรมติดต่อกับบุคคลอื่น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ พบว่า รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยการจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเอง มีบทบาทหน้าที่ คือ 1.1) รักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ 1.2) มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 1.3) รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย 2) ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย มีบทบาทหน้าที่ คือ 2.1) เคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู) 2.2) ช่วยเหลือ

สมาชิกในครอบครัว 2.3) รักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉันทน์ มีบทบาทหน้าที่ คือ 3.1) รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย 3.2) รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน 3.3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวม มีบทบาทหน้าที่ คือ 4.1) จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4.2) ร่วมกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม 4.3) รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี และการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนตระหนัก รู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส พบว่า 1) ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจน มีความสำคัญ เห็นคุณค่าตน มีสุขภาพแข็งแรง มีความอดทน รู้จักอดออม มุ่งมั่นในทุกสิ่งเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ 2) ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในครอบครัว เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน ช่วยเหลือ รักษา ชื่อเสียงของครอบครัว 3) ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นนักเรียนให้ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย ช่วยเหลือส่วนรวม รักษา ชื่อเสียงและผลประโยชน์ของโรงเรียน และ 4) ทำให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน ศรัทธา รักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความสำเร็จของรูปแบบการเรียนที่เกิดขึ้นนี้ด้วยความร่วมมือของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาการของผู้เรียนจากความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่าย ทั้งผู้บริหาร คณะครู บุคลากรของโรงเรียน อีกทั้งความร่วมมือของนักเรียนในการร่วมปรับพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 โดยให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา จากการศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนตระหนัก รู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ดังนี้

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ควรจัดกิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมบทบาทหน้าที่การรักษาความสะอาดของร่างกาย การแต่งกายถูกระเบียบ การมีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนรวมทั้งการทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนเกิดประสพผลสำเร็จ ควบคู่ไปกับการประเมินหรือตรวจความเรียบร้อยตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว โดยครูผู้รับผิดชอบปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน และเป็นกิจวัตรประจำวันอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว ควรจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใยอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมบทบาทหน้าที่การเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ของพ่อครู แม่ครู พ่อหอ แม่หอ การช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวและรักษา เชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว ปกป้องไม่ให้ใคร ดูหมิ่นได้ ควบคู่กับการประเมินหรือตรวจความเรียบร้อยตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว โดยครู ผู้รับผิดชอบ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดความเคยชิน ซึ่งสามารถสังเกตพฤติกรรมอื่น ๆ ได้ หลังจาก ดำเนินการจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใย จะส่งผลให้นักเรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตนเมื่อพบ เจอผู้ใหญ่กว่า มีกริยามารยาทที่เรียบร้อยเป็นผู้มีสัมมาคารวะ

3. ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ควรจัดกิจกรรมโรงเรียนของฉันอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมบทบาทหน้าที่การรักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย การรักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน และการมีส่วนร่วมกิจกรรมของโรงเรียนควบคู่กับการประเมินหรือตรวจ ความเรียบร้อยตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว โดยครูผู้รับผิดชอบ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิด ความเคยชิน

4. ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ควรจัดกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมบทบาทหน้าที่การมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ร่วมกิจกรรมของ ส่วนรวม ชุมชนหรือสังคมและการรู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ พลเมืองที่ดี ควบคู่กับการประเมิน หรือตรวจความเรียบร้อยตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว โดยครูผู้รับผิดชอบปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิด ความเคยชิน

5. โรงเรียนสามารถนำรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็ก ค้อยโอกาส ไปปรับใช้ และแก้ปัญหาการพัฒนาการตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบของ นักเรียนได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นสื่อ หรือนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกิด ประสิทธิภาพทางการเรียนรู้มากที่สุด

บรรณานุกรม

- กมล สุดประเสริฐ. (2540). การวิจัยปฏิบัติการแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.
- กรมสุขภาพจิต. (2543). รายงานการวิจัยการพัฒนาแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับประชาชนชาวไทย อายุ 12 - 60 ปี. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาสุขภาพจิต.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). แผนยุทธศาสตร์การศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กด้อยโอกาส (พ.ศ. 2555-2559). ม.ป.ท.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). แผนการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการระยะ 5 ปี พ.ศ. 2555-2559. กรุงเทพฯ: ศูนย์สถิติโศกราฟฟิก เชียงใหม่.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). แนวทางการประเมินผลด้วยทางเลือกใหม่ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. ม.ป.ท.
- เกษม วัฒนชัย. (2546). การพัฒนาคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คณินิจ พุ่มพวง. (2546). กิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี. ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จันทร์โท จันทร์พิมพ์. (2553). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนางานกิจการนักเรียน โรงเรียนบ้านโคกขามเลียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- จารุวรรณ แก่นทรัพย์ และสมหมาย แจ่มกระจ่าง. (2549). การศึกษาสภาพชีวิตเด็กด้อยโอกาส ที่ถูกทอดทิ้ง: กรณีศึกษาโรงเรียนใจดี จังหวัดลพบุรี. วารสารการศึกษาและการพัฒนา สังคม มหาวิทยาลัยบูรพา, 2(1), 125-138.
- จิรนนท์ วรรณศิริ. (2550). การพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนศรีสุขพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. ปรินญาณิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์. (2556). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

- จุฑารัตน์ เปลวทอง. (2551). *ผลของโปรแกรมการฝึกตามแนว Adler ที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและลักษณะมุ่งอนาคตของเด็กด้อยโอกาส*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉวีวรรณ เฟื่องดี. (2549). *การพัฒนาความสามารถในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครูประถมศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชวาล แพร่ตันกุล. (2526). *เทคนิคการวัดผล*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม. (2547). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม 25.
- ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม. (2547). *การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- ชัชวาล ทัดศิริช. (2549). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR): มิติใหม่ของรูปแบบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น*. เข้าถึงได้จาก <http://www.mgts.lpru.ac.th/mgts/km/picturn/131856486292.pdf>
- ไชยรัตน์ ปราณี. (2531). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพฤติกรรมการทำงานกลุ่มและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบซินติเคทกับการสอนตามคู่มือครู*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาแนะแนว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2524). *พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิน. (2520). *จริยธรรมของเยาวชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- คุษฎี กฤษฎี. (2551). *ทัศนคติต่อความตายการตระหนักรู้ในตนเอง การสนับสนุนของครอบครัว กับภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทนางศักดิ์ ประสบกิติคุณ. (2534). *การประเมินค่าความตระหนักรู้ในปัญหาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทศพร ประเสริฐสุข. (2543). *ความเฉลียวฉลาดอารมณ์กับการศึกษา*. ใน *รวมบทความทางวิชาการ*

เรื่อง อีคิว (หน้า 89-120). กรุงเทพฯ: DESKTOP.

- ทิสนา แจมมณี. (2546). *ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดที่เป็นสากลเกี่ยวกับการคิดในช่วงศตวรรษที่ 20 ในวิทยาการด้านความคิด*. กรุงเทพฯ: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์.
- ทิสนา แจมมณี. (2548). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิสนา แจมมณี. (2550). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทอดศักดิ์ เดชคง. (2543). *ความฉลาดทางอารมณ์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธวัชชัย ชัยจริยฉายากุล. (2529). *การศึกษาคุณสมบัติของค่านิยมพื้นฐานทางจริยธรรมของคนไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2538). *แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นลินี กังศิริกุล. (2547). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม “เรียนและรู้จัก.. วังน้ำเขียว”*. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- นันทนา วงษ์อินทร์. (2544). *การพัฒนาระบบอาจารย์ที่ปรึกษา: เอกสารการบรรยายเรื่องบทบาทและหน้าที่อาจารย์ที่ปรึกษา*. ม.ป.ท.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2541). *การพัฒนาการสอน*. กรุงเทพฯ: ปรินดาการพิมพ์.
- ปทุมพร ประสงค์ทรัพย์. (2549). *การตระหนักรู้ในตนเอง การสนับสนุนกับความเครียด และการจัดการความเครียด ของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร*. ปริญญาโท วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประภาพันธุ์ สวียม. (2549). *ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านพรุตะเคียน*. ภาคนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- ประสาธ อิศรปริษา. (2523). *จิตวิทยาการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: กราฟฟิคอาร์ต.
- ประสิทธิ์ ทองอุ่น. (2542). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: เวิร์คเวฟ เอ็ดดูเคชัน
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2543). *คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ EQ. ใน รวบรวมบทความทางวิชาการ เรื่อง EQ*. กรุงเทพฯ: DESKTOP.

- พรชัย รอดสมจิตร. (2527). การสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่อยู่ในสถานศึกษาสงเคราะห์ และที่อยู่ในครอบครัวปกติใน
กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พรศิริ กองนวล. (2550). การพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
สำหรับเด็กปฐมวัยโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม. ใน *โครงการวิจัย
เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสมหามงคลพระชนมพรรษา 80 พรรษา วันที่ 5 ธันวาคม
พ.ศ. 2550*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2533). *พุทธศาสนากับปรัชญา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินติง ก์รู๊ป.
- พิสมัย แสนยอด. (2545). ผลการปรัษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มและโปรแกรมการฝึกอบรมกลุ่ม
แบบมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่มีผลต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยา
การศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เพ็ชรินทร์ ปฐมวนิชกะ. (2535). การวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียน
ชั้นระดับประถมศึกษา: กรณีศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานประถมศึกษา
จังหวัดพิษณุโลก. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ภิญโญ สาธร. (2519). *หลักบริหารการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มนัส บุญประกอบ และสาธิตา เมธนาวิน. (2544). อีคิว: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. ใน *รวมบท
ทางวิชาการ เรื่อง อีคิว เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: DESKTOP.
- มยุรี วิสุตราชัย. (2547). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเอง ของนักเรียน
มัธยมศึกษาปีที่ 2. งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รุ่ง แก้วแดง. (2542). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เรียม ศรีทอง. (2542). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วรรณดี สุทธิสุนทร. (2556). การวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยในกระบวนการค้นคว้าทางเลือก. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรรณิ โสมประยูร. (2541). การวิจัยและพัฒนารูปแบบการสอนและสื่อการสอนคณิตศาสตร์
ระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2524). *สังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วิภาพร เลิศสุขสถาพร. (2546). *กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในการป้องกันการเสพติดของนักเรียน โรงเรียนศรีธนาพิทยการเทคโนโลยี เชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิจัยและสถิติ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2530). *ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน: ประชาชน ข้าราชการและผู้นำรัฐบาล*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน จังหวัดกาฬสินธุ์. (ม.ป.ป.). *เอกสารประชาสัมพันธ์ กองสวัสดิการสังคม งานสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน: เด็กคือโอกาสทางการศึกษา*. ม.ป.ท.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตนเอง*. กรุงเทพฯ: อักษราพัฒนา.
- สมพันธ์ เตชะอธิก. (2547). *ศัพท์พัฒนาเพื่อชุมชนและสังคม*. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2556). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม (พิมพ์ครั้งที่ 8)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ม.ป.ป.). *การพัฒนาทักษะชีวิต ในระบบการศึกษา ขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. (2529). *รวมกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับเด็ก*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการส่งเสริม และประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). *รายงานการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้ม บริบทการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้านประชากร*. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา.
- สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. (2555). *ข้อมูลสารสนเทศปี 55 ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2555 และ ข้อมูลดัชนีชี้วัดคุณภาพนักเรียน ปีการศึกษา 2554 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จำนวน 51*. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ.
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว. (2552). *บทวิเคราะห์ครอบครัวไทย ปัจจุบัน (ปี 2552)*.

วารสารสตรีและครอบครัว, 2, 1-3.

- สุขฤดี ชัชศฤงคารสกุล. (2543). โปรแกรมการเสริมสร้างทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพยาบ้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินูญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสุศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุนทรี เรือนตระกูล. (2545). ผลของการฝึกพฤติกรรมเหมาะสมในการแสดงออกที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเอง และความเชื่ออำนาจในตนเองของเด็กภาวะยากลำบากในมูลนิธิพุทธเกษตร จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนันท์ เหมะธลินทร์. (2553). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความรู้สึกคุณค่าในตนเองของเด็กด้อยโอกาสในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- สุพจน์ จักขุทิพย์. (2521). ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการประพฤตินไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินูญานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาศังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). วิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สุริยเดว ทรีปาตี. (2552). ต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- แสงอุษา โลจนานนท์ และกฤษณ์ รุยาพร. (2548). การบริหารอารมณ์ด้วยรอยยิ้มแบบไทย ๆ. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สายรุรงกิจ.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิจัยวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- อมรรัตน์ แก้วผ่อง. (2542). การเปรียบเทียบผลของกิจกรรมกลุ่มและการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม ที่มีต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ต่อตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดน้อยในกรุงเทพมหานคร. ปรินูญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อังคณา ตุงคะสมิต. (2550). การพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา โรงเรียนบ้านนาศรีดงเค็ง จังหวัดขอนแก่น. เข้าถึงได้จาก

http://thesis.swu.ac.th/swudis/Cur_Re_Dev/Angkana_T.pdf

- อัจฉรา สุขารมณั, วิชาสลักษณ์ ชั่ววัลลี, และอรพินทร์ ชูชม. (2543). *รวมบทความทางวิชาการ เรื่อง อีคิว*. กรุงเทพฯ: DESKTOP.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2537). *หลักการสอน*. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติงเฮ้าส์.
- Barker, R., Reynolds, J., & Place, M. (2005). Action research, self esteem and young people in need with “medium range” behavioral difficulties. *Journal of Social Work Practice, 19*(3), 299-315.
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. San Francisco: W.H.Freeman.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam Book.
- Good, B. (1993). *Technology edge: Guide to multimedia*. USA: New Riders.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The action research planner* (3rd ed.). Australia: Deakin University Press.
- Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Sciences, 2*, 34-36.
- Lim, P. T. (2007). *Aderson junior college. Proceeding of the redesigning pedagogy: Culture, knowledge and understanding conference*. Singapore: May.
- Lippitt, R. (1949). *Training in community relations: A research exploration toward new group skills*: New York: Harper.
- Luft, J. (1970). *Group processes;an introduction to group dynamics* (2nd ed.). Palio Alto, CA: National Press Book.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). *What is emotional intelligence? P.Salovey & D.Sluyter (Eds.) Emotional development and emotional intelligence: Education implication*. New York: Basic Book.
- Quinan, J. F., & Found, M. L. (1970). Marathon group facilitator of person growth. *Journal of Counseling Psychology, 17*, 145-149.
- Ross, A. O. (1992). *The sense of self: Research and theory*. New York: Springer.
- Sanjakdar, F. (2009). Participatory action research: Creating spaces for beginning conversations. *Education Action Research, 17*(2), 259-275.
- Stringer, E. T. (1999). *Action research: A handbook for practitioners* (2nd ed.). London: SAGE.
- Taba, H., & Noel, E. (1957). *Action research: A case study*. Washington: Association for

Supervision and Curriculum Development NEA.

Wohler, A. J., & London, M. (1989). *Rating of managerial characteristics: Evaluation difficulty, co-worker agreement, and self-awareness*. *Personnel Psychology*.

Wylie, R. C. (1968). *Handbook and personality theory and research*. Chicago: Rand McNally.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กค้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัย
เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50
จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง ผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกเทปเสียงเนื่องจากอาจจับบันทึกไม่ทัน แต่เทปนี้จะไม่นำไป
เผยแพร่ที่ไหนนอกจากผู้วิจัยจะนำมาเปิดเพื่อสรุปความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ ให้ถูกต้อง
เท่านั้น แบบสัมภาษณ์มี 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

รหัสผู้ตอบ.....

ตำแหน่ง.....หมายเลขโทรศัพท์.....

วัน/ เดือน/ ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 กรอบแนวคำถามการสัมภาษณ์

1. ท่านเข้าใจรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้
ตนเองด้านความรับผิดชอบอย่างไร

1.1 ร่วมคิดอย่างไร

.....
.....

1.2 ร่วมดำเนินการอย่างไร

.....
.....

1.3 ร่วมติดตามและประเมินผลอย่างไร

.....
.....

1.4 ร่วมปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

.....
.....

.....

2. รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบมีกระบวนการจัดเนื้อหา
และกิจกรรมให้สอดคล้องกับปัญหาของโรงเรียนอย่างไร

2.1 มีกระบวนการแก้ไขปัญหาของสถานศึกษาอย่างไร

.....

2.2 กระบวนการคัดเลือกเนื้อหาและกิจกรรม

.....

2.3 กระบวนการจัดเนื้อหาและกิจกรรม

.....

3. รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบมีการติดตามและประเมินผล
หรือไม่ อย่างไร

3.1 มีกระบวนการติดตามและประเมินผลอย่างไร

.....

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลคืออะไร

.....

3.3 มีผู้ติดตามและประเมินผลหรือไม่อย่างไร

.....

3.4 ผลการติดตามและประเมินผลเป็นอย่างไร

.....

4. รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบนำผลการติดตามและ
ประเมินผลไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานอย่างไร

4.1 นำผลการติดตามและประเมินผลไปใช้อย่างไร

.....

.....

4.2 ผู้ที่นำผลการติดตามประเมินผลไปใช้เป็นใคร

.....

.....

4.3 มีการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....

.....

5. รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในสถานศึกษา หรือไม่อย่างไร

5.1 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มงาน/ ฝ่ายงานใดบ้าง

.....

.....

5.2 มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรบ้าง

.....

.....

6. สิ่งที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบมีหรือไม่อย่างไร

6.1 สิ่งใดที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

.....

.....

6.2 การมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบเกิดขึ้นอย่างไร

.....

.....

7. มีวิธีการดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ

7.1 มีวิธีการดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....

.....
7.2 รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบประสบความสำเร็จ
อย่างไร
.....

.....
8. ปัญหาในการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้
ตนเองด้านความรับผิดชอบเป็นอย่างไร และแก้ไขอย่างไร

8.1 ปัญหาของการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้
ตนเองด้านความรับผิดชอบมีอะไรบ้าง.
.....

.....
8.2 มีวิธีการแก้ไขปัญหาวางไร
.....

.....
9. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ
.....
.....

ภาคผนวก ข
แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา

แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา

เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50
จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง 1. การสนทนาสร้างความคุ้นเคย

- ผู้วิจัยแนะนำตนเอง
- ผู้ดำเนินการสนทนากล่าวต้อนรับสมาชิก แนะนำตนเอง แนะนำผู้จัดบันทึก

การสนทนา และแนะนำผู้ร่วมวิจัย

- ขอให้สมาชิกแนะนำตัวเองสั้นๆ เช่น ชื่อ อยู่ในสถานศึกษานี้นานกี่ปี ตำแหน่งสอนวิชาอะไร

2. อธิบายวัตถุประสงค์ของการจัดสนทนากลุ่ม

- ต้องการศึกษเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

- ขอให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ เพราะจะไม่มีอ้างอิงเป็นรายบุคคลว่าใครพูดและจะนำเสนอเป็นความคิดเห็นส่วนรวม

- ขออนุญาตบันทึกเทป เพราะอาจจะจดบันทึกไม่ทัน แต่เทปนี้จะไม่นำไปเผยแพร่ที่ใด นอกจากผู้วิจัยจะนำมาเปิดเพื่อสรุปความคิดเห็นของบุคลากรให้ถูกต้องเท่านั้น

แนวคำถามการจัดกลุ่มสนทนา

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมกับสถานศึกษา

1.1 ผู้เข้าร่วมประชุมมีหน้าที่อะไรในสถานศึกษาอย่างไรบ้าง

.....

.....

1.2 ผู้เข้าร่วมประชุมมีปัญหาด้านความรับผิดชอบของนักเรียนหรือไม่อย่างไร

.....

.....

2. การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมต่อการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

2.1 ผู้เข้าร่วมประชุมมีความคิดเห็นว่า ลักษณะของการสร้างรูปแบบการเรียน
 ตระหนักรู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบควรมีลักษณะอย่างไร

.....
 .....

2.2 ผู้เข้าร่วมประชุมมีความคิดเห็นว่า การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
 ด้านความรับผิดชอบ ควรดำเนินการอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับความต้องการของบุคลากร
 ในสถานศึกษา

.....
 .....

2.3 โดยทั่วไปบุคลากรในสถานศึกษาต้องการให้สถานศึกษาสร้างรูปแบบการเรียน
 ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบหรือไม่เพราะเหตุใด

.....
 .....

2.4 บุคลากรส่วนใหญ่ในสถานศึกษาต้องการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือใน
 การสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบจากใคร หน่วยงานใด เพราะเหตุใด

.....
 .....

3. การมีส่วนร่วมในการวางแผนสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
 ด้านความรับผิดชอบ

3.1 นักเรียนในสถานศึกษาของท่านมีปัญหาด้านความรับผิดชอบท่านมีการศึกษา
 เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวอย่างไรและจะมีแนวทางในการวางแผนสร้างรูปแบบการเรียน
 ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....
 .....

3.2 จะมีขั้นตอนในการวางแผนการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
 ด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....
 .....

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานการสร้างรูปแบบการเรียน
 ตระหนักู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

4.1 บุคลากรในสถานศึกษาจะให้ความร่วมมือในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนัก
 ู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....

.....

.....

4.2 บุคลากรในสถานศึกษาจะมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักู้
 ตนเอง ด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....

.....

.....

4.3 บุคลากรในสถานศึกษาจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาตระหนักู้ตนเอง
 ด้านความรับผิดชอบของนักเรียนอย่างไร

.....

.....

.....

4.4 เมื่อบุคลากรในสถานศึกษามีรูปแบบการเรียนตระหนักู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
 นำไปใช้กับนักเรียน การตระหนักู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของนักเรียนจะเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

5. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักู้ตนเอง
 ด้านความรับผิดชอบ

5.1 รูปแบบการเรียน รูปแบบใดที่เหมาะสมกับนักเรียนในสถานศึกษาของท่าน

.....

.....

.....

5.2 ท่านคิดว่ารูปแบบการเรียนที่ท่านเสนอมาสามารถพัฒนาการตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบของนักเรียนได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

6. สิ่งที่ทำให้รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบประสบผลสำเร็จ

6.1 ท่านคิดว่าปัจจัยใดสำคัญที่สุด ที่ทำให้การมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ
การเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ ประสบผลสำเร็จ

.....

.....

.....

6.2 ท่านคิดว่าการมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการสร้างรูปแบบ
การเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบอย่างไร

.....

.....

.....

7. ข้อเสนอแนะ ในการสร้างรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ

7.1 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

.....

.....

7.2 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบ

.....

.....

ภาคผนวก ค
แบบสังเกตพฤติกรรม

แบบสังเกตพฤติกรรม

เรื่อง รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50
จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนมี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. รหัสผู้รับการสังเกต.....
2. ชื่อ-สกุลผู้สังเกต.....
3. ช่วงวันที่สังเกต วันที่.....เวลา.....น. สถานที่.....

ตอนที่ 2 หัวข้อการสังเกต

1. นักเรียนมีพฤติกรรมเข้าร่วมรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
เป็นอย่างไร

1.1 นักเรียนมีพฤติกรรมเข้าร่วมรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบต่อตนเองอย่างไร

.....

.....

.....

1.2 นักเรียนมีพฤติกรรมเข้าร่วมรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัวอย่างไร

.....

.....

.....

1.3 นักเรียนมีพฤติกรรมเข้าร่วมรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียนอย่างไร

.....

.....

.....

1.4 นักเรียนมีพฤติกรรมเข้าร่วมรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างไร

.....

.....

.....

2. นักเรียนให้ความสนใจในรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
มากน้อยเพียงใด

.....

.....

.....

3. นักเรียนมีความตั้งใจในการปฏิบัติตามรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเอง
ด้านความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

4. ผลจากการปฏิบัติตามรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบ
มีความสำเร็จมากน้อยเพียงใดและอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 บันทึกข้อมูลเพิ่มเติมจากการสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ชร สุนทรยุทธ ศูนย์นวัตกรรมกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์ ภาควิชาอาชีวศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยบูรพา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระพีพันธ์ นายวิมล ภาควิชาการวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยบูรพา
4. ดร.ชัยพจน์ รังงาม ศูนย์นวัตกรรมกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา
5. ดร.สมนึก ทองเอี่ยม ศูนย์นวัตกรรมกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา
6. รองศาสตราจารย์ ดร.ประยูทธ ไทยธานี สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมร แสงอรุณ โปรแกรมวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ภาคผนวก จ

- สำเนาหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือเพื่อการวิจัย
- สำเนาหนังสือขออนุญาตใช้ชื่อสถาบันและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

(สำเนา)

ที่ ศธ.6621/ ว.922

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

11 พฤษภาคม 2557

เรื่อง ขอบขออนุญาตเคราะห้ในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือเพื่อการวิจัย
เรียน

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. เค้าโครงย่อวิทยานิพนธ์
2. เครื่องมือเพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นางสาวสวนีย์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
รูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัย
เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น ในความควบคุม
ดูแลของรองศาสตราจารย์ ดร.ธร สุนทรายุทธ เป็นประธานการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขณะนี้อยู่ใน
ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย ในการนี้คณะศึกษาศาสตร์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ
ความเที่ยงตรงของเครื่องมือเพื่อการวิจัยของนิสิตในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
คงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ)

วิมลรัตน์ จตุรานนท์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ จตุรานนท์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ รักษาการแทน

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ปฏิบัติการแทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยบูรพา

ศูนย์นวัตกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา

โทรศัพท์ 0-3839-3483

โทรสาร 0-3874-5811

(สำเนา)

ที่ ศธ.6621/ 738

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

23 เมษายน 2557

เรื่อง ขออนุญาตใช้ชื่อสถาบันและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น

ด้วย นางสาวสวณีย์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ขณะนี้อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 50 จังหวัดขอนแก่น โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.ธร สุนทรายุทธ เป็นประธานการควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อให้การวิจัยดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ คณะศึกษาศาสตร์ มีความประสงค์ขออนุญาตให้ใช้ชื่อสถาบันและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยกับบุคลากรในสถาบันของท่าน

ทั้งนี้ เพื่อนำไปประกอบการขออนุมัติพิจารณาจริยธรรมการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ เพื่อให้สันติได้ขออนุญาตสถานที่ก่อนที่จะเก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่าง

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) เชษฐศิริ สวัสดิ์

(ดร.เชษฐศิริ สวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษา ปฏิบัติการแทน

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ปฏิบัติการแทน

ผู้อำนวยการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยบูรพา

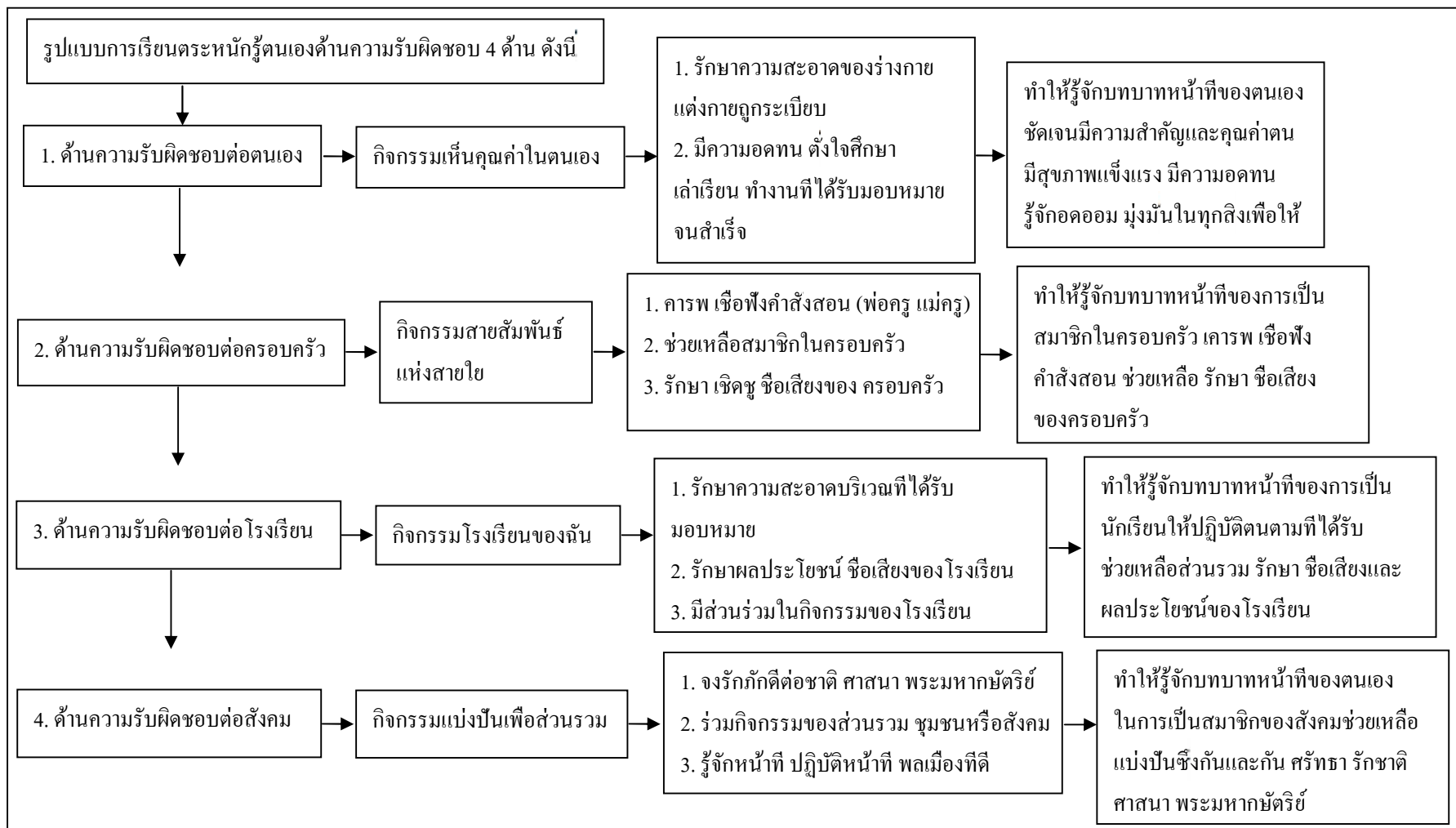
สำนักงานคณบดี คณะศึกษาศาสตร์

โทรศัพท์ 0-3810-2222 ต่อ 2006

โทรสาร 0-3839-1043

ภาคผนวก จ

- แผนผังแสดงรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส
- รูปแบบการเรียนรู้ตระหนักตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

ภาพที่ 10 แผนผังแสดงรูปแบบการเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาส

รหัสนักเรียน.....ประจำตัว.....ที่.....เดือน.....พ.ศ. 2568

1. กิจกรรม เพื่อคุณค่าในตนเอง

2. กิจกรรม ส่งเสริมพลังแห่งสายใย

3. กิจกรรม โรงเรียนของฉัน

4. กิจกรรมแบ่งปัน...เพื่อสังคม

ภาพที่ 11 ปกรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาส
ของนักเรียนหญิง

<p style="text-align: center;">กิจกรรม “เห็นคุณค่าในตนเอง” หน้า 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมที่ 1 กิจกรรม “เห็นคุณค่าในตนเอง” 2. วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองซึ่งจะต้องปฏิบัติได้ด้วยความดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อบัญหาที่จะเกิดขึ้น 3. คำชี้แจง ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ของตนเอง <div style="display: flex; align-items: center; margin-top: 20px;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 200px;"> <p style="text-align: center; margin: 0;">กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ</p> <p>1.การรักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายถูกระเบียบ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>2.มีความอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3. รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> </div> </div> <div style="margin-top: 20px; border: 1px solid black; padding: 5px; width: 200px;"> <p style="text-align: center; margin: 0;">ผลจากการปฏิบัติ(คุณค่าของตัวเอง)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> </div>	<p style="text-align: center;">กิจกรรม “สามสัมพันธ์แห่งสายใย” หน้า 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมที่ 2 กิจกรรม “สายสัมพันธ์แห่งสายใย” 2. วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของครอบครัวและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อบัญหาที่จะเกิดขึ้น 3. คำชี้แจง ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ตนเองต่อครอบครัว <div style="display: flex; align-items: center; margin-top: 20px;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 200px;"> <p style="text-align: center; margin: 0;">กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ</p> <p>1.เคารพ เชื่อฟัง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู).....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>2.ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3. รักษา เงินสุ ขัดเสีงของครอบครัว.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> </div> </div> <div style="margin-top: 20px; border: 1px solid black; padding: 5px; width: 200px;"> <p style="text-align: center; margin: 0;">ผลจากการปฏิบัติ(ครอบครัวของฉั้ม)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> </div>
---	---

ภาพที่ 12 กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองและกิจกรรมสามสัมพันธ์แห่งสายใยในรูปแบบการเรียนรู้
ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กค้อยโอกาสของนักเรียนหญิง

กิจกรรม "โรงเรียนของฉัน" หน้า 1

1. กิจกรรมที่ 3 กิจกรรม "โรงเรียนของฉัน"
2. วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้คู่กันไปได้อย่างดีและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น
3. คำชี้แจง ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ตนเองต่อโรงเรียน

กิจกรรมที่ปฏิบัติ

1. รักษาความสะอาดบริเวณที่ได้รับมอบหมาย.....

.....

.....

2. รักษาผลประโยชน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน.....

.....

.....

3. มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน.....

.....

.....

ผลจากการปฏิบัติ(โรงเรียนของฉัน)

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรม "แบ่งปัน...เพื่อส่วนรวม" หน้า 4

1. กิจกรรมที่ 4 กิจกรรม "แบ่งปัน...เพื่อส่วนรวม"
2. วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น
3. คำชี้แจง ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ตนเองต่อสังคม

กิจกรรมที่ปฏิบัติ

1. การจงใจลักขโมยของผู้อื่น ทรัพย์สิน ทรัพย์สินส่วนตัว.....

.....

.....

2. ร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม.....

.....

.....

3. รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี.....

.....

.....

ผลจากการปฏิบัติ(พลเมืองที่ดีอย่างฉัน)

.....

.....

.....

.....

.....

ภาพที่ 13 กิจกรรมโรงเรียนของฉันและกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมในรูปแบบการเรียนรู้
ตระหนักู้ตนเอง ด้านความรับผิดชอบต่อเด็กด้อยโอกาสของนักเรียนหญิง

ชื่อ นามสกุล..... ประจําวัน..... ที่.....เดือน..... พ.ศ. 2558

หน้าที่ของเงิน
ในวงเงิน

สิ่งที่เงินต้อง
ปฏิบัติ

1. กิจกรรม เพื่อดูคุณค่าในตนเอง
2. กิจกรรม ดำเนินสัมพันธ์กับผู้อื่น
3. กิจกรรม ใช้จ่ายเงินของเงิน
4. กิจกรรม แบ่งปัน... เพื่อส่วนรวม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาพที่ 14 ปกรูปแบบการเรียนรู้ตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาสของนักเรียนชาย

กิจกรรม "เห็นคุณค่าแห่งในตนเอง" หน้า 1

- กิจกรรมที่ 1** กิจกรรม "เห็นคุณค่าแห่งในตนเอง"
- วัตถุประสงค์** เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อนักเรียนที่สนใจเกิดขึ้น
- คำชี้แจง** ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ของตนเอง

กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

1.การรักษาความสะอาดของร่างกาย แต่งกายดูกระฉับ

_____

_____

_____

2.มีความอดทน ตั้งใจศึกษาหาเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

_____

_____

_____

3. รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย

_____

_____

_____

ผลจากการปฏิบัติ(คุณค่าของตัวเอง)

_____

_____

_____

_____

_____

กิจกรรม "สานสัมพันธ์แห่งสายใย" หน้า 2

- กิจกรรมที่ 2** กิจกรรม "สานสัมพันธ์แห่งสายใย"
- วัตถุประสงค์** เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของครอบครัวและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อนักเรียนที่สนใจเกิดขึ้น
- คำชี้แจง** ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ตนเองต่อครอบครัว

กิจกรรมที่ปฏิบัติ

1.เคารพ เชื้อทั้ง คำสั่งสอน (พ่อครู แม่ครู).....

_____

_____

_____

2.ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว.....

_____

_____

_____

3. รักษา เชื้อชื่อ ชื่อเสียงของครอบครัว.....

_____

_____

_____

ผลจากการปฏิบัติ(ครอบครัว ของฉัน)

_____

_____

_____

_____

_____

ภาพที่ 15 กิจกรรมเห็นคุณค่าในตนเองและกิจกรรมสานสัมพันธ์แห่งสายใยในรูปแบบ การเรียนตระหนักรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบของเด็กด้อยโอกาสของนักเรียนชาย

กิจกรรม "โรงเรียนของฉัน" หน้า 1

1. กิจกรรมที่ 3 กิจกรรม "โรงเรียนของฉัน"
2. วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติให้คู่กันไปได้อย่างดี และรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อผู้อื่น
3. คำชี้แจง ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ตนเองต่อโรงเรียน

กิจกรรมที่ปฏิบัติ

1. ศึกษาค้นหาข้อมูลบริเวณที่ได้รับมอบหมาย
2. ศึกษาสปายไลน์ ชื่อเสียงของโรงเรียน
3. มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

ผลจากการปฏิบัติ(โรงเรียนของฉัน)

กิจกรรม "แบ่งปัน...เพื่อส่วนรวม" หน้า ๔

1. กิจกรรมที่ 4 กิจกรรม "แบ่งปัน...เพื่อส่วนรวม"
2. วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นสมาชิกของสังคม ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมและรู้จักพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อผู้อื่น
3. คำชี้แจง ให้นักเรียนระบุกิจกรรมหน้าที่ตนเองต่อสังคม

กิจกรรมที่ปฏิบัติ

1. การแจ้งรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม ชุมชนหรือสังคม
3. รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี

ผลจากการปฏิบัติ(พลเมืองที่ดีอย่างฉัน)

ภาพที่ 16 กิจกรรมโรงเรียนของฉันและกิจกรรมแบ่งปันเพื่อส่วนรวมในรูปแบบการเรียนรู้
ตระหนักตัวเอง ด้านความรับผิดชอบของเด็กด้วยโอกาสของนักเรียนชาย